

МЕГАТРЕНД УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВО, ЈАВНУ УПРАВУ И
БЕЗБЕДНОСТ

Докторска дисертација

**Управљање системом друштвене бриге о породици и деци и
његове импликације на породичне односе и развој локалне
заједнице**

Ментор:

Проф. др Жарко Обрадовић

Кандидат:

Ана Грбић

Београд, мај 2015. године

**МЕГАТРЕНД УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВО, ЈАВНУ УПРАВУ
И БЕЗБЕДНОСТ**

Комисија за одбрану докторске дисертације

Чланови комисије:

Проф. др Жарко Обрадовић - Факултет за право јавну управу и
безбедност-ментор

Проф. др Смиља Ракас-Факултет за пословне студије

Проф. др Сања Станковић- Факултет за право јавну управу и
безбедност

Апстракт

Промењено окружење модерних друштава проистекло из нових услова савременог начина живота, тржишних поремећаја, као и прилагођавања европским стандардима и процесима неминовно је поставило нове захтеве пред породицу. Посебно се ти захтеви оштро постављају пред њене најважније функције: рађање и васпитање деце, на које се овај рад првенствено фокусирао. Негативни демографски трендови у Србији нарочито упозоравају на опасност проистеклу из неправовременог прилагођавања новим околностима и оправдавају овакав приступ. Стога, усклађивање родитељства са потребама наметнутих из овако детерминисаног окружења отвара питање пре свега, остваривања у родитељској улози уопште, а потом и могућности за њену даљу реализацију: подизање и васпитање деце.

Државна помоћ на овом плану је историјски утемељена и оправдана, али модалитет реализације нужно мора бити трансформисан у потпуно децентрализован систем тако да он у потпуности буде доступан грађанима (будућим или садашњим родитељима), како у погледу информација, тако и у спровођењу услуга и мера државне социјалне и популационе политике као и новим моделима у васпитању и образовању нараштаја.

Отвореност и доступност сва три актера: породице, централних и локалних власти за сарадњу на овом плану од круцијалног је значаја за унапређивање квалитета породичног живота у локалном окружењу и њихов развој на функционалном и образовном плану који са собом носи шири и свеобухватнији друштвени развој.

Кључне речи: породица, друштвена брига о породици и деци, локална заједница.

Abstract

Changed environment of modern societies arose from the new conditions of modern life, market distortions, as well as adaptation to European standards and processes that are inevitably placing new demands on the family. In particular, these requirements are strongly placed in front of the most important functions: procreation and upbringing of children, to which this paper is primarily focused. Negative demographic trends in Serbia, especially warned of the danger arising from the failures to adapt to the new circumstances are justifying this approach. Therefore, the harmonization of parenthood with the needs imposed from this deterministic environment raises the issue, primarily in achieving parenthood in general, and also the possibilities for its further implementation: the upbringing and education of children.

State assistance in this area is historically grounded and justified, but the modality of implementation must necessarily be transformed into a fully decentralized system, so that it is fully accessible to citizens (current or future parents), both in terms of information, as well as the implementation of services and measures of state social and population policy as new modalities that can be applied in the process of education of generations.

Openness and availability of all three actors: families, central and local authorities for cooperation in this area are crucial for improving the quality of family life in the local environment and their development on the functional and educational plan that carries a wider and more comprehensive social development.

Keywords: family, social care for families and children, the local community.

САДРЖАЈ

УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ.....	9
I МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	12
1. Формулација проблема истраживања у докторској дисертацији.....	12
1.1. Иницијална истраживачка идеја докторске дисертације	12
1.2. Значај истраживања	13
1.2.1. Научни значај истраживања.....	13
1.2.2. Друштвени значај истраживања	14
1.3. Повезаност иницијалне истраживачке идеје са текућим сазнањима	14
2. Одређење предмета докторске дисертације	14
2.1. Теоријско одређење докторске дисертације.....	14
2.2. Категоријално појмовни систем у директној вези	15
са предметом докторске дисертације	15
2.3. Операционално одређење предмета докторске дисертације	15
2.3.1. Чиниоци предмета истраживања у докторској дисертацији.....	16
2.3.2. Временско, просторно и дисциплинарно	16
одређење предмета истраживања	16
3. Циљеви докторске дисертације	17
3.1. Научни циљеви докторске дисертације	17
3.2. Друштвени циљеви докторске дисертације.....	17
4. Хипотетички оквир истраживања у докторској дисертацији.....	18
4.1. Генерална (општа) хипотеза истраживања.....	18
4.2. Посебне хипотезе истраживања	18
5. Избор метода и инструмената истраживања.....	20
6. Научна и друштвена оправданост истраживања	22
6.1. Научна оправданост истраживања	22
6.2. Друштвена оправданост истраживања.....	23
7. Узорак истраживања и прикупљање података.....	23

7.1. Дефинисање узорка истраживања	23
7.1.1. Узорак докумената	24
7.1.2. Узорак популације.....	24
7.2. Прикупљање и сређивање података	25
7.2.1 Прикупљање података	25
7.2.2. Кодирање података.....	26
7.2.3 Сређивање података	26
II ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	28
1. Теоријско одређење управљања	28
1.1. Појам управљања	28
1.2. Врсте управљања.....	29
1.3. Процес управљања	31
2. Теоријско одређење породице.....	33
2.1. Појам породице	33
2.2. Потребе породице	34
2.3. Функције породице	35
2.4. Породичне улоге: родитељ-дете	37
2.4.1. Родитељство.....	37
2.4.2. Дете и детињство.....	38
3. Систем друштвене бриге о породици и деци	39
3.1. Улога локалне заједнице у области друштвене бриге о породици	40
3.2. Управљање системом друштвене бриге о породици и деци у локалној заједници	44
III ДРУШТВЕНА БРИГА О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ У МЕЂУНАРОДНОМ И ДОМАЋЕМ ПРАВУ	45
1. Друштвена брига о породици и деци у међународном праву	45
1.1. Међународни извори породичног права и права детета	45
1.1.1. Конвенција УН о правима детета	46
1.2. Друштвена брига о породици и деци у актима Европске уније	48
1.2.1. Европска социјална повеља.....	49
1.2.2. Резолуције и препоруке Европске уније	51
2. Нормативно - правно регулисање породице у правном систему	55
Републике Србије.....	55

2.1. Правно регулисање породице у Уставу Републике Србије	55
2.2. Правно регулисање породице у Породичном закону	63
2.3. Правно регулисање породице у	65
Закону о финансијској подршци породици са децом	65
2.4. Третман породице и деце у Закону о предшколском васпитању и образовању	67
2.5. Третман породице и деце у Закону о социјалној заштити	69
2.6. Третман породице и деце у Закону о локалној самоуправи	70
IV РАЗВОЈ УПРАВЉАЊА СИСТЕМОМ ДРУШТВЕНЕ БРИГЕ	73
О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ	73
1. Зачетци друштвене бриге о породици и деци у Србији	73
2. Период социјализма.....	78
3. Период транзиционих реформи.....	82
4. Актуелни систем друштвене бриге о породици и деци	87
V ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ДРУШТВЕНЕ БРИГЕ О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ - ИМПЛИКАЦИЈЕ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА	89
1. Импликација системом управљања друштвене бриге о породици и деци у градовима и општинама	89
1.1. Правна структура градова и општина	89
1.2. Демографска структура градова и општина	93
1.3. Социо - економски развој градова и општина.....	98
1.4. Импликације резултата истраживања	102
1.4.1. Импликације истраживања (партиципација грађана).....	131
2. Импликације системом упављања друштвене бриге о породици и деци у предшколским установама.....	146
2.1. Предшколске установе.....	146
2.2. Делатност и програми рада предшколских установа	147
2.3. Организациона и кадровска структура предшколских установа	150
2.4. Евалуација рада предшколских установа	158
2.5. Сарадња предшколских установа	159
2.5.1. Сарадња предшколске установе са породицом	160
2.5.2. Сарадња предшколских установа са локалном заједницом	161
2.6. Импликације резултата истраживања	163

3. Импликације системом управљања друштвеном бригом о породици и деци у установама социјалне заштите	206
3.1. Установе социјалне заштите	206
3.2. Установе социјалне заштите у локалној заједници	207
3.2.1. Центар за социјални рад	207
3.2.2. Саветовалиште за брак и породицу	210
3.3. Нови видови услуга на нивоу локалне заједнице	215
3.4. Импликације резултата истраживања	221
4. Импликације системом управљања финансијске друштвене бриге о породици и деци	230
4.1. Финансијска друштвена подршка породици са децом	230
4.2. Дечији додатак.....	230
4.3. Родитељски додатак.....	232
4.4. Накнада зараде породиљама	234
4.5. Остала давања.....	235
4.5.1. Повраћај пдв-а на опрему за бебе	235
4.5.2. Накнада боравка у предшколској установи	236
4.6. Импликације резултата истраживања	236
VI ПРЕДЛОГ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА УПРАВЉАЊА СИСТЕМОМ ДРУШТВЕНЕ БРИГЕ О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ	242
1. Решења у појединим градовима и општинама.....	242
2. Предлог могућег модела мера	246
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	249
ЛИТЕРАТУРА	255
ПРИЛОГ	265
Вебографија	265
Списак слика	265
Списак табела.....	265
Списак графикана	269
Упитник	271
Табеле:.....	276
Неме карте	283

УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ

Породица представља основни елемент друштва. Она чини расадник вредносних, етичких, едукативних функција друштва, дајући поједницу, како самостално тако и у оквиру ње, психолошку стабилност и морални координатни систем. Те функције она остварује, пре свега, путем своје биолошке, репродуктивне и социјализаторске улоге у друштву. Међутим, ако ова улога затаји, ако репродуктивни трендови у друштву доведу до редукције ове основне улоге породице, што се најалост дешава у Србији, али и у неким другим европским земљама, онда систем друштвене бриге о породици и деци треба да представља једну од важнијих, ако не и најважнију активност друштва и државе, речју, неопходни катализатор регенерације друштвеног ткива.

У циљу елаборирања ових идеја, докторски рад: *“Управљање системом друштвене бриге о породици и деци и његове импликације на породичне односе и развој локалне заједнице”*, структуриран је тако да поред уводних напомена и закључка садржи шест делова, односно тематских целина у којима ћемо се бавити наведеним питањима.

Први део докторске дисертације (поглавља I, II, III) обухвата методолошки оквир истраживања (дефинисање проблема и одређивање предмета истраживања, дефинисање појмовно-категоријалног апарата који је у директној вези са предметом докторске дисертације, постављање циљева и хипотеза истраживања, одређивање метода који ће се користити у докторској дисертацији, те исказивање научног и друштвеног значаја израде докторске дисертације); као и анализу важеће законске регулативе неопходне за даљи процес истраживања у докторској дисертацији.

Други део докторске дисертације обухвата три сегментиране тематске целине

У првој целини (поглавље IV) представићемо историјски развој система друштвене бриге о породици и деци, промене које су пратиле његову еволуцију, како у погледу мера, тако и у погледу стварања нових и укидању старих законских решења.

Поглавља V и VI представљају саму срж научног истраживања у докторској дисертацији у којима се нуде адекватнији институционални оквири, активности и мере за бољи и рационалнији развој друштвене бриге о породици и деци у локалној

заједници. У поглављу пет ће се евакуирати институције, инструменти и мере које омогућавају реализовање основних функција породице: биолошко-репродуктивне, психолошке и васпитно-социјализаторске. Емпиријска евалуација мера на нивоу локалне заједнице треба да обезбеди адекватне индикаторе за конституисање ширег дијапазона друштвених услуга које могу да одговоре специфичностима појединих општина. У поглављу шест ће се презентовати нови институционални облици, активности и мере, координисани одговарајућим правним оквиром као резултат претходне анализе, који треба да реализују потпунију бригу о породици и деци, и обезбеде бржи локални развој Републике Србије.

Научни допринос докторске дисертације огледа се, пре свега, у научној дескрипцији, класификацији и типологизацији постојећег система друштвене бриге о породици и деци у Републици Србији и откривању најбитнијих проблема у функционисању система друштвене бриге о породици и деци, на државном, регионалном и локалном нивоу, са тежиштем на локалној заједници.

Социјална политика друштвене бриге о породици и деци у сталном је, мање или више динамичком процесу мењања под утицајем научног сазнања и друштвених кретања, нарочито степена економског и технолошког развоја друштва. То захтева систематска теоријска и емпиријска истраживања верификаторског типа.

Истраживање праксе система друштвене бриге о породици и деци омогућава научну критику и усавршавање досадашњих мера државе у овој области и имплементацију нових облика у научну теорију и праксу друштвене бриге о породици и деци.

Истовремено, значајна димензија оправданости овог истраживања има свој основ у провери и усавршавању метода истраживања, методичко теоријских поступака, избора и примене инструмената истраживања.

Друштвени допринос израде ове докторске дисертације састоји се у њеном доприносу на изградњи платформе за имплементацију савремених стандарда и најбољих решења друштвене бриге о породици и деци у Републици Србији, примерених њеној економској снази и степену политичког, демократског, социјалног и културног развоја.

Креирање адекватнијег система друштвене бриге о породици и деци у овој дисертацији треба да помогне стабилизовању породице, посебно у неразвијеним општинама, смањењу миграција, повећању природног прираштаја и јачању локалног развоја.

У раду је сва коришћена литература и обимна законска регулатива навођена у складу са захтевима Универзитета на којој се дисертација брани.

Израда овог рада не би била могућа без несебичне подршке коју сам добијала од ментора проф. др Жарка Обрадовића приликом решавања тешких питања које ова проблематика намеће. Посебну захвалност дугујем и члановима комисије проф. др Смиљи Ракас и проф. др Сањи Станковић на сугестијама и подршци, коју су ми упутиле, у преломним моментима реализације овога рада.

I МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је извршено у складу са препорукама научно истраживачке методологије “ истраживачког пројекта као научног документа”¹:

1. Формулација проблема истраживања у докторској дисертацији

Проблем истраживања у овој докторској дисертацији усмерен је на импликације које производи управљање системом друштвене бриге о породици и деци на породичне односе у локалној заједници, при чему се посебна пажња водила о величини и сходно томе и развоју локалне заједнице.

Недовољно уважавање регионалне специфичности, односно разлике у развијености општина у Србији намеће као основну друштвену импликацију приликом вођења система друштвене бриге о породици и деци сужен простор за остваривање пре свега, репродуктивне функције породице, нижи природни прираштај становништва, даљу депопулација региона, и продубљивање неразвијености на локалном нивоу. Одговор на ове проблеме може бити, у домену друштвене бриге о породици и деци, креирањем нових институција и мера које ће уважавати регионалне специфичности.

1.1. Иницијална истраживачка идеја докторске дисертације

Иницијална истраживачка идеја као полазна тачка овог истраживања, настала је на основу заинтересованости аутора за више саставних, међусобно прожимајућих елемената који чине иницијацију истраживања, а садржани су у основној идеји. То су пре свега: улога и значај друштвене бриге о породици и деци на функционисање породичних односа, односно очувања изворних функција породице, хармонизација истих, јачање капацитета локалне самоуправе у овом домену као основног ентитета

¹ Милосављевић, С. Радосављевић, И. Основи методологије политичких наука, Службени гласник, Београд, 2006., стр. 421.(шема)

породичног окружења и значај имплементације иновација које имају или би требало да преузму већи утицај у функционисању института друштвене бриге. Такође, идеја је настала како би се дефинисале конкретне мере којима се може унапредити делатност институција друштвене бриге о породици и деци.

1.2. Значај истраживања

Значај истраживања спроведеног у докторској дисертацији је научни и друштвени.

1.2.1. Научни значај истраживања

Научни значај истраживања произилази из значаја теме формулисаног проблема са једне и карактеристика овог истраживања са друге стране.

Како систем друштвене бриге о породици и деци утиче на остваривање основних породичних функција и тежи хармонизацији односа у породици, што је трајан предмет социјалне и популационе политике, задовољена су два кључна критеријума значаја истраживачког проблема: његова распрострањеност и општост, а такође и његов фактички, па тиме и научни значај. Додајемо томе аргумент тежње за променама и мењањем модалитета управљања системом друштвене бриге о породици и деци.

Ово емпиријско, али и теоријски засновано, претежно дијагностичко истраживање верификаторног типа, тежи да оствари и хеуристички научни значај, чиме би се учинио додатни подстицај дејством резултата истраживања на фонд научно-теоријског сазнања и домете о појави истраживања и њихову примену у друштвеној пракси.

1.2.2. Друштвени значај истраживања

Друштвени значај докторске дисертације произилази из дисперзивности, трајности и значаја утицаја управљања системом друштвене бриге о породици и деци на породични живот и друштвени развој локалне заједнице, како решавањем конкретних проблема, тако и примењивости истраживања на праксу регулисања овог система, посматрајући импликације које производи у породичним односима на нивоу локалног окружења у ком егзистира.

1.3. Повезаност иницијалне истраживачке идеје са текућим сазнањима

Иницијална идеја је посматрана кроз теоретску призму проучавањем домаће и иностране литературе из ове области. Разматрана идеја је повезана са оним што је већ познато у оквиру друштвене заштите породице и деце, локалне самоуправе и активних мера социјалне, популационе и васпитно-образовне политике.

Иницијална идеја постављена у овом теоретском контексту, након завршетка рада у овом пољу је и евалуирана.

2. Одређење предмета докторске дисертације

2.1. Теоријско одређење докторске дисертације

Предмет истраживања јесте утврђивање узрочно-последичних веза између система друштвене (државне) бриге о породици и деци у Републици Србији и функционисања породице у локалној заједници.

2.2. Категоријално појмовни систем у директној вези са предметом докторске дисертације

Основне категоријалне одредбе у овој докторској дисертацији су: управљање, систем друштвене бриге о породици и деци и породица.

Управљање је планско усмеравање материјалних и људских ресурса, избором адекватних метода, садржаја и облика у циљу добијања оптималних резултата.

Систем друштвене бриге о породици и деци је правно регулисан (гарантован), транспарентан и свима доступан вид државних мера и активности исказаних у виду разноврсних институција, услуга и финансијских давања којима се обезбеђује социјална сигурност породице и деце.

Породица је заједница живљења родитеља и њихове деце.

2.3. Операционално одређење предмета докторске дисертације

Полазећи од теоријског одређења предмета истраживања, у операционалном погледу, истражују се два сегментарна чиниоца.

Први сегментарни чинилац предмета истраживања јесте истраживање правног развоја система друштвене бриге о породици и деци, са анализом актуелног стања и директних и посредних утицаја који врши постојећи систем друштвене бриге о породици и деци на очување основних и изворних породичних функција: биолошко-репродуктивних, психолошких и васпитно социјализаторских.

Други сегментарни чинилац предмета истраживања јесте анализа улоге локалне заједнице као државног ентитета најближег грађанима у откривању и праћењу потреба грађана, а самим тим и њеног друштвеног развоја при чему смо посматрали партиципацију чланова породице (као грађана заједнице), у непосредном креирању мера државне политике и система бриге о породици и деци.

Синтезом ова два приступа треба да се открију несинхронизованости и неусклађености институција и мера које се примењују у Републици Србији у овој области.

2.3.1. Чиниоци предмета истраживања у докторској дисертацији

Чиниоци предмета истраживања у докторској дисертацији су:

- локалне заједнице (према броју становника, социо-економском развоју и према степену учешћа грађана у иницирању и доношењу одлука на плану бриге о породици и деци);
- предшколске установе;
- установе социјалне заштите;
- финансијска државна давања;
- породице(родитељи са једним или више деце);

2.3.2. Временско, просторно и дисциплинарно

одређење предмета истраживања

Временски, предмет истраживања обухвата период од почетка 20.тог века до прве деценије 21. века, са **фокусирањем на актуелно стање у периоду прве деценије 21.века.**

Просторно, предмет истраживања обухвата териоторију Републике Србије са нужним компарацијама система друштвене бриге о породици и деци на територијама изабраних земаља.

Дисциплинарно, предмет истраживања припада научном пољу друштвено-хуманистичких наука, пре свега, ужој научној области правно-политичких наука и научним дисциплинама социологије, политикологије, социјалне политике, социјалног рада, локалне самоуправе и породичног права.

3. Циљеви докторске дисертације

Општи циљ дисертације је да се истражи структура, природа и начин управљања системом друштвене бриге о породици и деци и последице које различити видови овог система изазивају на породичне односе, као и то, да ли је и у којој мери извршен напредак у развоју локалне заједнице оснивањем институција и формирањем мера које доприносе обављању породичних функција. Недовољна истраженост система друштвене бриге о породици и деци представља додатни подстицај и мотивацију за научно-истраживачки рад на дисертацији. У том смислу ће и оправданост овог истраживања бити у вези са откривањем нових, али и потврђивањем постојећих научних чињеница о мерама и прописима овог система.

3.1. Научни циљеви докторске дисертације

Научни циљеви истраживања у докторској дисертацији јесу: *дескрипција (квантитативан и квалитативан опис појава истраживања), класификација, типологизација и научно објашњење* система мера, активности и правних прописа друштвене бриге о породици и деци и њихов утицај на очување и оснаживање породичних функција и развоја локалне заједнице.

3.2. Друштвени циљеви докторске дисертације

Друштвени циљеви који се намеравају остварити у докторској дисертацији су усмерени на сагледавање искуства у организацији и функционисању система друштвене бриге о породици и деци, анализи претходних и актуелних институција и мера у овој области, и проналажењу нових могућих и друштвено применљивих решења, која ће допринети вишем стешену хармонизације породичних односа, и успешнијем, како локалном, тако и ширем друштвеном развоју.

4. Хипотетички оквир истраживања у докторској дисертацији

Хипотетички оквир у овој докторској дисертацији чини једна генерална (општа) и три посебне хипотезе истраживања, развијених у неколико појединачних хипотеза и за сваку идентификовано неколико манифестних индикатора током истраживања.

4.1. Генерална (општа) хипотеза истраживања

Генерална хипотеза у овој докторској дисертацији гласи: *„Систем друштвене бриге о породици и деци као део институционалног државног система социјалне сигурности и социјалних права грађана непосредно утиче на основне породичне функције: биолошко-репродуктивну, психолошку и васпитно-социјализаторску, а тиме и на хармонизацију породичних односа у целини и развој локалне заједнице као ентитета најближег грађанима“.*

Овако формулисана генерална (општа хипотеза истраживања) биће посредно доказана кроз неколико посебних (помоћних) хипотеза у којима се операционализује и конкретизује значење важних категорија које чине генералну хипотезу. У овом истраживању, генерална хипотеза ће се објаснити са три посебне хипотезе.

4.2. Посебне хипотезе истраживања

1. Посебна хипотеза Х-1 гласи: *„Што су мере друштвене бриге о породици и деци разноврсније, шире у обухвату породица и деце, обиму, броју и висини редовних давања, тиме је подржана и подстакнута биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“.*

Појединачне хипотезе чијом конфирмацијом ћемо проверавати прву посебну хипотезу гласе:

Појединачна хипотеза 1 (ПХ-1) гласи: „Што су мере друштвене бриге о породици и деци разноврсније, тиме је подржана и подстакнута биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“.

Појединачна хипотеза 2 (ПХ-2) гласи: „Што су мере друштвене бриге шире у обухвату породица и деце, тиме се више подржава и подстиче биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“.

Појединачна хипотеза 3 (ПХ-3) гласи: „Што су мере друштвене бриге о породици и деци разноврсније по обиму, броју и висини редовних давања, тиме се више подржава и подстиче биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“.

2. Посебна хипотеза Х-2 гласи: *„Што је развијенија мрежа васпитних установа на локалном нивоу тиме је потпуније утемељена институционална основа за реализацију потреба породице и стимулисан психолошки и социјални развој деце“.*

Појединачне хипотезе чијом конфирмацијом ћемо проверавати другу посебну хипотезу гласе:

Појединачна хипотеза 1 (ПХ-1) гласи: „Што је развијенија мрежа васпитних установа на локалном нивоу, тиме је потпуније утемељена институционална основа за реализацију потреба породице“.

Појединачна хипотеза 2 (ПХ-2) гласи: „Што је развијенија мрежа васпитних установа на локалном нивоу тиме је потпуније утемељена институционална основа за стимулисање психолошког и социјалног развоја деце“.

3. Посебна хипотеза Х-3 гласи: *„Што је виши степен партиципације грађана у дефинисању потреба и креирању мера у систему друштвене бриге о породици и деци на локалном нивоу то је успешнији развој локалне заједнице“.*

Појединачне хипотезе чијом конфирмацијом ћемо проверавати трећу посебну хипотезу гласе:

Појединачна хипотеза 1 (ПХ-1) гласи: „Што је виши степен партиципације грађана у дефинисању потреба у систему друштвене бриге о породици и деци на локалном нивоу, то је успешнији развој локалне заједнице“.

Појединачна хипотеза 2 (ПХ-2) гласи: „Што је виши степен партиципације грађана у креирању мера друштвене бриге о породици и деци на локалном нивоу то је успешнији развој локалне заједнице“.

5. Избор метода и инструмената истраживања

Предмет и циљеви истраживања детерминисали су да се у истраживању примене основне методе сазнања, општенаучне методе и методе за прикупљање података.

У изградњи теоријског оквира, као и у историјском приступу односима друштва и државе према породици и деци за одговарајуће уопштавање предмета истраживања, примењене су готово све аналитичко-синтетичке методе са тежиштем на анализи, синтези, систематизацији, генерализацији, индукцији и дедукцији, као и социолошки метод за сазнавање и дескриптивно објашњење друштвених појава.

Од општенаучних метода у овој докторској дисертацији биће заступљена хипотетичко-дедуктивна метода, статистичка метода и компаративна метода која је најпогоднија за описивање сличности и разлика система друштвене бриге о деци у периоду од једног века, њихових надлежности, мера и обухвата корисника.

Од оперативних метода и инструмената за прикупљање података у докторској дисертацији ће бити примењена метода анализе садржаја докумената, правних прописа, статистичких података, извештаја и саопштења са обе своје две технике, квалитативном и квантитативном анализом докумената. Саму срж рада чини емпиријско истраживање базирано на анкетном испитивању узорка путем упитника, касније обрађеног разноврсним статистичким методама.

Аналитичким методом ће се обавити анализа садржаја релевантне научне и стручне литературе у овој области, као и релевантних чињеница публикованих путем електронских и других медија.

Синтетичким методом настојаће се да се интегришу рашчлањени анализирани елементи појаве у једну целину ради дефинисања одређених правила у понашању појаве која је предмет истраживања.

Коришћење *дедуктивно-индуктивног метода* је у функцији усмеравања истраживања од општег ка појединачном, односно од појединачног ка општем у циљу доласка до адекватних закључака.

У оквиру *компаративно-квантитативне анализе* имајући у виду циљеве истраживања и појаву којом се истраживање бави, као најадекватнији приступ истраживању изабрана је метода испитивања. Примењени истраживачки метод подразумева употребу анкете, односно прикупљање дескриптивних података на бази структурираног упитника.

Емпиријски метод подразумева да ће прикупљени примарни подаци на терену бити разматрани и у светлу дискутованих постојећих теоријских и емпиријских налаза, односно секундарних извора података, како би се тестирале полазне истраживачке хипотезе.

Резултати добијени истраживањем статистички су обрађени уз адекватан одабир статистичких метода у зависности од типа и расподеле података, како би се обезбедио оптималан модел сагледавања утицаја, зависности и разлика између анализираних података добијених у истраживању.

Од мера дескриптивне статистике коришћена је аритметичка средина са припадајућом стандарном девијацијом, као и минимум и максимум. Коришћени су и фреквенције и проценти.

Разлике међу групама одређене се помоћу Једно-факторске анализе варијансе (АНОВА), а додатна тестирања варијанси испитана су Turkey's тестом. Поред АНОВ-е анализе коришћен је и Т тест за велике независне узорке и помоћни Popst Нос Test за различите групе у узорку.

За испитивање повезаности две континуиране варијабле користио се Пирсонов коефицијент корелације.

Спроведена је вишеструка линеарна регресија.

За испитивање односа две дисконтинуиране варијабле коришћен је Хи квадрат тест, а резултати приказани у табелама кростабулације, које приказују расподелу учесталости (једнакост односно неједнакост фреквенција).

Статистичка значајност дефинисана је на нивоу вероватноће нулте хипотезе од $p \leq 0.05$ до $p < 0.01$. При чему је сигурна вероватноћа (Asymp.Sig) од 99,9%, до 99,5%, да ће се поновити у популацији.

Статистичка обрада и анализа урађена је у компјутерском програму SPSS ver. 20 (Statistical Package for the Social Science).

6. Научна и друштвена оправданост истраживања

6.1. Научна оправданост истраживања

Научна оправданост истраживања произилази из његовог научног значаја и својстава система друштвене бриге о породици и деци, која су у сталном више или мање динамичком процесу мењања под утицајем научног сазнања, односу субјеката, њихових циљева активности и ефеката које проузрокују. То захтева системска, теоријска и емпиријска истраживања верификаторског типа. Ово истраживање управљања системом друштвене бриге о породици и деци омогућава научну критику и усавршавање научних сазнања о актуелном нормативно уређеном систему и њихову имплементацију у научну теорију и праксу. Истовремено, једна димензија оправданости свој основ налази у провери и усавршавању метода истраживања, методолошко-теоријских поступака, избора метода и процедуре израде и примене инструмената истраживања.

6.2. Друштвена оправданост истраживања

Друштвена оправданост истраживања произилази из две основе. Једна је научно сазнање о предмету истраживања, презентовање и анализа постојећих институција, инструмената и мера у области друштвене бриге о породици и деци и њихова адекватност у решавању проблема у локалној заједници. Други основ оправданости произилази из првог и састоји се и у њеном доприносу на изградњи платформе за имплементацију савремених стандарда и најбољих решења друштвене бриге о породици и деци у Републици Србији у циљу очувања изворних породичних функција, сагласно постојећем правном оквиру, економским могућностима и степену политичког, демократског, социјалног и културног развоја. Битна одлика актуелне сложене друштвене ситуације и превазилажење раскорака између теорије и праксе наглашава потребу за систематичним научним истраживањем чиме доказује његову друштвену оправданост.

7. Узорак истраживања и прикупљање података

7.1. Дефинисање узорка истраживања

„Ток и узорак истраживања постављени су у складу са методологијом научно истраживачког рада“², циљевима и хипотезама истраживања дефинисаним и описаним у предстојећем делу рада. Сам ток истраживања поступно се одвијао почевши од дефинисања узорка. Истраживање система друштвене бриге о породици и деци и импликације које производи на породичне односе у локалној заједници свакако је условило да одабир узорка истраживања буде усмерен ка текућој живој друштвеној пракси, како бисмо добили адекватне податке односно „обавештења о стварности“³. То значи да је основни и најзначајнији извор података узорак

²Бранковић, С. Методи искуственог истраживања друштвених појава, Мегатренд универзитет, Београд, 2009., стр. 17- 18

³ Шешкић, Б. Основи методологије друштвених наука, Научна књига, Београд 1974., стр. 200.

популације која се остварила у родитељској улози. Међутим, за истраживање популационих, социјално-политичких, васпитно-образовних друштвених кретања, неопходно је осврнути се на правна документа у којима су забележена и нормирана, како ранија, тако и позитивно правна материја која регулише ову област истраживања.

7.1.1. Узорак докумената

Узорак аргумената који ће бити подвргнути анализи, формира се према правилима намерног узорка. У узорак се издвајају:

- Устав (актуелно важећи);
- Закони који непосредно регулишу систем друштвене бриге о породици и деци;
- Закони који индиректно регулишу систем друштвене бриге о породици и деци;
- Подзаконски акти;
- Акти међународне заједнице;

7.1.2. Узорак популације

Имајући у виду циљеве истраживања и појаву којом се истраживање бави, као најадекватнији приступ истраживању изабрана је метода испитивања популације родитеља. Анкетирани су родитељи на територији РС током 2013.године. Приликом анкетања је вођено рачуна да узорак испитаника буде из свих региона Србије са покривеношћу по величини подручја. Такође, водило се рачуна о пропорционалношћу према полу и старости. Ограничења која су везана за ово истраживање проистичу из културе анкетања. Анкетирани су родитељи који су били спремни на сарадњу. Ограничења такође постоје ако узмемо у обзир да је „примена мерења ограничена у друштвеним наукама, односно није могуће мерити сва својста, а да је и мерљива својства могуће приказати (измерити) на различите начине.“⁴

⁴ Бранковић, С. Методи искуственог истраживања друштвених појава, Мегатренд универзитет, Београд, 2009., стр. 69.

7.2. Прикупљање и сређивање података

7.2.1 Прикупљање података

Примењени истраживачки метод подразумева употребу анкете, односно прикупљање дескриптивних података на бази структурираног упитника. Основни инструмент у испитивању је упитник, „који се далеко и највише користи у прикупљању примарних података.“⁵ Подаци су прикупљени непосредним и личним анкетирањем или слањем упитника путем мејла.

Истраживање је засновано на хипотезама датим у четвртом поглављу и састојало се из 26 питања организованих у циљу испитивања више подручја деловања система државне бриге о породици са децом.

Питања су организована у четири групе.

Прва група питања обухвата она која су везана за основне информације и податке о родитељима. Подаци су се потом користили за различито поимање квалитета рада установа у односу на старосну и социо-економску структуру испитаника.

Друга група питања, односи се на информације везане за подручје живљења, односно утицаја величине места на формирање потреба породице и квалитет доступних услуга према подручјима живљења.

Трећа група питања, односи се на информације везане за сам квалитет рада предшколских установа.

Четврта група питања је везана за информације о степену партиципације родитеља у изјашњавању о потребама породице и креирању мера, а такође и мотивисаности

⁵ Ракић, Б., Маркетинг, Мегатренд универзитет, Београд, 2008., стр. 95.

родитеља за даље учествовање, а тиме и достигнутог нивоа политичке културе као основног елемента развоја локалне заједнице.

7.2.2. Кодирање података

Након спроведеног истраживања уследило је кодирање података и њихова визуелизација у виду нумеричких, фреквенцијских и процентуалних исказа, представљених кроз табеларне и графичке приказе. Коришћењем статистичких података и метода, добијени резултати, у складу са постављеним циљевима, анализирани су помоћу компјутерске анализе, софтвера за статистичку анализу.

7.2.3 Сређивање података

Утврђивањем односа између кодираних података, њиховим груписањем у целине према унапред одређеној сродности садржаја, подаци су сређени. Након тога су табелама укрштања довођени у међусобну везу. Потом је уследила дескрипција односно интерпретација и компарација са постојећом теоријом.

Извештај о истраживању показује све налазе истраживања и повезан је са крајњим резултатом тестирања хипотеза. Сви резултати анкете су директно коришћени у складу са теоријским делом.

Докази обухваћени овим истраживањем указивали су на главну хипотезу, односно да *“Систем друштвене бриге о породици и деци као део институционалног државног система социјалне сигурности и социјалних права грађана непосредно утиче на основне породичне функције: биолошко-репродуктивну, психолошку и васпитно-социјализаторску, а тиме и на хармонизацију породичних односа у целини и развој локалне заједнице као ентитета најближег грађанима“*.

Повратком на теорију поредили смо резултате истраживања са закључцима претходно формулисаних теорија, на основу чега су предложени нови модели мера. Треба имати у виду да нова истраживања могу употпунити ову теорију и да се временом могу изменити постулати ове парадигме. Истраживање спроведено међу

родитељима, имплементирано је у постављене закључке, и тиме повећало могућност успостављања нових теорија.

II ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Теоријско одређење управљања

1.1. Појам управљања

Управљање је веома комплексна друштвена појава која обухвата правне, социолошке, економске, техничко-технолошке, психолошке, етичке и културолошке аспекте. У литератури можемо наћи бројне дефиниције управљања. Колика год да је њихова разлика свака од дефиниција у свом централном делу има заједничку карактеристику да је управљање вођење једног система на најбољи могући начин који се постиже брижљивим планирањем средстава и организовањем људи на различитим активностима.

„Основну функцију управљања представљају активности усмерене на ефикасно обезбеђивање, распоређивање и коришћење људских и материјалних ресурса ради постизања датог циља.“⁶

Док у најширем значењу управљање осим ових активности подразумева и уживање у резултатима које су пословне активности и произвеле. Тако да:

„Систем управљања може бити било која организација, од државе, јавног и приватног сектора и услуга до специфичних друштвених група.“⁷

Са социолошког становништва управљање се може одредити као друштвена појава која је карактеристична за процес вођења социјалних система и њихових организационих облика.

⁶ Стонер, Ц. Фриман. Е. Гилберт. Д. Јр., Менаџмент, Желнид, Београд, 2000., стр.9, 28-према Ракас, С., Социологија, Мегатренд универзитет, Београд, 2009. стр.240

⁷ Drucker.P, The Practise of Management, 12th.Printing Pan Books Ltd. London, 1980., p.14

Често коришћен термин у англосаксонској терминологији је менаџмент, који подразумева *стратешко управљање* организационим системима у различитим областима друштвене делатности. У таквом облику, овај термин одомаћен је и у нашој литератури, али смо се за потребе овог рада, определили за термин управљање који, према мишљењу аутора, боље осликава остале термине синтагме и осим стратегијске вештине обухвата и шире теоријско сагледавање система.

Уколико изведемо историјски осврт, приметимо да управљање првобитно није познавало разлику између вођа система и власника, што се касније напретком привреде променило, развојем свести о значају да систем воде најспособнији, а не само власници. И тиме долазимо до поделе одговорности. У том смислу неопходно је направити разлику између управе и управљања, „при чему управа представља правилно распоређивање ресурса у складу са претходно дефинисаним процедурама и правилима, док управљање представља слободу одлучивања у управљању ресурсима да би се постигла група циљева.“⁸

У пракси обе ове активности обављају се у оквиру јавних служби којима ћемо се у раду и бавити.

1.2. Врсте управљања

Управљање већина аутора сагледава кроз вишестраност овог феномена, почев од „теоријског оквира који развија, усмерава и унаређује знања, до вештине и способности запослених за остваривање организационих циљева“.⁹

Развој мисли о управљању датира још са пројектовањем првих јавних радова, тако се сумерска цивилизација наводи као први пример постојања управљања у области јавних радова, државне управе и рада свештенства. „Писани траг везан за управљање

⁸ Флин.Н, Управљање у јавном сектору, Мегатренд универзитет, Београд, 2012., стр. 16.

⁹ Јовановић, М., Кулић Ж., Основи управљања људским ресурсима, Мегатренд универзитет, Београд, 2008., стр.5

државом, администрацијом, системи награђивања, морална питања и квалитет рада наводе се у Хамурабијевом закону пре скоро 4000 година.¹⁰

Са гледишта управљања као теорије и научном приступу овом феномену, развој савремене мисли почиње тек крајем XIX и почетком XX-ог века. „У основи постоје два основна теоријска приступа управљању“¹¹:

- Правно-политички приступ;
- Социо-технолошки приступ.

Правно политички приступ посматра управљање само у ужем смислу као управну делатност везану за државу, одредивши је као једну од управљачких функција државне власти регулисану правом. Међутим, она је у том контексту координатор друштвено неопходних послова (у здравству, просвети, социјалној заштити, комуналним службама, комуникацијама и др.) те из тих разлога обухвата шири социјални контекст у ком управна функција постаје делатност у оквиру социјално технолошких система.

Тако су настале бројне теорије које проучавају управљачки процес и упућују нас на разне видове управљања и распрострањености управљања у свим сферама живота: Почев од , класичних преко бихејвиористичких базираних на понашању и реаговању на стимулансе до теорија ситуације и оних које управљање сагледавају кроз призму културе, етике, добити, рекламе...

За потребе ово докторског рада који се бави осетљивом тематиком јер укључује потребе породице и ангажовање како државе тако и локалних власти на овом пољу позваћемо се на решења аутора из области хуманистичких наука. Остављајући по страни значајне, али у овом случају показале се касније кроз хтења родитеља не приоритетне искључиво економске чиниоце и изнети став према ком:

„Управљање не одражава само пословне интенције, већ и свако људско настојање којем је циљ да се у једној организацији окупе људи различитог нивоа знања,

¹⁰ Ракас. С, Социологија менаџмента, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2004., стр.47

¹¹ Суботић, Д. Управљање у локалној заједници, Институт за политичке студије, Београд, 2007., стр.7

вештина и да се управљање имплементира у све институције јавног сектора, а посебно непрофитног јер је заједнички именованитељ мерење учинка, ефикасности и ефикасности која се постиже сталним учењем и усавршавањем људских потенцијала.“¹²

Комбинацијом теорије и праксе управљања можемо га поделити на: стратегијско, тактичко и оперативно, али се свако састоји од неизоставних фаза.

1.3. Процес управљања

Процес управљања се састоји из четири основне фазе: планирања, организовања, вођства и контроле.

1) Планирањем започиње процес управљања једним системом, јер обухвата осмишљавање садржаја рада и ефекта који желимо постићи.“Одлуке које се доносе базиране су на претходном искуству, на знању, поузданим информацијама, познавању ширег окружења и тренутном стању у ком се систем налази.“¹³ Приликом доношења одлуке мора се, пре свега, разумети „природа проблема и његово место у хијерархији приоритета“¹⁴, нарочито у одлучивању на нивоу локалне заједнице, где процес доношења одлука подразумева промену, али и тежњу реализатора(локалних власти и активних грађана) да њиховом остваривању теже на ефикасан и етичан начин.

2) Организовање је фаза управљачког процеса која обично садржи “више активности истовремено, при чему се све активности усмеравају на претварање донетих одлука у акције и на одређивање метода како да се постављени циљеви остваре“¹⁵. Ова фаза обухвата одређивање ресурса, дефинисање послова, груписање активности и конкретних задатака, у одговарајуће организационе структуре, делегирање и децентрализацију овлашћења и одговорности. Степен реалистичности донетих

¹² Бојковић, Д. Менаџмент у предшколској установи: стварање услова за учење, АМ График, Београд, 2008. стр.16

¹³ Ракас, С., Социологија менаџмента, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2004., стр.42

¹⁴ Вацић, З. Политички и правни оквир локалне самоуправе, Локални економски развој, Центар за либерално демократске студије, Београд, 2006., стр.10

¹⁵ Ракас, С., Социологија менаџмента, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2004., стр.42

одлука огледа се управо у овој фази, проценом расположивих средстава за њихову реализацију где „инвентар циљева (приоритета утврђених одлучивањем) мора бити у складу са инвентаром средстава“¹⁶ и временском распоређености (краткорочни и дугорочни циљеви).

3) Вођство се постиже коришћењем личних утицаја и „мотивацијом запослених ради остваривања планираних циљева“¹⁷.

4) Контрола је последња фаза управљачког процеса и “њена суштина се састоји у утврђивању стандарда, мерењу перформанси и остварених резултата према утврђеним стандардима, мониторингу активности“¹⁸ свих актера и предузимању корективних мера да би се резултати и остварили.

Предвиђање као фаза од посебне је важности за саму тематику овог рада, јер, посредством бројних података можемо закључивати о могућим пројекцијама у будућности, те сходно томе одлучивати о неопходним мерама на плану остваривања социјалне сигурности породице и деце и обезбеђивања свих породичних функција.

Управљањем као релевантним појмом истраживања бавићемо се у оквиру два подсистема :

- управљањем установама друштвене бриге о деци, нормативним актима који их уређују, структуром и организацијом рада и степеном ефикасности у подршци породици на локалном нивоу.
- управљањем постојећим мерама државне помоћи породицама са децом, њиховом правном регулацијом, редовности давања, надлежним установама у спровођењу једнократних и дугорочних мера подршке и ефикасности рада, као и могућностима формирања евентуалних нових модалитета који би били прихватљивији новим трендовима живљења.

¹⁶ Стојановић, Б. Основни елементи процеса рационалног управљања локалном заједницом, Принципи модерног управљања локалном заједницом, Центар за либерално демократске студије, Београд, 2002., стр.94

¹⁷ Ракас, С Социологија менаџмента ,Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2004.,стр.43

¹⁸ Исто

2. Теоријско одређење породице

2.1. Појам породице

У најопштијем смислу, „породица би могла да се дефинише као историјски променљив институционални облик, у чијим оквирима се одвија процес репродукције друштвених индивидуа, с једне стране, процес природне репродукције кроз процес рађања, одрастања и умирања, са друге стране, процес друштвено-културне репродукције, кроз вођење процеса социјализације и индивидуализације јединке и старање за очување стабилности и персоналног интегритета свих њених чланова.“¹⁹

Породица је најстарија, најтрајнија примарна друштвена група која се темељи на био-репродуктивним, психо-социјалним, заштитним и економским везама супружника и њихове рођене или адоптиране деце.

Новија одређења породице посматрају је као групу појединаца који живе у заједничком домаћинству и коју чине“ најмање једно дете и најмање једна одрасла особа и који су међу собом повезани брачном везом или кохабитацијом и родитељским односом“²⁰.

Развој породице са „изразито грегаријским карактером“²¹, каква је она несумњиво била на првобитном ступњу развоја до модерне породице данашњег доба, указује на непобитну чињеницу да је она променљива историјска категорија, да носи израз свих друштвених промена у организацији породичног живота и свим сложеним процесима и односима који се одвијају у њеним оквирима, али да је и даље њена основна специфичност у примарности друштвених односа. Тако да је давно исказана мисао „да нема ништа фиксирано и непроменљиво када је реч о породици сем да је она

¹⁹ Милић, А, Рађање модерне породице, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995., стр.24

²⁰ Nowotny, H., Fux, B., Pinnella, A., Fecondita e nuove forme di unione in Europa, Sapere, Milano, 2004., p.28

²¹ Голубовић, З. Породица као био социјална јединица, Породица - контраверзе и изазови ур. Мучибабић, М, Драганић, Београд, 2006., стр. 9.

увек са нама,²² оправдана јер примарне друштвене групе одликује велика лична присност, сарадња и солидарност, као и пресудна улога у формирању личности.

2.2. Потребе породице

Породица, као и све друге друштвене групе директни је посредник између појединца и друштва, али је њена улога специфична по томе што задовољава већи број потреба и врши већи број функција од било које друге друштвене групе.

„Тако је и модерна породица релативно независан и индивидуализован актер у друштвеном систему, оспособљена да сама задовољава основне потребе својих чланова кроз властито породично домаћинство и у сарадњи са другим друштвеним установама и јавним службама које спадају у оквир деловања модерне социјалне државе.“²³ У Масловљевој пирамиди људских потреба можемо видети да се претежно све потребе задовољавају у породици.

Слика 2.1. Масловљева пирамида потреба²⁴

²² Ackerman, N. The psychodynamics of family life, New York, Basic Book, 1958., p.8

²³ Милић, А. Социологија породице, Чигоја штампа, Београд, 2007. ,стр. 45

²⁴ Организација слике према тексту : Хрњица, С. Општа психологија са психологијом личности, Научна књига нова, Београд, 2005., стр. 115

2.3. Функције породице

Универзална обележја породице тј. биолошка, психолошка, социјална и економска су у основи остала непромењена садржински, пратећи токове друштвеног развоја и прилагођавајући се новим условима савременог доба.

Породица и даље почива на хетеросексуалним везама, помоћу којих парови задовољавају различите врсте потреба (од сексуалних, моралних, естетских, духовних) и обезбеђује репродукцију друштва рађањем потомства: **биолошко-репродуктивна функција породице.**

У породици се заснива систем сродничких веза и односа који представљају „основу за полне табуе“²⁵ и поделу улога унутар породице: **биолошко-социјална функција породице.**

Породица развија индивидуалне (моралне, психолошке) и социјалне особине личности, васпитањем и социјализацијом личности: **психо-социјална и васпитно социјализаторска функција породице.**

Обезбеђује обављање одређених производно потрошачких или само потрошачких делатности: **економска функција породице.**

Процеси модернизације утицали су на трансформацију породичних односа, те се из тих разлога она посматра не више као друштвена група већ као заједница.

Породица као друштвена заједница доживљава се као чврста и хомогена заједница у којој владају људски односи који се темеље на љубави, равноправности и поштовању међу члановима, у којој нема оштријег конфликта између појединачног и групног интереса („појам заједништва свакако подразумева хармонију и усклађеност

²⁵ Младеновић, М. Основи социологије породице, Завет, Београд 1995., стр.35.

интереса)²⁶ и у којој постоје услови за једну од најважнијих функција породице, за деловање на социјализацији њених најмлађих чланова.

С обзиром да се породица заснива на непосредном односу чланова, односи не могу бити тако институционализовани да се улоге обављају безлично и независно од карактеристика и емоционалне ангажованости чланова, а да се тиме не угрози карактер заједнице. Зато је осећање припадности основни принцип партиципације, а солидарност и сарадња представљају основу за складно обављање породичних улога. При том заједнички дом, симболише „уточиште“²⁷ принцип заједничког живљења чланова породице. Све то доказује да породица „има карактер заједнице која претпоставља потпунију партиципацију личности, кооперацију и солидарност као основу интеракције и припадања“²⁸.

Међутим, „у последње време, савремена породица губи карактер заједнице и све више добија обриси специјализоване дрштвене установе са редуцираним функцијама.“²⁹ Чланови породице све више своје развијеније потребе задовољавају изван породице, растрзаност које неминовно носи модеран начин живљења, води ка разним друштвеним улогама и све мањој партиципацији у породичном животу, те су и породични односи све мање редовни и непосредни са губитком породичне комуникације. Заједнички дом и заједничке породичне активности све више се јављају као симболи и некадашњи идеал, а мање као стварност, што у крајњем исходује повећаним степеном неразумевања између супружника, порастом развода и броја једнородитељских и непотпуних породица.

Истовремено, „две основне карактеристике такође осликавају пејзаж савремене породице : она је врло редукована и своју легитимност и стабилност више не заснива не браку.“³⁰ У том смислу, у раду ћемо покушати да утврдимо којим мерама би држава превентивно могла да делује, како би се очувала хармоничност породичног живота и степен социјалне сигурности које јој пружа непосредно окружење.

²⁶ Голубовић, З. Породица као био-социјална јединица, Породица -контраверзе и изазови ур. Мучибабић. М, Драганић, Београд, 2006., стр. 10.

²⁷ Милић, А. Социологија породице-критика и изазови, Чигоја штампа, Београд, 2001., стр 35.

²⁸ Исто,стр.12.

²⁹ Милић,А.Социологија породице-критика и изазови, Чигоја штампа, Београд,2001.,стр.34.

³⁰ Поњавић, З. Приватизација породице и породичног права, Службени гласник, Београд, 2009.,стр.23.

2.4. Породичне улоге: родитељ-дете

2.4.1. Родитељство

Под родитељством подразумевамо „сложен скуп социјалних ставова, очекивања и циљева, различитих пракси у којима долази до споја био-социјалног аспекта људске прокреације са социјално културним аспектима бриге, социјализације и васпитања нових генерација и социјално-психолошку идентификацију личности у одрастању са старијим родитељским узорима“³¹.

Родитељство је вишедимензионалан појам и садржи психолошке, социолошке, економске, аксиолошке, етичке и друге елементе.

У социолошкој литератури родитељство се сматра друштвеном улогом, која је веома одговорна и морално и вредносно одређена, прво према подизању и васпитању деце, а потом и према бризи деце према родитељима. На такав начин одржава се ланац људске друштене репродукције која увек подлеже нормативном уређивању (како правном, тако и моралном). Зато и постоји схватање да рађање и родитељство није само приватна ствар појединца, већ је у интересу друштва да води популациону политику сходно потребама конкретног друштва и уређује широк спектар породичних потреба, омогућавајући остваривање родитељске улоге на најоптималнији начин. Такође, родитељству се приступа и са правног аспекта старатељства, са становишта гестације (природно родитељство) и интенције (жеље и настојања да се негује и одгаја дете).

Признавање и уважавање родитељства од стране друштвене заједнице никад нема искључиво његов био-физиолошки аспект, већ увек у подједнакој мери формирања будућих генерација односно психолошко деловање родитељских узора.

³¹ Милић, А. Социологија породице, Чигоја штампа, Београд, 2007., стр. 175

Ранија схватања родитељства као улоге у виду акумулираних искустава ранијих генерација, морају се модификовати у „светлу одсуства јасно омеђених друштава и јасно омеђених карактеристика друштава који би били маркери артикулације родитељске улоге“³². Отуда је неопходно систем друштвене бриге о породици и деци посматрати еластичнијим за нова искуства и мере примерено конкретним породицама.

О родитељству се може говорити на биолошком нивоу (биолошке основе родитељства), социолошком нивоу (родитељство као друштвена институција, културни образац, друштвени однос и улога), психолошки ниво (психолошка самореализација) али и као развојном и „мењајућем феномену.“³³ Такође, неки аутори наводе и менаџерску и супервизијску улогу родитеља у смислу организације, аранжирања и надгледања услова и амбијента у породичној средини, али и у смислу повезивања и комуникације са различитим институцијама и сервисима ван породице.

2.4.2. Дете и детињство

Дете се према Конвенцији о правима детета усвојеној на Генералној скупштини УН 1989.године, дефинише као „људко биће које није навршило 18. година живота, ако се, на основу закона који се односи на дете, пунолетство не стиче раније.“³⁴

„Појам детета и детињства мењао се током историје тако да је схватање детета еволуирало од доба када детињство није препознавано, до данашњег схватања детињства као развојне фазе у одрастању човека односно прихваћено као веома важна животна етапа“³⁵ која даје печат за каснија искуства и у том контексту значајне су установе за педагошки, васпитни и образовни рад са децом, као допуна породичној нези.

³² Гиденс,Е. Одбегли свет, Стубови културе, Београд, 2005., стр.147

³³ Половина, Н. Породица у системском окружењу, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2011, стр.50

³⁴ Конвенција о правима детета, Службени лист СФРЈ- Међународни уговори бр.15/90, члан 1.

³⁵ <http://www.pedagog.rs/>

Последњих пар деценија долази до презаштићавања детета и тзв. „феномена детецентричности“.³⁶

„Патерналистички однос према детету распоређен је између родитеља и државе, при чему је државна интервенција усмерена превасходно на контролу и обезбеђивање друштвено пожељног модела социјализације.“³⁷

С тим да дете као посебан носилац права и уједно признавањем партиципативних права (права на самоодређење) и осталих грађанских права постепено губи статус класичног заштићеног у односу патернализма и омогућено му је да утиче на сопствени положај (модерни патернализам) у ком родитељи заступају дете у вршењу права до пунолетства.

3. Систем друштвене бриге о породици и деци

Суштина друштеног система бриге о породици и деци огледа се у корпусу мера и услуга које држава обезбеђује породици са децом и деци из више разлога од којих су два најзначајнија за домен породичних односа:

- Комплетног психо-физичког и социјалног развоја деце (услуге здравствене заштите, неге, збрињавања, васпитања, образовања игре и рекреације);
- Адекватног породичног функционисања (обезбеђивање социјалне сигурности);

У смислу обезбеђивања социјалне сигурности породице подразумевамо такав вид друштвених мера који ће пружати помоћ како финансијски угроженим породицама у стању социјалне потребе, тако и осталим у смислу заштите на свим животним пољима: пре и постнатална сигурност мајке и детета, здравствена сигурност породице, услови живљења и становања, усклађивање рада и родитељства разним мерама и др.

³⁶ Више о феномену детецентричности Милић, А. Социологија породице-критика и изазови, Чигоја штампа, Београд, 2011., стр. 161.

³⁷ Freeman, M. The Rights, and Wrongs of Children, Frances Pinter, London, 1983., p18-19

Систем друштвене бриге о породици и деци је правно регулисан (гарантован), транспарентан и свима доступан вид државних мера и активности исказаних у виду финансијских давања и разноврсних услуга које обезбеђују: „социјалну сигурност породице, задовољавање развојних потреба деце, уједначавање услова за њихов развој и пружање помоћи породици у остваривању њене репродуктивне, психолошке, васпитно-социјализаторске и економско-заштитне функције.“³⁸

Остали разлози државних мера су уско повезани са социјалном и популационом политиком конкретног друштва. Иако су нормативне основе на којима почива лична и колективна инвестиција у дете различите, оне би на овом пољу деловања требало да остваре синергично дејство активирањем како државе, тако и породица.

3.1. Улога локалне заједнице у области друштвене бриге о породици

„Локална самоуправа је облик одлучивања и управљања локалним заједницама непосредно од стране становника или посредно преко бираних преставника и органа тих заједница“³⁹. Право грађана на локалну самоуправу је једно од основних права и начела демократског уређења друштвеног живота, јер оно омогућава њихово слободно одлучивање и у сопственом интересу о јавним пословима заједнице у којој живе.

„Локална заједница је облик непосредне међусобне повезаности становништва на основу просторне блискости“⁴⁰, формирана према критеријумима који се углавном тичу хомогености, привредних капацитета и гравитирања појединих институција од виталне важности за њено функционисање. За потребе овог рада користићемо појам општине као локалне заједнице најближе грађанима, која подразумева ентитет одређене територије, законима регулисане поверене или пренете и изворне јавне послове, које остварују легитимни органи власти у интересу локалног становништва. И са правом одржана тврдња француског правика А. de Laubadera да „она није

³⁸ Према одредбама Закона о друштвеној бризи о деци, Службени гласник бр.49/92, 29/93, 25/95, 29/2001.

³⁹ Милосављевић, Б. Систем локалне самоуправе у Србији, Стална конференција градова и општина, Београд, 2009.,стр. 1

⁴⁰ Исто, стр.2

вештачка творевина, нити административни проналазак, већ једна од првих заједница у којима се цивилизовани људи удружују.⁴¹

Универзални карактер локалне заједнице можемо објаснити њеним постојањем у различитим облицима вршења државне власти (републике и монархије) и организацији државног уређења (унитарна, федерална, конфедерална) широм света. Историјски посматрано прве форме локалне самоуправе настале су у Европи у XV и XVI веку у виду комуна, средњовековних слободних градова који су путем повеља и статута добијали овај статус од владара или феудалаца. Локална самоуправа у данашњем значењу препознаје се у Енглеској, која је прва имала самосталне облике управљања на ужим територијама. „У Републици Србији самоуправа се развијала крајем XVIII века и представљала је значајан ослонац у борбама за ослобођење од турске власти, да би питање локалне самоуправе почетком XIX века постало питање извора и организовања власти у младој српској држави.“⁴² Основне територијалне јединице била су у прво време села, кнежине и нахије, да би еволуција локалног окружња током два века произвела данашњу поделу на општине, градове и град Београд.

Најзначајније тековине модерне локалне самоуправе су демократичност и плуралност у процесу одлучивања, која је могућа:

- „децентрализацијом јавних служби и њиховог приближавања грађанима;
- признање постојања легитимних локалних интереса и аутономија у њиховом задовољавању;
- учешће грађана у јавним пословима уз преузимање и јачање одговорности;
- стављање тежишта управљања на појединца и породицу;
- боље разумевање потреба и проблема које постоје у заједници;
- ефикасност и ефективност у вршењу јавних послова (успешније задовољење потреба локалног становништва);
- успостављање равнотеже између различитих нивоа власти“⁴³.

⁴¹ A. de Laubader, Manuel de Droit administratif, Paris 1955. Наведено према Јовичић, М. Структура и територијална основа локалне самоуправе у европским земљама, Београд, 1974., стр.102

⁴² Ђорђевић, С. Ренесанса локалне власти- упоредни модели, Чигоја штампа, Београд, 2002., стр.392.

⁴³ Беговић, Б. Ваџић, З. Матковић, Г. Мијатовић, Б. Локални економски развој, Центар за либерално демократске студије, Београд, 2006., стр.12.

Осим универзалности друга битна карактеристика је сложеност појма локалне самоуправе која се огледа осим у вршењу јавних послова или делова тих послова као сопствених надлежности у границама уређеним уставом и законом уживајући одређени степен слободе, и у чињеници да садржи властите органе и службе, одговарајуће активности и улоге, имовину и финансије, процесе одлучивања, прописе и извршни апарат. Она се из тог разлога и може сматрати “државом у малом”⁴⁴, али оно што локалну заједницу чини специфичним феноменом, а истовремено и мотивом њеног постојања, је управо њена способност решавања локалних проблема на ефикаснији и иницијативнији начин од државе. То је због тога што она располаже детаљним познавањем природе локалних проблема, ближа је грађанима и њиховим потребама и омогућава њихову партиципацију у решавању сопствених проблема. Управо из тих разлога, она у себи носи један посебан квалитет, специфичност, а то је могућност обликовања садржаја и квалитета живота грађана на локалном нивоу.⁴⁵ Пожељно је да локална заједница има ингеренције и средства у свим областима које се тичу задовољавања потреба породице, како основним тако и изведеним.

Под решавањем основних потреба у локалној заједници она врши надлежности из делокруга свога рада под којим се подразумевају:

- комунални послови - како би били испуњени услови квалитета живота (јавна чистоћа, водоснабдевање, јавна расвета, рационално коришћење земљишта, зелених површина, пијаца, јавни превоз ...);
- послове становања и урбанизма - као круцијалног услова за остваривања стабилног и хармоничног породичног живота (одржавање стамбених зграда и безбедност њиховог коришћења програме уређења грађевинског земљишта и урбанистички планови)
- послове заштите животне средине;

⁴⁴ Милосављевић, Б. Систем локалне самоуправе у Србији, Стална конференција градова и општина, Београд, 2009., стр. 3

⁴⁵ Обрадовић, Ж. Локална самоуправа у политичком систему Србије у Устав РС из 2006- неки елементи новог политичког система, Институт за политичке студије, Трећи миленијум, Београд, 2007. стр.142.

- послове оснивања робних резерви-ради задовољења потреба локалног становништва;
- примарна здравствена заштита-обезбеђивањем инфраструктуре и објеката, у циљу превенције и заштите здравља локалног становништва;
- образовање као услов запослења и животног напретка и развоја;
- потреба за збрињавањем и васпитањем деце као услов задовољења развојних потреба деце и усклађивања родитељских функција са радним обавезама.

Развијена локална заједница својим грађанима требало би да уједно и обезбеди задовољење потреба вишег реда:

- потребе за организованим спортским активностима и рекреацијом;
- културне манифестације;
- организовану помоћ у вези са децом, дечија заштита;
- формирање клубова за пензионере;
- формирање правних и саветодавних служби за разна питања и проблеме грађана.

У систему друштвене бриге о породици и деци локална заједница има важну улогу у решавању питања која се тичу материјалних давања, партиципацији грађана у доношењу одлука од виталног значаја и оснивању и функционисању објеката дечије инфраструктуре предшколских установа и рекреативних центара, при чему може сходно својим могућностима дефинисати шири обим права од оних прописаних на републичком нивоу.

3.2. Управљање системом друштвене бриге о породици и деци у локалној заједници

На основу свих релевантних појмова истраживања, и њиховим теоријским одређењем, можемо извести дефиницију *управљања системом друштвене бриге о породици и деци*, као процеса стратегијског планирања, организовања, вођења, усмеравања и контроле ресурса како финансијских и материјалних тако и људских, установа и државних мера у циљу оптималног функционисања система и његових саставних елемената, при чему локална заједница има пресудан значај, детектујући најважније потребе и проблеме породице са децом.

Управљање системом друштвене бриге о породици и деци врши се на три нивоа: стратегијском, тактичком и оперативном, при чему се основне стратегије доносе на републичком нивоу и надлежним министарствима, док се разрада, препушта децентрализованим структурама на локалном нивоу. Тако да за оперативни део управљања свакако су најзаслужније локалне заједнице где се реализација управљања врши непосредно у пракси у конкретним установама и кооперацији са родитељима и децом.

Циљ овог рада је да упореди функционисање садашњег система, начин његовог управљања и резултате које даје у очувању изворних функција породице, са тенденцијом проналажења нових решења и већег степена децентрализације мера и услуга. Тако да ћемо се у самом раду бавити управљањем установама и управљањем материјалним облицима давања са аспекта постојећих законских решења и потреба породица које се морају задовољити ради складног функционисања породице и окружења.

III ДРУШТВЕНА БРИГА О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ У МЕЂУНАРОДНОМ И ДОМАЋЕМ ПРАВУ

1. Друштвена брига о породици и деци у међународном праву

1.1. Међународни извори породичног права и права детета

Међу релевантним међународним изворима породичног права издвајају се међународни уговори и пракса Европског суда за људска права.

Универзална декларација о правима човека УН нема карактер међународног уговора, али се „каталог њених права примењује као обичајна правила или као општа правна начела коју примењују сви цивилизовани народи,⁴⁶ а „међународни обичаји као доказ опште праксе која је прихваћена као право.⁴⁷ Поред других људских права Декларација гарантује право на брак и породицу, начело слободног пристанка на брак и право заштите породице („Породица је природна и основна ћелија друштва и има право на заштиту друштва и државе⁴⁸).

„Међународни пакт о грађанским и политичким правима, такође признаје права која се односе на брак, породицу⁴⁹ и децу („Свако дете без икаквог разликовања заснованог на раси, боји, полу, језику, вероисповести, националном или друштвеном пореклу, имовини или рођењу, има право на мере заштите од стране његове породице, друштва и државе које захтева његов положај малолетника⁵⁰). Овом приликом ћемо напоменути још и Конвенцију о пристанку на брак, о минималној

⁴⁶ Драшкић, М. Збирка прописа за област породичног права и права детета, Службени гласник, Београд, 2006., стр. 8

⁴⁷ Кривокапић, Б. Међународно јавно право, Мегатренд универзитет, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014., стр. 112.

⁴⁸ Универзална декларација о правима човека, усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине УН 217 (III) 10.12.1948. члан 16. Став 3.

⁴⁹ Члан 23. став 1 је идентичан члану 16. став 3., Универзалне декларације УН

⁵⁰ Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Службени лист СФРЈ бр, 7/71 члан 24. став 1.

старости за склапање брака и о регистравању брака, Конвенцију о заштити материнства, док ћемо се подробније осврнути на Конвенцију о правима детета.

1.1.1. Конвенција УН о правима детета

После Декларације о правима детета Друштва народа („Декларације из Женева“) 1924. године и Декларације о правима детета УН 1959. године, требало је дуго година да се стекну првенствено друштвени услови о значају свеприхваћеног становишта о нужности доношења Конвенције о правима детета, како би се детету у оквиру породице и окружења у ком живи обезбедила сва права признавајући специфичне потребе које дете има и било прихваћено као равноправни члан остављајући по страни однос какав је постојао у појединим земљама од негативних конотација до схватања детета као украса породице.

Конвенција о правима детета УН је досада највише ратификован уговор, у ком се по први пут прецизно излиставају сва права детета која му припадају самим рођењем: (грађанска, политичка, економска, културна) као неотуђива и којим се покривају сви аспекти његовог живота у оквиру државе, породице и друштвених институција.

„У примени Конвенције постоји тенденција да се права из тог документа класификују на разне начине. Ово се чини у намери да се олакша информисање о правима и сама примена тих права. Осим већ наведене класичне поделе на грађанска, политичка, економска, социјална и културна права, неки аутори су склони подели на права на преживљавање, права на заштиту, права на развој и права на учешће у животу заједнице (партиципативна права).“⁵¹ права детета која се налазе у специфичним ситуацијама и заштиту деце од свих облика искоришћавања (чланови 32.33.34.35.36.).

⁵¹ <http://www.pedagog.rs/GTCpravamladih.php>

„Важно је, такође, истаћи да не постоји хијерархија права по важности. Међутим ипак се издвајају четири права и њихово подизање на ниво принципа без чијег остварења није могуће обезбедити уживање осталих права.“⁵²

То су:

- „недискриминација (члан 2.) - сва права примењују се на сву децу без дискриминације;
- *најбољи интереси детета* (члан 3.) - сви поступци који се тичу детета предузимаће се у складу с његовим најбољим интересима, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља или законских старатеља у складу са стандардима рада институција и служби одговорних за бригу и заштиту деце;
- *право на живот, опстанак и развој* (члан 6.) - свако дете има неотуђиво право на живот, а држава има обавезу да обезбеди његов опстанак и развој;
- *партиципација* (члан 12.) - дете има право на слободно изражавање сопственог мишљења и право да се његово мишљење узме у обзир у свим стварима и поступцима који га се тичу.“⁵³

Конвенција такође поштује принципе породичног живота, члан 18. поштовањем принципа да оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и васпитању деце и њиховој улози примарних васпитача. У циљу гарантовања и унапређивања права из ове Конвенције, стране уговорнице ће пружити одговарајућу помоћ родитељима или законским старатељима у остваривању одговорности за подизање детета и обезбеђивати развој установа, капацитета и служби за развој деце, и одговарајуће мере којима ће обезбедити да деца запослених родитеља користе услуге и капацитете дечије заштите која им припадају. Са тим у вези у члану 24. наводи се уживање највишег здравственог стандарда и пуног остваривања овог права како би се смањила смртност одојчади и мале деце, развој примарне здравствене заштите и одговарајућа здравствена заштита мајкама пре и после порођаја, као и превентивне заштите саветовањем родитеља, образовањем и услугама у планирању породице. Члан 27. признаје право сваког детета на одређени животни стандард, тако да су стране уговорнице дужне да предузму све мере помоћи родитељима у виду

⁵² <http://www.pedagog.rs/GTZ/prava%20deteta/prava%20deteta.pdf>, преузето Видовић, С. Дејановић, В. Вршњачка медијација, канцеларија немачке агенције за техничку сарадњу

⁵³ Права детета у међународним документима, Заштитник грађана, Повереник за заштиту равноправности, Радунић, Београд, 2011., стр. 93-94

материјалне помоћи и програма уколико је то неопходно. “Одговорност за подучавање деце се, пре свега, дели између родитеља као првих васпитача и државе која има дужност да им понуди неопходну подршку кроз организовано предшколско васпитање и образовање, различите врсте услуга за породице и јасно дефинисане услове и захтеве који се тичу квалитета рада и компетенција професионалаца који раде са децом и породицом.⁵⁴”

Недавно, Комисија УН за права детета донела је Општи коментар бр. 17 о још једном фундаменталном праву детета, праву на игру (члан 31.) као базичној потреби деце и начину на који она спознају свет. Деца могу да се играју (и рекреирају) сама, са својим вршњацима или са одраслима који им пружају подршку.“ Родитељи и други одрасли који воле своје дете, брину о њему и поштују га, подржавају његов развој и учење кроз игру. Они се играју са децом јер учешће у дечијој игри омогућава одраслима јединствене увиде и разумевање дечије перспективе. На овај начин гради се и узајамно поштовање између генерација, доприноси се међусобном разумевању и успешној комуникацији између деце и одраслих и стварају се прилике за пружање смерница и адекватну стимулацију.”⁵⁵

1.2. Друштвена брига о породици и деци у актима Европске уније

Примарни разлог настанка Европске уније била је економска интеграција држава чланица, тако да је социјална сфера стављена у други план, осим сфере радних односа, те је до данас подручје бриге о породици и деци остало у надлежности држава чланица. Иако су учињени многобројни покушаји доношењем Европске социјалне повеље и бројних резолуција, до потпуне хармонизације није дошло због постојања великих разлика у погледу система вредности и мера подршке породици и деци у појединачним националним законодавствима.

⁵⁴ <http://www.impres.rs>

⁵⁵ <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=51ef9bcc4&skip=0&query=play>
p.4

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 17 (2013) on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts (art. 31)*, *више на* <http://www.impres.rs>

У прилог томе сведочи Европска социјална повеља донета 1961. године у Торину као комплементарни инструмент Европској конвенцији о људским правима која штити грађанска и политичка права, (међу којима гарантује и право на поштовање породичног и приватног живота)⁵⁶, са основном улогом да унапреди социјална и економска права грађана држава потписница. Каснији, допуњен текст повеље са Додатним протоколом из 1988.године заједно са амандманима на ова права, а такође и новим правима, ступио је на снагу 1999. године.

1.2.1. Европска социјална повеља

Значај Европске социјалне повеље коју је потписала већина европских земаља огледа се у томе што при усвајању нових закона у областима које покрива Повеља, земље потписнице користе је као смерницу у многим областима, а посебно у породичном праву, заштити младих, посебно младих радника, синдикалним правима и друштвеној заштити.

Свака земља има своје национално законодавство, али је дужна да потписивањем Повеље поштује минимум десет чланова, а неки чланови су стриктно назначени.

„Европски комитет за социјална права с правне стране гледишта оцењује усклађеност националних закона и праксе са обавезама које проистичу из Повеље“⁵⁷.

Навешћемо чланове „Повеље“⁵⁸ који су у директној корелацији са друштвеном бригом о породици и деци.

Право деце и омладине на заштиту (Члан 7.)

Стране уговорнице се обавезују да минималан број година детета за пријем на посао не сме бити мањи од 15, да услови рада не смеју бити опасни и угрожавати на било који начин здравље деце и омладине укључујући и физичко и ментално здравље јер се обезбеђује специјална заштита од физичких и моралних опасности којима су изложени посебно оних који проистичу од њиховог запослења.

⁵⁶ Европска конвенција о људским правима, Службени лист Србије и Црне горе - Међународни уговори, бр. 9/03 члан 8. став 1.

⁵⁷ <http://epravo.ba/rubrika/zakonodavstvo/>

⁵⁸ http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Evropska_socijalna_povelja.pdf, p11

Право запослених жена на заштиту материнства (Члан 8.)

Ово право подразумева обезбеђивање плаћеног одсуства пре и након рођења детета, које се финансира путем социјалног осигурања или јавних фондова и траје најмање 14 недеља (повећано на 20 недеља у већини земаља, најмање је у Немачкој) и обезбеђивање довољно слободног времена за негу детета. Слободно време није прецизирано, тако да је у националним законодавствима различито решено ово питање. У неким земљама као нпр. Француска⁵⁹ која се истиче високим наталитетом постоје бенефиције за материнство и вишедеценијска политика подстицања рађања која обухвата јефтину здравствену негу, приступачно и јефтино чување деце, пореске олакшице и великодушно породилско боловање⁵⁹. Слично је и у скандинавским земљама, док у Немачкој и Швајцарској постоји проблем усклађивања мајчинства и пословних обавеза. За време материнског одсуства жена је заштићена од отказа. Европски парламент је усвојио амандмане којима се забрањује отпуштање запослених жена од тренутка кад zatrudне до истека најмање шест месеци од краја породилског одсуства. По повратку на посао, мора се обезбедити исто или слично радно место, са истом платом, професионалним положајем и обавезама које су имале пре одласка на породилско одсуство. Такође, послодавци не смеју приморавати запослене жене на ноћни или прековремени рад током трудноће, ако постоје неки здравствени проблеми, током десет недеља које претходе порођају и током читавог периода дојења.

Право породице на социјалну, правну и економску заштиту (Члан 16.)

У намери да обезбеде неопходне услове за пун развој породице, која је основна јединица друштва, стране уговорнице обавезују се да унапређују економску, правну и социјалну заштиту породичног живота таквим средствима као што су социјалне и породичне повластице, пореске обавезе, обезбеђивање породичних станова, повластице за новосклопљене бракове и друге одговарајуће мере.

Право мајки и деце на социјалну и економску заштиту (Члан 17.)

⁵⁹ <http://www.glasamerike.net/content/a-34-2008-07-31-voa6-86861857/746158.html>

„У намери да обезбеде ефикасно остваривање права мајки и деце на социјалну и економску заштиту стране уговорнице предузеће адекватне и неопходне мере у том циљу, било директно, било у сарадњи са јавним и приватним организацијама које ће омогућити уједно и одрастање деце у таквом окружењу које ће подстицати пун развој личности и физичких и менталних потенцијала.“⁶⁰

1.2.2. Резолуције и препоруке Европске уније

Тек након две деценије постојања Европске социјалне повеље донета је *Резолуција о породичним политикама у Европској заједници* 1983. године од стране Европског парламента како би се интегрисале политике породице на комунитарном нивоу.

У Резолуцији се изражава забринутост поводом показатеља који указују на мењање структуре европске породице и њених улога. Ти показатељи су: пад стопе наталитета што указује на промену у репродуктивној улози породице, нови обрасци (не)партнерских односа који утичу на структуру и величину породице, те је велики удео једнородитељских породица, као и породица са децом из претходних бракова (повећан број развода) и самачких домаћинстава (генерално смањење склапања бракова). Међутим, није дошло до адекватне реакције заједнице, што је довело до наставка овог тренда. Тек 1989. године Европска комисија након увида у забрињавајуће податке о демографском стању издаје Саопштење о политикама усмереним ка породици, посебно онима које су економски најугроженије, те из тих разлога губе своје примарне функције и структуру.

Резолуција о заштити породице и породичних јединица из 1994. године заговара свеобухватан приступ заштити породице и деце једнаким третманом без обзира на структуралне карактеристике. Проблем неразвијености европске породичне политике повезан је са недовољним присуством обавезујућих комунитарних аката.

Резолуције и препоруке које су усвајали поједини органи универзалних или регионалних организација нису међународни уговори у правом смислу речи, те немају обавезујући карактер, „али је њихова морална и политичка тежина велика,

⁶⁰ Права детета у међународним документима, Заштитник грађана повереник за заштиту равноправности, Београд, 2011., стр. 465.

тако да их државе чланице поштују и без икаквих формалних обавеза да то чине⁶¹. Међу бројним препорукама, овом приликом би истакли само неке: Препорука број Р (84) 4 о родитељској одговорности из 1984, Препоруку број Р (96) 5 о помирењу рада и породичног живота из 1996., Препорука број Р (98) 8 о учешћу деце у породичном и друштвеном животу из 1998., Препорука Рец (2003) 19 о унапређењу приступа социјалним правима донете од стране Комитета министара Савета Европе, Препорука 1121 (1990) о правима деце, Препорука 1551(2002) Изградња друштва 21. века са и за децу на основу Европске стратегије за децу (Препорука 1286(1996)), донете од стране Парламентарне скупштине Савета Европе.

Због наведених негативних тенденција у породичној структури, а тиме и улога које породица има, установљен је 2007.године Европски породични савез који је формиран са циљем размене искустава и развоја сарадње између држава чланица.

Унапређење породичне сфере креће се у три смера: благостање деце, равноправност полова и успостављање равнотеже између породичног и пословног живота.

ЕУ унапређење дечијег благостања види као начин да се будућим генерацијама помогне да развију свој пуни потенцијал и да на тај начин дају већи допринос друштву и економији.

Равноправност полова обухвата једнаке могућности на свим пољима, учешће жена у политичком и економском животу и одлучивању кроз флексибилно радно време и доступност установа за бригу о деци.

Усклађивање породичног и професионалног живота произилази из претходна два циља, јер благостање деце је једино оствариво уколико су им родитељи запослени, а учешћем жена на тржишту рада постиже се већа равноправност полова и укидање стереотипних и конвенционалних виђења жене у кућном окружењу.

Мере породичне политике обухватају:

⁶¹ Драшкић, М. Збирка прописа за област породичног права и права детета, Службени гласник, Београд, 2006., стр.16.

- Новчана давања- путем пореских олакшица или директних новчаних давања која представљају накнаду трошкова подизања деце. Све европске земље обезбеђују неку врсту новчаних (готовинских) давања за породицу. Остали инструменти, попут пореских олакшица, најчешће се јављају као допуна готовинским бенефицијама. У просеку, ова давања чине 60% укупних издатака у области породичне политике, односно 1,2% БДП-а. Постоје велике разлике између земаља у погледу издвајања за ову врсту мера: од 0,2% БДП-а у Шпанији, до 2,7% у Луксембургу. Земље које највише издвајају јесу земље у континенталном делу Европе- Луксембург, Аустрија, Немачка, Белгија, Француска, као и Ирска и Кипар. Остале земље, укључујући и нордијске, испод су просека Уније. „Финансијска подршка породици је нарочито ниска у Шпанији, Летонији, Литванији, Италији и Португалу“⁶².

- Услуге у области образовања, бриге и васпитања деце и младих обухватају дневни боравак за децу (обданиште), смештај, услуге помоћи у кући и давања у природи за угрожене породице. У ЕУ оне у просеку чине 0,6% БДП-а, крећући се у распону од скоро 0%, у појединим земљама, до 2,2%, у Данској. „Нордијске земље се истичу у погледу издатака за бенефиције у природи, који су далеко виши у поређењу са другим чланицама Уније“⁶³.

Породичне накнаде представљају начин да се надокнаде трошкови који се односе на подизање деце. Са једне стране, породице имају повећане трошкове у односу на остала домаћинства која немају децу, док је, са друге, могућност зараде ограничена због бриге о деци. Стога, породице са децом представљају економски рањиву категорију. У многим земљама, породице са двоје и више деце, као и једнородитељске породице, изложене су већем ризику од сиромаштва него остала домаћинства. Те тако, породичне бенефиције могу имати кључну улогу у ограничавању економске угрожености породице.

- Породично одсуство - породилско, одсуство за очеве, родитељско одсуство, одсуство због посебне бриге о болесном или хендикепираном детету обухвата

⁶² European Commission, *The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review 2009*, p57 http://europa.eu/epic/docs/eu_report_cost_of_children_final_

⁶³ Ibidem, p.44

временски период у којем родитељи одсуствују са посла због бриге и неге детета, и у већини земаља подразумевају новчана давања као компензацију за изостанак зараде за период одсуства. Ове накнаде у просеку чине 0,3% БДП-а, а крећу се у распону од 0% у појединим земљама до 0,7% у Шведској и Естонији. „Нордијске земље, заједно са Естонијом, Чешком, Летонијом, Мађарском и Румунијом издвајају највећи део свог БДП-а управо за ову меру породичне политике.“⁶⁴

Осим породичног одсуства предвиђеног за запослене жене у периоду неколико недеља пре порођаја и 3 месеца (у Немачкој, Швајцарској) до 6 месеци у Мађарској, Великој Британији, Ирској након њега, постоји и родитељско одсуство које могу користити оба родитеља, а сами одлучују ко ће га искористити (најчешће мајка).

Одсуство за очеве је мера заштићеног одсуства непосредно после рођења детета са циљем да се проведе време са бебом и пружи неопходна подршка мајци. Трајање је различито законски регулисано у зависности од земље, од пар дана до три недеље. Оно може бити продужено као и породично путем родитељског одсуства.

Следећа ставка европског законодавства везана је за период после, односно повећање обухвата деце у програмима јаслица и обданишта, што многе земље ЕУ нису успеле.

„Нови постављен циљ на нивоу ЕУ је да до 2020. год. најмање 95% деце између четири године старости до узраста за обавезно школовање треба да буде укључено у предшколско васпитање и образовање“⁶⁵. Током последње деценије овај проценат је постепено порастао са 85,6% у 2000, на 92,5% у 2009 на нивоу ЕУ, брзо се приближава приоритетном показатељу. У Белгији, Шпанији, Француској, Италији и Холандији, сва деца се уписују у узрасту од 4 године до почетка (обавезно) основно образовање, док су Немачка, Кипар, Летонија, Литванија, Аустрија, Пољска, Португал, Румунија, Словенија, Финска и Шведска забележиле значајан пораст

⁶⁴ Henning Lohmann, Frauke H. Peter, Tine Rostgaard and Katharina Spiess, *Towards a Framework for assessing family policies in the EU*, 2009, Available from: <http://thefamilywatch.org/doc/doc-0077-es.pdf>, p. 56–57.

⁶⁵ <http://www.impres.rs> Приручник за диверсификацију програма предшколског васпитања и образовања РС, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Београд, 2013.

учешћа као и неопходност укључивања деце овог узрасног периода. „Уопште у земљама чланицама ЕУ, високи нивои деце која похађају предшколско образовање кореспондира са високим стопама запослености жена“⁶⁶. Осим тога, организовање јаслица и вртића је значајно за мере које се треба предузети на тржишту рада на кон доминира још увек недовољно обучен број васпитачица, недовољно плаћених и углавном заинтересованости и покривености од стране женске популације.

„Једно од решења је да се услови рада унапреде, да се професији да већи значај и да се мушкарци мотивишу да се њоме баве“⁶⁷. Економска перспектива свакако покрива мерљиве индикаторе доступности предшколских установа и тржиште рада. Међутим, са укључивањем оба пола у васпитно образовни процес, свакако се јача педагошка перспектива и квалитет рада установа.

“Рад предшколских установа базиран на моделу оба пола, осим смањивања сегрегације међу половима на тржишту рада, позитиван је вид васпитања и може помоћи рушењу полних стереотипа и поставити се као правило за ширење дечијих искустава неопходних за целоживотно учење и социјалним интеракцијама”⁶⁸.

2. Нормативно - правно регулисање породице у правном систему

Републике Србије

2.1. Правно регулисање породице у Уставу Републике Србије

Устав Републике Србије који је ступио на снагу 2006. године садржи одредбе којима се установљавају најважнија начела о породичним односима, приметимо у већем обиму од ранијих уставних текстова.

⁶⁶ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Education_statistics

⁶⁷ <http://www.impres.rs> Cameron, C. and Moss, P. Care work in Europe: current understandings and future directions, Abingdon, Routledge, 2007.

⁶⁸ Council conclusions on early childhood education and care: providing all our children with the best start for the world of tomorrow, Brussels: European Commission, 2011.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/122123.pdf

Одређене уставне одредбе се директно или посредно односе на материју уређења породичних односа у Републици Србији, које ћемо овом приликом и приказати. Међутим, сам Устав, а ни Породични закон РС не наводе дефиницију породице, већ само уређење одређених односа који настају у оквиру ње - однос сродства, однос два лица који ствара брак итд. Породица, према томе, „није засебна правна установа, нити јој је у нашем праву признат правни субјективитет“.⁶⁹

Уставне одредбе које се директно односе на уређење породичних односа су:

Право на закључење брака и равноправност супружника

Члан 62.

Не можемо се детаљније бавити породичним односима, а да се не осврнемо на њихов извор (брак или ванбрачну заједницу).

Ова уставна одредба, прво прокламује начело слободног пристања на брак. Слободан пристањак на брак једно је од основних уставних начела слобода човека и грађанина, које је посебно заштићено и у најважнијим међународним документима о људским правима („Европска конвенције о људским правима“⁷⁰).

Породично правни прописи, подробније уређују институцију брака у складу са Уставом РС и такође, штите право сваког појединца да слободним пристањком склапа брак, предвиђајући санкцију ништавости брака уколико један супружник склопи брак под принудом или у заблуди.

Даље,у овој уставној одредби установљено је начело институционалности брака, које се остварује кроз захтев да се брак и правни односи у браку и породици уреде законом. Законски уредити брак значи прописати претпоставке и поступак за склапање и престанак брака, те правне последице које наступају склапањем, односно престанком брака. „Брак је другим речима, таква правна установа, због чије улоге и значаја треба да буде остварен друштвени утицај на одређивање његове садржине.

⁶⁹ Поњавић, З. Приватизација породице и породичног права, Службени гласник, 2009., стр.35

⁷⁰ Европска конвенције о људским правима Члан 12.Рим,1950.

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

Устав Србије садржи посебну уставну прокламацију и о томе да свако има право да слободно одлучи не само о закључењу него и о раскидању брака. Брак се по правилу склапа ради успостављања потпуне и трајне заједнице жене и мушкарца. Међутим, чак и онда када се међусобни однос супружника темељи на обостраној наклоности, поверењу и љубави, може се догодити да брак из различитих разлога доживи слом и изгуби смисао потпуне и трајне животне заједнице за једног или оба супружника. Из тих разлога, правни поредак предвиђа узроке и поступак за развод брака⁷¹ које ће оптимално омогућити даље егзистирање оних функција породице којима се у тези и бавимо.

У Европи право на развод је афирмисано као једно од темељних људских права. Малта је све до 2011. године била једина држава у Европи која не признаје право на развод брака, када су се грађани на референдуму изјаснили да желе увођење закона о разводу.

На основу ове исте уставне норме, ванбрачна заједница је изједначена са браком, у складу са законом. То значи да брак и ванбрачна заједница нису изједначени у свим областима права, већ само у оним у којима је то одређено законом, односно условљено испуњењем посебних услова које за постојање ванбрачне заједнице прописује закон. Ванбрачна заједница дефинисана је у породичноправним прописима као трајнија заједница живота мушкарца и жене, између којих нема брачних сметњи, а ванбрачним партнерима призната су права и дужности супружника под условима одређеним законом.

Слобода одлучивања о рађању

Члан 63.

„Реч је о уставном праву сваког човека да слободно одлучује о условима под којима ће сопствену егзистенцију наставити у свом потомству. Одлучивање је слободно само ако појединац има све потребне информације о условима под којима се ово право остварује и ако одлуку доноси независно од било каквог притиска извана. То значи да уставна одредба о праву сваког човека на слободно одлучивање о рађању

⁷¹ Драшкић, М.Како Устав види породицу Службени гласник РС, Београд,2006, стр.20

онемоућава било који облик његовог ограничавања, без обзира на евентуални интерес државе. Одлука о рађању значи како у прилог, тако и против рађања деце. Устав РС садржи одредбу према којој Република Србија подстиче родитеље да се одлуче на рађање деце и помаже им у томе, што је недвосмислена порука уставотворца да се држава одлучила да води пронаталитетну политику, без ограничења која би могла бити диктирана неким специфичностима појединих делова њене територије. Ипак, за стварно коришћење овим правом нису довољне само уставноправне и породичноправне гаранције, већ и све друге претпоставке (медицинске, економске, образовне, социјалне и психолошке).⁷²

„Породично законодавство треба да допринесе да одлука о рађању буде донесена уз поштовање равноправности мушкарца и жене, будући да се ради о једној од најважнијих и најделикатнијих одлука у животу породице. Садржина овог права огледа се у праву сваког човека да слободно планира потомство. Такво планирање обухвата одлуку сваког појединца да ли ће уопште имати деце, када ће их имати и колико. Овде је реч о два права: праву на рађање и праву на нерађање детета.

Право на рађање детета је право сваке особе која се налази у генеративном добу да добије сопствено дете. Уколико се ово право не може остварити природним путем, онда ће титулар права имати и право на лечењем стерилитета, односно право на вештачко оплођење (Закон о лечењу неплодности и поступцима биомедицински потпомогнутог оплођења, Службени гласник бр. 72/2009). Здравствена заштита жена у вези са планирањем породице, трудноћом, порођајем и материнством до 12 месеци након порођаја бесплатна је за сваку жену и обезбеђује се из буџета Републике.

Право на нерађање детета јесте право сваке особе да себе лиши могућности добијања сопственог детета. Ово право се може остварити на превентиван и корективан начин. Превентивно право на нерађање детета остварује се путем права на контрацепцију, која једну особу лишава оплодне моћи тренутно или привремено или правом на стерилизацију која гаси способност оплођења на одређено време (реверзибилна) или трајно (иреверзибилна стерилизација). Корективно вршење права на нерађање обезбеђује се путем права на прекид трудноће (абортус). Особеност овог права је

⁷² Драшкић, М. Како Устав види породицу?, Службени гласник РС, Београд, 2006, (стр.21-25)

што оно припада само жени старијој од 16. година, или уз сагласност родитеља или стараоца жена млађа од 16. година или потпуно лишена пословне способности.⁷³

Права детета

Члан 64.

Устав РС из 2006. године је први домаћи уставни текст који је прихватио концепт да права деце треба да буду призната и заштићена као посебна категорија људских права, у складу са Конвенцијом Ун о правима детета.

Смисао признавања права детета јесте у томе да од самог рођења детету буду обезбеђена права која битно утичу на његов живот у детињству, али су подједнако важна и за његов каснији живот и доба потпуне физичке и психичке зрелости. „Уставном нормом исказује се, прво начело да деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости“⁷⁴, да би потом у каталог уставно заштићених права детета била увршћена и права која се тичу сазнавања порекла, очувања идентитета и право да буде заштићено од физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања. Одредбама породичног законодавства поред поменутих, призната су и друга права о којима ће касније бити више речи.

Равноправност деце изречена у уставној одредби да брачна и ванбрачна деца имају једнака права, једна је од најважнијих претпоставки хуманости породичних односа, а огледа се и у начелу о правној раноправности усвојене и рођене деце.

Права и дужности родитеља

Члан 65.

Начело раноправности родитеља произилази из уставних начела о равноправности полова и забрани дискриминације по било ком основу, као основних уставних начела свих цивилизованих народа. Начело равноправности родитеља манифестује се

⁷³ Исто

⁷⁴ Исто стр. 26

као право и дужност мајке и оца да потпуно равноправно одлучују о свим питањима која се тичу садржине њиховог родитељског права.

Такође, преовладава уверење да родитељима пре свих других лица. припада право и дужност да се брину о васпитавању и образовању своје деце, да детету обезбеде „верско и морално образовање у складу са својим уверењима“⁷⁵ као и „право на образовање“⁷⁶ (основно које је обавезно). Родитељско право може бити одузето или ограничено само одлуком суда, ако је то у најбољем интересу детета и у складу са законом (чести разлози су насиље у породици).

Посебна заштита породице, мајке, самохраног родитеља и детета

Члан 66.

Начело посебне заштите породице, мајке и детета значи да породица увек ужива посебну заштиту друштва и државе, без обзира на то да ли се ради о брачној, ванбрачној или усвојеничкој породици, о потпуној или непотпуној породици. То је и логичан став, будући да свако друштво тежи да заштити ону друштвену групу која обезбеђује рађање и подизање деце, а тиме и биолошку репродукцију самог друштва. У тој друштвеној групи означеној као породица првенствена заштита обезбеђује се мајци и детету.

Што се тиче посебне заштите самохраног родитеља, она се углавном остварује на основу прописа из области социјалне заштите. Самохраним родитељем према Правилнику о ближим условима и начину остваривања права на финансијску подршку породици са децом, се сматра родитељ који самостално врши родитељско право у складу са одредбама Породичног закона. Малолетници о којима се родитељи не старају, као и деца ометена у развоју, налазе се такође под посебном заштитом. Један од основних видова ове заштите остварује се управо у породичном праву, кроз одредбе којима се детету без родитељског старања обезбеђује ново родитељско старање (усвојење) или нека друга врста заштите (хранитељство и старатељство

⁷⁵ Устав РС, Службени гласник бр. / 2006, Београд, (члан 43.)

⁷⁶ Исто члан.71.

Деци без родитељског старања обезбеђује се породична или индивидуална заштита будући да је опште прихваћено становиште да живот у породици има апсолутну предност над институционалним начином збрињавања детета. Законодавац је обавезао орган старатељства да у сваком конкретном случају и након размотрених свих релевантних околности изабере облик заштите који најоптималније задовољава услове за физички, емотивни и интелектуални развој детета, увек у породичној средини када је то могуће. Из тих разлога су услови за ново родитељско старање и именовање усвојитеља строжији од оних које треба да испуни родитељ приликом заснивања природног родитељског односа. Тек уколико није могуће остварити породичну заштиту, долази у обзир институционална групна заштита. У том случају држава има јединствену одговорност јер на себе преузима задатак родитељства, па у тој улози мора да чини све што и добар родитељ, мора понудити дом детету, мора бити амбициозна у погледу његове будућности и мора од свих служби захтевати да за децу учине најбоље то могу. Оваква улога државе назива се у новије време корпоративно родитељство“ corporate parenting“.⁷⁷

Уставне одредбе које на индиректан начин уређују област породичних односа, а којима ћемо се подробније бавити у каснијим деловима рада су:

Социјална заштита

Члан. 69.

Ова устана одредба заснована на начелима социјалне правде, хуманизма, солидарности и поштовања достојанства штити угрожене породице и обезбеђује им заштиту у случајевима немогућности задовољавања основних животних потреба, под околностима одређених законом.

Равноправност полова

Члан 15.

.

⁷⁷ Care Matters: Transforming the Lives of Children and Young People in Care, UK Government, London, 2006. Наведено према: Драшкић, М. (стр.40)

Ова уставна одредба индиректно се односи на тему родитељства, бриге о деци иако на директан начин прописује могућност како жене тако и мушкарца да имају једнаке могућности у свим сферама живота. Ипак, коначну одлуку о рађању доноси у сваком случају жена, и, ако поредимо са чланом 66. О посебној заштити мајке пре и након порођаја, несумњиво је да законодавац увек на одређени начин фаворизује жену као јединку која дете донесе на свет.

2.2. Правно регулисање породице у Породичном закону

Садржина породичног закона у потпуности одређује област породичних односа у члану 1. „Овим законом уређују се: брак и односи у браку, односи у ванбрачној заједници, односи детета и родитеља, усвојење, хранитељство, старатељство, издржавање, имовински односи у породици, заштита од насиља у породици, поступци у вези са породичним односима и лично име“⁷⁸.

Породични закон подробније одређује наведена уставна начела од значај за овај рад. Породични закон не дефинише породицу, већ само прописује да она „ужива заштиту државе и да свако има право на поштовање породичног живота“⁷⁹

Породични закон се детаљније бави установом брака прописујући услове његовог склапања (изјавом воље лица супротног пола пред матичарем) и његову сврху (остваривање заједнице живота). „Дужност супружника је да воде заједнички живот, те да се међусобно поштују и помажу“⁸⁰, али је на њима да се споразумно договоре око вођења заједничког домаћинства и места становања. Закон такође прописује сметње за склапање брака, услове његове ништавости и рушљивости. Ванбрачна заједница дефинисана је у Закону као „трајнија заједница живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи“, значи нису у браку⁸¹, али су им права(само у области које уређује овај Закон) иста.

У трећем делу Породичног закона уређени су односи детета и родитеља. Породични статус детета (материнство и очинство) и статус детета под родитељским старањем. Базираћемо се овом приликом на чланове Закона који уређују област родитељског права значајним за тему нашег истраживања.

Смисао родитељског права према члану 67. је да је оно изведено из дужности родитеља и да постоји само толико колико је неопходно да штити персоналитет и

⁷⁸ Породични закон, Службени гласник РС бр.18/2005, 72/2011, Београд

⁷⁹ Исто, члан 2.

⁸⁰ Исто, члан 25.

⁸¹ Исто, члан 4

интереса детета. Родитељско право је заједничко за оба родитеља, а уједно и њихова законска дужност старања..

„Старање о детету обухвата: чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање те управљање и располагање имовином детета“⁸².

У ту сврху они имају право да добију сва информације о детету од образовних и здравствених установа. Чување и подизање детета одређено је чланом 69. који наводи да је „право и дужност чувања и подизања детета лично старање о његовом животу и здрављу, без подвргавања понижавајућим поступцима који би вређали дететово достојанство као и да су дужни да га штите од таквих поступака других лица“⁸³. Такође, родитељи не смеју остављати без надзора дете предшколске доби. Васпитавање се законски одређује као „право и дужност родитеља да са дететом развијају однос заснован на љубави поверењу и узајамном поштовању те да дете усмеравају ка усвајању и поштовању вредности емоционалног, етичког и националног идентитета своје породице и друштва“⁸⁴, у погледу образовања „родитељи имају дужност да обезбеде основно школовање детету, а о даљем образовању детета дужни су да се старају према својим могућностима“⁸⁵. Издржавање детета и управљање његовом имовином уређено је такође законом, стим да одрицање од права на издржавање нема правног дејства.

Држава у свом домену има обавезу да поштује, штити и унапређује права детета да предузима све потребне мере за заштиту детета од занемаривања, од физичког, сексуалног и емоционалног злостављања и експлоатације сваке врсте.

⁸² Исто, члан 68

⁸³ Исто, члан 69

⁸⁴ Исто, члан 70.

⁸⁵ Исто, члан 71.

2.3. Правно регулисање породице у

Закону о финансијској подршци породици са децом

Закон о финансијској подршци породици са децом донет 2002. године, са изменама и допунама 2005. и 2009. године, осим помоћи материјално угроженим породицама, такође своју сврху испољава у мерама популационе политике. Овим законом уређује се финансијска подршка породици са децом. Финансијска подршка породици са децом у смислу овог закона, обухвата:

- 1) побољшање услова за задовољавање основних потреба деце;
- 2) посебан подстицај рађању деце;
- 3) подршку материјално угроженим породицама са децом, породицама са децом са сметњама у развоју и деци без родитељског старања⁸⁶.

За разлику од Породичног закона у Закону о финансијској подршци породици са децом, породица је у смислу њених чланова прецизно одређена у члану 2. као и заједничко домаћинство.

„Породицу у смислу овог закона чине: родитељи, односно старатељи, хранитељи, усвојитељи и деца, као и сродници у правој линији, а у побочној до другог степена сродства, под условом да живе у заједничком домаћинству. Изузетно од става 1. овог члана, приликом утврђивања редоследа рођења деце, у породицу се убрајају и деца која не живе у њој⁸⁷.”

Заједничко домаћинство, у смислу овог закона, јесте заједница живљења, привређивања и трошења средстава.

Права на финансијску подршку породици са децом, у смислу овог закона, јесу:

⁸⁶ Закон о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник РС бр.16/02, 115/05., 107/09, члан 1.

⁸⁷ Исто, члан 2

- 1)“ накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета;
- 2) родитељски додатак;
- 3) дечији додатак;
- 4) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу без родитељског старања;
- 5) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју;
- 6) регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица⁸⁸.

Првих пет тачака става 1 члана 9. овог Закона су у општем интересу, чиме су под ингеренцијама Републике и њих ћемо подробније објаснити у истраживачком делу рада испитујући и друге могућности давања која могу бити комплементарна, или чак и ефикаснија од постојећих (на основу ставова родитеља).

О обезбеђивању права из става 1. тачка б) овог члана стара се општина односно град, у складу са овим законом. За ефикасно и правилно остваривање права донети су „правилници“⁸⁹ у склопу овог Закона. и „инструкције“⁹⁰.

Општина, односно град могу, ако су обезбедили средства, да утврде и друга права, већи обим права од права утврђених овим законом и повољније услове за њихово остваривање.

Правима овог Закона детаљније ћемо се бавити у поглављу 4 V целине рада.

⁸⁸ Исто, члан 9

⁸⁹ Правилник о ближим условима и начину остваривања права на финансијску подршку породици са децом, Сл.гласник РС бр. 27/11, Правилник о начину и поступку преноса средстава за исплату накнаде зараде запосленима за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета, и одсуства са рада ради посебне неге детета, Сл.гласник РС, бр 30/02

⁹⁰Инструкције општинским- градским управама о спровођењу Закона о финансијској подршци породици са децом Министарство рада и социјалне политике, бр.011-00-413/2011-13 ,више на <http://www.cekos.rs/>

2.4. Третман породице и деце у Закону о предшколском васпитању и образовању

Закон о предшколском васпитању и образовању⁹¹, заснован на Закону о основама система образовања и васпитања⁹², је усвојен 2010. године са изменама које имају за циљ да хармонизују систем предшколског васпитања и образовања у Републици Србији са системом предшколског васпитања и образовања у Европској унији пратећи Европску стратегију за паметан, одржив и инклузиван развој Европе до 2020. године.

Значај закона за живот породице са децом огледа се већ у члану 1. у ком се дефинише предшколско васпитање и образовање као „делатност од непосредног друштвеног интереса, ... полазећи од права детета, развојних, образовних, културних, здравствених и социјалних потреба деце и породица са децом предшколског узраста“⁹³. Такође, и „делатност којом се обезбеђује исхрана, нега, превентивно-здравствена и социјална заштита деце.“⁹⁴

Третман породице у овом Закону (приметићемо свеобухватан) огледа се директно или индиректно у свим одредбама. Почевши од оснивања, пречег права вулнерабилних категорија до оних које се тичу дужине трајања (целодневни и полудневни), „са могућношћу остваривања и других посебних и специјализованих програма у складу са потребама и интересоањима, деце и родитеља.“⁹⁵ Закон такође узима у обзир потребе деце на болничком лечењу, при чему се „васпитно-образовни рад може спроводити у породици,⁹⁶ као и деце из подручја у којима нема могућности за формирање васпитних група (недовољан број деце или недоступност капацитета) у смислу организовања алтернативних видова програма (путујући вртић), ради поштовања принципа свеобухватности и једнакости. У том контексту организује се и припремни програм за школу, обавезан за сву децу

⁹¹ Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС бр. 18/2010

⁹² Закон о основама система образовања и васпитања, Службени гласник РС бр. 72/2009

⁹³ Члан 1.

⁹⁴ Исто, члан 3. став 1.

⁹⁵ Исто, члан 18. став 1.

⁹⁶ Исто, члан 20. став 2.

Спровођење закона омогућавају бројни правилници у којима је детаљније регулисан опис посла, финансирање, стандарди и могућности допунске образовне, здравствене и социјалне подршке. Такође, у остваривању делатности предшколског васпитања и образовања и осталих делатности предшколске установе забрањене су све врсте насиља, злостављања и, дискриминисања или издвајања деце, односно група деце, по било ком основу, у складу са Законом.

Поједине чланове о оснивању (посебно могућности оснивања од стране јединице локалне самоуправе), стручном и методолошком раду (кадровској структури) предшколских установа обрадићемо детаљније у делу рада који се непосредно бави васпитним и социјализаторским функцијама установа и њиховој спрези са породицом.

2.5. Третман породице и деце у Закону о социјалној заштити

Социјална заштита је важан елемент друштвене кохезије и интегрисаности људи у друштвену заједницу. Социјална заштита има за циљ обезбеђивање социјалне сигурности за грађане и породице које то сами не могу обезбедити. Тако да су Законом првенствено обухваћене оне породице које се налазе у стању социјалне потребе.

Већ смо истакли уставно начело прокламовано чланом 69. Устава РС о праву на социјалну заштиту базираног „на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства“⁹⁷. Закон о социјалној заштити донет 2011. године ову материју уређује у целости дефинишући социјалну заштиту као „организовану друштвену делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и последица социјалне искључености“⁹⁸.

Поред Закона, читав сет подзаконских аката уређује поједине надлежности из области социјалне заштите као што су „Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад“⁹⁹, „Правилник о забрањеним поступањима запослених у социјалној заштити“¹⁰⁰, „Правилник о стручним пословима у социјалној заштити“¹⁰¹, „Уредба о мрежи установа социјалне заштите“¹⁰².

Делатност установа социјалне заштите и поједини корпус права из ове области детаљније ћемо обрадити у поглављу 3.V целине рада. Напоменућемо да права из система социјалне заштите обухватају материјална давања и услуге које се остварују социјалном делатношћу, при чему многобројне и разноврсне услуге социјалне

⁹⁷ http://projuris.org/eng/Zakoni%20Republike%20Srbije/Ustav_Republike_Srbije_2006_.pdf

⁹⁸ Закон о социјалној заштити, Службени гласник РС бр.24/2011., члан2.

⁹⁹ Службени гласник РС бр.59/2008, 37/2010, 39/2011, 1/2012

¹⁰⁰ Службени гласник РС бр.8/2012

¹⁰¹ Службени гласник РС бр.1/2012

¹⁰² Службени гласник РС бр.16/2012, 12/2013

заштите можемо класификовати као „услуге за децу, младе и породицу“¹⁰³ и услуге за старије кориснике (као нпр. дневне услуге у заједници, услуге саветовања, подршке за самосталан живот и услуге смештаја).

Материјалну подршку корисник остварује „путем новчане социјалне помоћи, додатка за помоћ и негу другог лица, помоћи за оспособљавање за рад, једнократне новчане помоћи, помоћи у натури и других врста материјалне подршке у складу са законом.“¹⁰⁴

При чему се у члану 81. дефинишу корисници права на новчану помоћ тј. појединци и породице, „који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварују приход мањи од износа новчане социјалне помоћи“¹⁰⁵.

Породицом у смислу остваривања права на новчану социјалну помоћ, закон третира „супружнике и ванбрачне партнере, децу и сроднике у правој линији без обзира на степен сродства, као и сроднике у побочној линији до другог степена сродства под условом да живе у заједничком домаћинству.“¹⁰⁶ Такође, чланом породице сматра се и дете које не живи у породици, а налази се на школовању (до 26. године живота). Интересантно је да је у ставу 5. истог члана назначено да право не може остварити члан породице који је извршио насиље у породици, чиме се директно породица ставља у заштиту.

2.6. Третман породице и деце у Закону о локалној самоуправи

Закон о локалној самоуправи РС донет 2007. године уредио је критеријуме за оснивање и надлежност јединица локалне самоуправе. У складу са чланом 176. Устава РС који грађанима гарантује право на покрајинску аутономију и локалну самоуправу, коју остварују непосредно или преко својих слободно изабраних представника, локална самоуправа је према члану 2. овог Закона „право грађана да управљају јавним пословима од непосредног, заједничког и општег интереса за

¹⁰³ Суџум, Р. Закон о социјалној заштити, са уводним стручним објашњењима, Послони биро, Београд, 2011., стр.11.

¹⁰⁴ Закон о социјалној заштити, Службени гласник РС бр.24/2011., члан 79

¹⁰⁵ Исто, члан 81. став 1

¹⁰⁶ Исто, члан 81. став 2

локално становништво, непосредно и преко слободно изабраних представника у јединицама локалне самоуправе, као и право и способност органа локалне самоуправе да, у границама закона, уређују послове и управљају јавним пословима који су у њиховој надлежности и од интереса за локално становништво¹⁰⁷. Локална самоуправа остварује се у општини, граду и граду Београду.¹⁰⁸

Дефинисањем јединица локалне самоуправе бавићемо се позивањем на овај Закон у поглављу 1 V целине рада.

Овом приликом нагласићемо само поједине ставове из члана 20. овог Закона који нас упућују на значајне делатности општине које она врши у складу са Уставом и законом преко својих органа (скупштине општине, председника општине, општинског већа и општинске управе), јер је већина ових овлашћења од непосредног значаја за квалитет породичног живота, а тиме је и третман породице овим Законом наглашен. То су:

- „програми развоја, урбанистички планови, буџет и завршни рачун;“¹⁰⁹
- „доношење програма и спровођење пројеката локалног економског развоја и старање о унапређењу општег оквира за привређивање у јединици локалне самоуправе ради задовољавања потреба локалног становништва;“¹¹⁰
- „оснивање установа и организација у области основног образовања, културе, примарне здравствене заштите, физичке културе, спорта, дечије заштите и туризма, праћење и обезбеђивање њиховог функционисања;“¹¹¹
- „оснивање установа у области социјалне заштите, праћење и обезбеђивање њиховог функционисања, давање дозвола за почетак рада установа социјалне заштите које оснивају друга правна и физичка лица, утврђујући испуњеност услова за пружање услуга социјалне заштите, нормативе и стандарде за обављање делатности установа чији је оснивач, доноси прописе о правима у социјалној заштити и обавља послове државног старатеља;“¹¹²

¹⁰⁷ Закон о локалној самоуправи, Службени гласник РС, бр.129/2007., Члан2

¹⁰⁸ Исто, Члан 3., став1.

¹⁰⁹ Исто, члан,20., став1-3

¹¹⁰ Исто, члан20., став 9.

¹¹¹ Исто, члан.20., став16.

¹¹² Исто, члан20, став.17

- „организовање службе правне помоћи грађанима.“¹¹³

Такође Закон је пружио могућност грађанима да осим преко својих непосредно изабраних представника на четири године, које чине одборници скупштине општине, своје потребе исказују међусобним удруживањем. Такав вид исказа је на пример грађанска иницијатива, којом житељи конкретне заједнице сами покрећу питање значајно за квалитетније животне услове.

¹¹³ Исто, члан 20, став 31

IV РАЗВОЈ УПРАВЉАЊА СИСТЕМОМ ДРУШТВЕНЕ БРИГЕ О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ

1. Зачетци друштвене бриге о породици и деци у Србији

Историјски развој система друштвене бриге о породици и деци можемо озбиљније сагледати тек у раздобљу крајем 19. и почетком 20. века, посебно после Првог светског рата. Зачетак друштвене бриге отпочео је 1865. године када је у Београду основана прва приватна „мала школа“, под називом *Приватна школа за мушку и женску децу од 4 до 7 година старости за обучавање у читању и писању и молитви на српском језику*. Број деце варирао је током године, у просеку 10 (по петоро деце мушког и женског пола) „са основном сврхом припреме за основну школу.“¹¹⁴ Следи оснивање осталих приватних обданишта углавном у верским формама образовања у Београдском округу, а потом и у Шапцу, Зајечару и Нишу. Међутим, није их пратила благоданост власти тога времена „првенствено због учења немачких и француских дечијих песама на уштрб српске литературе, али и традиционалних крутих схватања“¹¹⁵. Оснивање установа прати и развој писане мисли из ове области. Чланак издат 1858. године непотписаног аутора у листу *Родољубац* под називом „Школе за малу децу“ истиче да је држава та која започето породично васпитање „довршује“.¹¹⁶ По први пут су и постављена питања о нужности оваквих установа, њиховом програму, дечијој психологији и практичним саветима за негу и васпитање деце што можемо сагледати на основу *Материнског листа* часописа намењеног васпитању предшколске деце из 1901. године.

У законској регулативи, забавишта су први пут споменута у Закону о народним школама из 1898. године, у ком им је као задатак истакнуто да „забавом подучавају

¹¹⁴ Архив Србије, фонд Министарства просвете, ФШП, 177, Београд, 1871. (Извештај Управе града од 19.1.1871. године.)

¹¹⁵ Архив Србије, фонд Министарства просвете, ФХЛП, 26, Београд, 1894. (Извештај Ср. С. Стојковића, професора I београдске гимназије о приватним школама на Дорћолу, од 10.7.1889. године)

¹¹⁶ Станков, Љ. Предшколско васпитање у Србији 1865-1957., Педагошки музеј, Београд, 2010. стр.13

децу, мушку и женску, узраста од навршене 5 до 7 године и да их припремају за учење у основној школи (члан 6.) „¹¹⁷. Упис није био обавезан, али се за уписану децу захтевала редовност похађања.

Прво државно забавиште основано је 1902. године у Београду, али до I св.рата њихов број није значајније порастао. У новом Закону о народним школама из 1904. године није било измена у погледу забавишта, али се као новина уводи обавезно отварање приправних разреда у местима у којим нема забавишта, али првенствено намењених деци којој српски није матерњи језик, у циљу његовог учења како би била адаптирана за даљу едукацију. У забавиштима су боравила деца од 4 до 7 година.

Након уједињења 1918. и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца изражена су настојања да се створи јединствена образовно васпитна политика. Изграђене су основе система државне интервенције на овом пољу, и поред тога што се највећи број активности и даље одвијао у оквиру приватне иницијативе, рада хуманитарних организација и цркве. Прве мере биле су у збрињавању ратне сирочади и заштити напуштене и сиромашне деце и њихових породица.

Први закон који је установио институционални систем дечије заштите са организованом државном бригом о деци до навршене 18 године живота, „донет је 1922. године (Закон о заштити деце и омладине).“¹¹⁸ Систем заштите имао је у неку руку децентрализовану структуру са расподелом надлежности на: обласну (бановинску) заштиту, месну заштиту и поверенике, дечије домове и дечије станица. У оквиру обласне заштите обезбеђивано је“ збрињавање ратне сирочади, ванбрачне деце, васпитно напуштене деце и омладине и напуштене деце без родитељског старања“¹¹⁹. Месна заштита и њени повереници налазила се у градовима, а њихова надлежност је била вођење евиденције о деци под заштитом и оснивање дечијих станица. Месни облици заштите финансирани су из општинских буџета, а повереници су били волонтери, тадашњи друштвени активисти. Дечије станице су чиниле разнородне установе за децу: сиротишта и прихватилишта, саветовалишта за мајке, дечија купатила, дечија обданишта и кухиње за исхрану сиромашне деце и

¹¹⁷ Закон о народним школама 1898. са свим уредбама, правилима и правилницима за његово извршење, Збирка закона, св.158, Геца Кон, Београд, 1935.

¹¹⁸ Вуковић, Д. Системи социјалне сигурности, Сл.гласник, Београд, 2002. стр 152

¹¹⁹ <http://www.pedagog.rs/>

омладине. Овај закон бележи краткотрајну примену због недостатка материјалних средстава и надомешћиван је двома уредбама које су већим делом поштоване и радом хуманитарних организација. Према Уредби о додацима на скупоћу из 1932. године, државни службеници и државни пензионери имали су одређену новчану помоћ за децу, у виду породичног додатка, и то за свако дете исти износ, до навршене 18. године живота. Друга уредба је Уредба о потпори породицама лица позваних на војну дужност, према којој се, деци таквих лица могао исплаћивати додаток, и то за свако издржавано дете до 16. године.

Различито друштвено - историјско наслеђе, културни и економски развој појединих делова наше земље, условили су неусклађеност у настанку, развоју и врстама установа за децу. На територији данашње Војводине, постојала су као наслеђе из времена Аустро-Угарске две врсте установа за децу: забавишта и обданишта. Забавишта су биле установе за васпитање и образовање деце од 4 до 7 година, а обданишта од 2 до 16 година. Забавишта су била бројнија до 1918. године, међутим, после рата примат преузима развој обданишта, посебно у већим местима у којима је било више радника и запослених жена, јер је на тај начин обезбеђиван смештај деци која су изгубила родитеље, сиромашној деци и деци чији су родитељи запослени јер су преко „обданице“ приморана да буду под надзором установа, како и сам назив наговештава. Термин јасле је такође преузет из Аустро-Угарске 80.- тих година XIX века симболишући спомен рођења Исуса Христа и његовог положења у јасле прихваћен је и очувао се и у нашем законодавству без обзира на друштвено идеолошке промене које су следиле након прихватања овог термина. Судаћи према очуваној писаној грађи јаслице су постојале али њихова сврха је оспоравана.“ само када љута невоља и нужда за одржање живота матер од свога чеда за рано одваја.“¹²⁰ Укључивање родитеља у програме рада и међусобна сарадња у овом периоду још увек је непознаница.

Министарство просвете је 1935. године прописало „Општи правилник о оснивању, издржавању, уређењу и раду обданишта и других установа за заштиту и васпитање деце“¹²¹ којима је прецизно регулисан рад, функционисање и задаци социјално-

¹²⁰ Вукићевић, Ђ. Прво васпитање и забавишта, Школски лист бр.1. Сомбор, 1884.стр.3

¹²¹ Просветни гласник број 2/1935, Београд 1935.

васпитних установа за децу од 2 до 16. година. У погледу функционисања ових установа, одредбе Правилника налажу тачно одређено уређење простора, дужности и делокруг рада васпитача, садржину, методе и облике рада са децом које су углавном биле базиране на концептима игре, игре у садејству са радом (ручни рад, рад у башти, неговање малих животиња), међусобна кооперација, разговор и учење. Правилник се сматра напреднијим од дотадашњих норматива (предвиђа и сарадњу са породицом поставивши основе за даљу законску надградњу будућег периода).

Контрола над радом обданишта одвијала се на три нивоа:

- административно-економску контролу вршиле су општине које су и главни оснивачи и финансијери ових установа из општинских буџета
- здравствено -хигијенску контролу вршиле су одговарајуће службе Министарства здравља
- васпитно инструктивни надзор вршило је Министарство просвете.

Поред општина као оснивачи обданишта могу постојати хуманитарна и друга приватна друштва, а такође, бановине, државна помоћ и добровољни прилози поред општинских буџета учествују у финансирању ових установа за које можемо нагласити да су претеча дањашњих продужених боравака у основној школи, с том предношћу што им је рад продужен како временски јер су радили до 19. часова, тако и у периоду бриге о деци јер обухватају децу до 16. година старости. Међутим, и поред одређених предности у односу на данашње државне институције, свакако да су обданишта и забавишта била на педагошки много слабијем нивоу, јер научна мисао у овој области још увек није била развијена. Рад ових установа, као и у другим земљама Европе организовао се по моделима Марије Монтесори и Фридриха Фребела.

Модел Марије Монтесори први пут се применио у једном италијанском обданишту (Сен Лоренцо) у првој деценији XX века. Овај модел промовише поштовање дететове личности и слободан развој његових способности на принципима самосталних активности и индивидуалних интересовања, која се у обданишту подстичу путем различитих задатака цртањем, вежбама говора, креативним радом, гимнастиком у адекватно опремљеном простору. Дакле, централна личност је дете,

док васпитач врши пасивну улогу усмеривача, за коју је неопходна његова претходна едукација.

Модел Фридриха Фребела полази од тога да у васпитању детета не сме да се изостави ниједан период развоја. У првим годинама живота поставља се темељ будућег духовног и физичког развоја, а централна фигура у васпитању је мајка. Од треће године, социјализаторску улогу преузимају установе са осмишљеним програмима игре посебних садржаја које воде васпитачи чија улога није пасивна за разлику од претходног модела јер усмеравају дете на одређени начин. Фребелов модел био је у Србији тога времена доста прихваћенији, чак и сам назив вртић који често користимо настао је по узору на Фребелове „дечије вртове“ односно план рада обданишта које се састојало од различитих вртова (цвећњака, повртњака, воћњака...) у којима деца имају своје активности. Такође, Фребел је дете посматрао као цвет, а васпитаче као вртларе који обликују дечије понашање и прате његов развој акцентујући активност детета и неопходност дидактичког материјала

Осим ова два модела постојао је и модел сестара Агаци, базиран на корекцијама Фребеловог приступа, међутим у Србији тога времена није нашао значајније упориште и примену.

Број обданишта у овом периоду је био јако мали, и углавном у већим градовима Београду, Нишу, Крагујевцу, Зајечару. Разлог томе осим лошег финансијског стања у послератном периоду, свакако је патријархална свест нашег народа и чињеница да се васпитање и брига о деци вршила у оквиру породице која је била далеко централизованија и важнија установа него што је данас. Породичне функције су делимично потпомогнуте од стране државе, али је породица још увек била производна, а не потрошачка установа која самостално брине о својим члановима.

2. Период социјализма

Период после Другог светског рата карактерише општа економска и друштвена нестабилност у земљи. Поред великих материјалних разарања, које је донео рат и ситуацију учинио још тежом с обзиром да смо и пре њега спадали у ред социоекономски неразвијених земаља Балкана, са великим уделом неписменог становништва у укупној популацији, неразвијеном привредом и инфраструктуром, у многим крајевима чак и без елементарних животних услова. Морал друштва почиње да се диже ентузијастичким идејама о егалитаризму, социјалној правди и изградњи нове државе.

Однос према заштити деце постаје све значајнији услед конкретних друштвених околности и један од приоритетних циљева у новом режиму због великог броја ратне сирочади, према већини извора око триста хиљада.

Заштита деце у послератном периоду је под окриљем органа Федерације. Устав из 1946. године је донео јединствено регулисање услова и облика заштите породице и деце за целу земљу. Велики број новонасталих прописа (о дечијем додатку, јаслицама, вртићима, дечијим кухињама..) указује на виши ниво развоја друштвене свести и стварања свих услова за изградњу свеобухватног система заштите породице и деце.

Дечији додаток је био универзално право по основу рада, додаток плати без обзира на њен износ и дужину радног стажа, као вид помоћи породици у подизању деце чиме је он имао изразито социјалну и популационо политичку меру до 1951. године када су уведени имовински цензуси и он губи статус обавезног давања за све категорије запослених. Одлучивање о праву на дечији додаток, исплаћивању, управљање службом за тај облик заштите деце поверавају се државном заводу за социјално осигурање (уместо послодавцу) који врши и прикупљање доприноса за исплате које се врше на месечном нивоу.

Оснивање и рад дечијих установа регулише се прво „Упутством за организацију, социјално-здравствени и васпитни рад обданишта за децу предшколског узраста у градовима и индустријским центрима“¹²², које за разлику од претходних законских уређења, а такође и патријархални систем вредности, истиче на имплицитан начин и важност рада жене и њених права: „Обданиште омогућава радној жени-мајци, да активно учествује у привредном, културном, државном и друштвено-политичком животу народа, а да у исто време подигне физички здраву и духовно снажну децу, пуну животне радости и стваралачких тежњи“¹²³.

При сваком обданишту постојао је и одбор родитеља који је учествовао у побољшању квалитета услуга. Влада ФНРЈ је 1948. године донела Уредбу о оснивању дечијих јаслица и вртића, којом још прецизније уређује њихово функционисање и сврху, а као циљ наводе да се њиховим оснивањем „омогућава што већем броју запослених жена учешће у социјалистичкој изградњи земље“¹²⁴. Осим државних надлештва, привредна предузећа и друге организације могу бити оснивачи сопствених дечијих јасли за потребе запослених мајки. Време које су деца проводила у обданишту дефинисано је на 8,10 и 12 часова, а за потребе појединих категорија радника обданишта су радила и ноћу. Број деце у групи је изразито висок 30 до 50. „Васпитање је бесплатно, родитељи плаћају само трошкове исхране и становања према посебним упутствима.“¹²⁵

Закон о дечијим вртићима прво 1957., а потом 1965. године прецизирао је рад обданишта као објекта непосредне дечије заштите и не одступа од садржаја Закона о непосредној дечијој заштити донетим две године касније.

Рад обданишта финансиран је из друштвених средстава (не више од 75%) и учешћа родитеља 25%, с тим што је учешће родитеља зависило од укупног породичног прихода и није могло бити веће од 35% од дела породичне зараде по члану

¹²² <http://www.pedagog.rs/>

¹²³ Исто

¹²⁴ Станков, Љ. Предшколско васпитање у Србији (1865-1957), Педагошки музеј, Београд, 2010.стр.45

¹²⁵ Правилник о организацији и раду дечијих вртића, Службени гласник НРС бр.46, Београд 1949.

домаћинства. Уколико је обданиште коришћено и ноћу, утврђено учешће родитеља се повећавало за 25%.

Васпитно едукативни рад са децом вршен је на основу донетих Основа васпитног рада, које су садржале прецизиране активности у циљу развијања сензо-моторних, интелектуалних и социјалних вештина код деце, те се тако васпитачи рад базирао на више области: васпитање, културно - хигијенске навике, развијање покрета, цртање, телесне вежбе, сарадња деце, развијање говора, музичко образовање, упознавање са природом, основне математичке представе. Програмско методска упутства из 1954. године по први пут истичу рад са родитељима као форму значајног усклађивања утицаја на дете у виду индивидуалног (путем разговора, посматрања рада установе, уређења пријемне просторије) и колективног рада (групни састанци на месечном нивоу и општи на свака три месеца). Тако да се обухват деце у обдаништима стално повећавао.

Године 1967. донет је Општи закон о финансирању одређених облика друштвене заштите деце. Његовим ступањем на снагу престала су да важе ранија законска решења. По први пут се уређује обезбеђење средстава за:

- организовано збрињавање и подизање деце предшколског и школског узраста тзв. непосредна дечија заштита која обухвата јаслице, обданишта, дечија одмаралишта, кухиње и ђачке домове за збрињавање деце на школовању ван места становања родитеља
- остваривање сталног допунског новчаног примања породица радника - додатак на децу.

Закон утврђује изворе средстава: доприноси на личне дохотке запослених радника, критеријуме по којима заједнице обезбеђују из својих прихода средства за непосредну дечију заштиту, образовање фондова из грађанских средстава на нивоу општина за непосредну дечију заштиту и Републички фонд за дечији додатак, управљање тим фондовима, и услове за стицање додатка за децу. Оснивање фондова за непосредну дечију заштиту уједно је био основ за задовољавање осталих растућих потреба породице јер адекватном дневном бригом о деци пружена је могућност већем степену укључивања жена на тржиште рада, њиховој равноправности као и

бољем положају деце. Овим Законом утврђено је да компетенције у даљем дефинисању дечије заштите прелазе на Републике, што ће се показати касније компатибилно са Уставом из 1974. године.

Додатак на децу према Закону из 1967. године није много промењен у односу на претходна законска решења. Корисници су све категорије радника за које су уплаћивани доприноси на њихове личне дохотке у фондове дечије заштите. Остали услови односе се на висину прихода по члану домаћинства утврђени у апсолутном износу и претходни стаж од 12 месеци непрекидно, или 20 месеци са прекидима, осим за самохране родитеље, где претходни стаж не врши утицај на примања додатка. Иако је по први пут Закон јасно дефинисао услове за остваривање права, поступке остваривања, финансирање и начин исплате, ипак њиме нису заштићене најугроженије категорије деце незапослених лица, јер је важио искључиво за права по основу рада.

Устав из 1974. године је задржао решења из претходног устава о породици и деци, тако да систем дечије заштите садржински није битније промењен, осим што се до тада јединствен републички систем преноси на самоуправне интересне заједнице о чему сведочи „нови Закон о дечијој заштити и самоуправним интересним заједницама дечије заштите“¹²⁶ донет исте године, који уређује садржај система и стратегијске задатке интересних заједница, док разраду препушта општим актима самоуправних интересних заједница. Дечију заштиту и даље чине непосредна дечија заштита и новчана давања. Финансирање се врши плаћањем доприноса на личне дохотке и доходак ОУР, по стопама које су утврдиле општинске заједнице за непосредну дечију заштиту и Република за додатак на децу. Овај Закон претрпео је измене 1979. и 1985. године када је у систему дечије заштите уведено право на накнаду личног дохотка за време породилског одсуства које се остварује у Републичкој заједници (као и додата на децу, васпитно-образовни рад на матерњем језику за децу наших радника у иностранству и финансирање дечије заштите на недовољно развијеним подручјима), док је на нивоу општинске заједнице остало задовољавање потреба породице у смислу организоване бриге о деци и изградњи објеката у те сврхе.

¹²⁶ <http://www.pedagog.rs/>

Закон о друштвеној бризи о деци из 1987. године, укључује нове садржаје са акцентом на помоћи које друштво пружа породици на вишефункционалном нивоу, мењајући дотадашњи назив дечије заштите у друштвену бригу о деци, која се схвата као „део политике развоја друштва, којом се обезбеђују услови за остваривање репродуктивне, заштитне и васпитне улоге породице, услови за подизање, негу и очување здравља, васпитање, образовање, одмор и рекреацију деце у циљу њиховог свестраног и правилног развоја и оспособљавања за самосталан живот“¹²⁷.

Уместо непосредних облика заштите који су постојали у ранијим законским решењима, уводе се права родитеља и права деце на: дечији додатак, накнаду личног дохотка за време породилског одсуства, и рада са половином радног времена, накнаду за боравак детета у вртићу, право на припрему за полазак у основну школу годину дана пред полазак.

Главне измене у садржају закона односе се на дечији додатак и право на припрему за полазак у основну школу које је нови облик друштвене бриге о деци.

Дечији додатак обезбеђује се породици која има до троје деце и не поседује материјалне услове за подизање деце, с тим што се за треће дете додатак исплаћује независно од материјалног стања породице. Уколико породица има четворо и више деце нема право на додатак за свако наредно дете почев од четвртог чак иако је материјално угрожена.

3. Период транзиционих реформи

Период почетка транзиционих реформи различито се временски дефинише. Већина аутора сматра да се почетак дешава током 80.-тих година 20.тог века када су друштвено политички и економски системи у социјалистичким земљама запали у озбиљну кризу услед одсуства демократије, тржишно регулисане привреде и спољних притисака, што се рефлектовало падом производње, високом стопом

¹²⁷Закон о друштвеној бризи о деци, Службени гласник СРС бр. 43/87

инфлације и незапослености који кулминирају почетком 90.-тих година 20.- тог века. Сам термин транзиције улази у употребу падом берлинског зида и представља трансформацију земаља са планским привредама социјалистичког уређења у привреде слободног тржишта карактеристичне за капиталистичко друштво где тржиште формира цене уместо државе.

Иако је Устав нове СР Југославије проглашен 1992. године, операционализација основних уставних опредељења о тржишној привреди још увек није била завршена. Група најважнијих привредно-системских закона усвојена је тек средином 1996.године. „То су Закон о предузећима, Закон о својинској трансформацији и поједина законска решења којим се регулише тржиште рада и капитала.“¹²⁸ Тиме је отпочео процес иностраних улагања, макроекономске стабилизације, прихватања нових западних решења, развој приватног сектора као једног од главних обележја транзиције, реструктурирање и стварање нових институција и демократизације државе успостављањем владавине права.

Транзициони процеси довели су и до низа промена у породичном животу током 90-тих година прошлога века. У првом реду то су промене у структури. „Повишена стопа смртности, смањење просечних година живота, смањење наталитета, одлагање улажења у брак, висока стопа незапослености, посебно међу млађом популацијом, изразита миграциона кретања; што је као последицу имало да је 45% домаћинства изгубило неког члана породице због смрти и емиграција“¹²⁹. Такође, услед високе инфлације 1992-93. године, смањене производње, масовног одлажења на принудне одморе и губљење посла, доминација рада у сивој економији (али без обавезних законских давања у виду социјалног, здравственог и пензионског осигурања), а сви ти фактори водили су ка немогућности буџетских издвајања за социјалну заштиту и бригу о породици и деци. Транзициони услови значајно су отежали основно породично функционисање, што је довело до тога да је велики број породица дошао у стање немогућности да испуњава неке од својих важних функција, те су и присутне промене на функционалном нивоу, односно изразита депривација у свим сферама

¹²⁸ Бајец, Ј. Јоксимовић, Љ. Савремени привредни системи, Економски факултет у Београду, 2002. стр. 497.

¹²⁹ Милић, А., Свакодневни живот породица у вртлогу друштвеног расула, Зборник I, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995,(стр.135-180)

породичног живота. У погледу родитељства долази до изразите сегрегације у стратегијама и оријентацијама родитеља у погледу усмеравања деце према школовању, дружењу и провођењу слободног времена,¹³⁰ вредносним оријентацијама у васпитању.

Атипичност нашег друштва у односу на процес транзицијских промена у другим земљама Средње и Источне Европе, а у складу са тим и променама у породичном животу наводи на закључак да „конструкција новонастајућег друштва касни за деконструкцијом старог“¹³¹.

Закон о друштвеној бризи о деци уредио је широк спектар права која су осим мера популационе политике садржале и елементе социјалне и развојне политике усмерене ка деци и обухватају:

- „Право на накнаду зараде за време породилског или продуженог породилског одсуства запосленог родитеља ради неге детета;
- Матерински додатак;
- Помоћ за опрему новорођенчета;
- Допатак на децу;
- Накнаду трошкова боравка у предшколској установи за треће дете;
- Предшколско васпитање и образовање за децу без родитељског старања, децу са сметњама у развоју и децу на дужем болничком лечењу;
- Васпитно образовни програм у години пред полазак у основну школу у трајању од 3 сата дневно;
- Одмор и рекреација деце до 15 година старости у дечијем одмаралишту;
- Регресирање трошкова боравка деце у предшколским установама, одмора и рекреације.“¹³²

¹³⁰ Томановић, С. Културни капитал у породици: образовање или/и школовање, Инститит за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 411

¹³¹ Лазих, М. Мркшић, Д. Вујовић, С. Разарање друштва: југословенско друштво у кризи 90-тих, Филип Вишњић, Београд, 1994. стр. 235

¹³² Закон о друштвеној бризи о деци, Службени гласник РС, бр. 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 28/94, 47/94, 29/2001

Права предвиђена Законом су права од општег интереса и о њиховом остваривању се старала Република. Општина је могла да обезбеди већи обим права од наведених, и да регулише повољније услове за остваривање тих права, али само уколико је била у могућности да обезбеди финансијска средства.

Накнаду зараде за време породилског или продуженог породилског одсуства запосленог родитеља ради неге детета (или усвојеноца) исплаћивало се у трајању од годину дана за прво и друго дете, две године за треће и девет месеци за четврто и свако наредно дете. Висина исплате накнаде једнака је заради за прво троје деце, а за четврто и свако наредно дете 80% зараде уколико су испуњени законски услови који се тичу дужине радног односа пре породилског одсуства. Поред тога, мајка је имала право да ради са половином радног времена, до навршене треће године детета, уколико му је из здравствених разлога била неопходна мајчина нега.

Право на матерински додатак остваривале су породиље које нису у радном односу у трајању од годину дана од рођења детета до троје деце, а у општинама са негативним природним прираштајем и за четврто дете у висини од 30% од просечне зараде у привреди Републике, а од 2001. износи 9%.

Помоћ за опрему новорођенчета исплаћивао се као једнократна новчана помоћ у висини просечне месечне зараде у привреди Републике. Законом о изменама и допунама закона о друштвеној бризи о деци (чл.20.) , помоћ за опрему новорођенчета смањен је на износ од 30% од просечне зараде по запосленом у Републици. Ово право остварује свака мајка за прво троје деце, док је исплата за четврто дете предвиђена само у оним општинама које имају негативну стопу природног прираштаја.

Додатак на децу и даље је задржао одређени материјални цензус и број деце као и у ранијим законским решењима, с тим што је за треће дете у породицама са троје деце универзално право. Исплаћивао се 20% за прво, 25% за друго и 30% за треће дете просечне зараде у привреди. У општинама са негативним природним прираштајем статус трећег детета је имало и свако наредно дете, чиме је дечији додатак био делом мера популационе политике, усмерен једним делом ка стимулисању рађања. Од

2001. ово право се смањује на 6% за прво, 7.5% за друго и 9% за треће дете зараде по запосленом у Републици, што сведочи о симболичности овог давања.

Систем није био припремљен за толика буџетске расходе, те су локалне заједнице трпеле највећи притисак социјално угрожених грађана и повећаних издвајања за једнократна новчана давања у систему социјалне заштите, а самим тим и смањених издвајања за развојне потребе деце. Такође, деведесетих година бележе се изразита кашњења у исплатама дечијих додатака и осталих давања (и до две године), што је систем учинило неефикасним и неминовно је захтевало нова решења.

Предшколско васпитање и образовање одвијало се у јаслицама и обдаништима као и до тада, према кадровско, програмско и организационо утврђеним нормативима Правилника Министарства просвете и Упутства за рад тадашњег Министарства за рад, борацка и социјална питања. Међутим, санкције и друштвена криза довела су до исписивања великог броја деце почетком деведесетих, посебно 1991., 1992. и 1993. године. Разлози су били двојаки. Већина родитеља падом производње и повећаног броја отпуштања остаје без радног места, а уједно и стандард квалитета рада као и самих услова у установама опада (исхрана, грејање, дидактички материјали). Према РЗС укупно је било 1619 установа, од којих рад у вртићу је спроводило 1286, у основним школама 318, и на другим помоћним локацијама 15. У АП Војводина било је 602 установе, АП КИМ 82, док је у Србији без покраина 935, од чега се у згради вртића рад одвијао у 816. Ако поједине градове и општине упоредимо са тренутним стањем, уочићемо знатни напредак. „Град Београд је 1992. имао 314¹³³ вртића наспрам „данашњих 335¹³⁴, поједине општине на нивоу града бележе знатан раст установа нпр. Чукарица са 14 на 28. Град Ниш са 18 на 79, град Крагујевац са 27 на данашњих 48, Ужице са 6 на 28. У општинама и градовима са високим природним прираштајем као што су Нови Пазар број је порастао од тадашња 3 на 23 обданишта, Тутин са 4 на чак 34. Међутим, у појединим општинама са негативним природним прираштајем није било потребе оснивања, те је тај број остао исти у Мионици, Црној Трави, Гацин Хану. Посебно треба истаћи, да у РС тренутно не постоји општина која нема предшколску установу.

¹³³ Статистика друштвених делатности број 56, година XLIII Саопштење РЗС од 23.3.1993.

¹³⁴ РЗС – општине и региони у РС 2013.

4. Актуелни систем друштвене бриге о породици и деци

Актуелни систем сагледаћемо детаљније у поглављу V. Овом приликом ћемо напоменути да је реформа система изведена увођењем Закона о финансијској подршци породици са децом 2002. године (са изменама и допунама 2005. и 2009.) у циљу усклађивања прешироко постављених права са тренутним финансијским могућностима и конвергирању ка европским моделима.

У *институционалном* погледу систем је подељен на две сфере деловања:

- Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања,
- Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

У *стратешком* погледу реформисање система је одвојило социјалну и популациону политику, укидајући низ парцијалних давања као што су право на матерински додатак, право на помоћ за опрему новорођенчета, и накнаду трошкова боравка у предшколској установи за треће дете, уводећи као новину родитељски додатак као универзално право, независно од материјалног статуса, док је дечији додатак постао искључиво мера социјалне политике и вид државне помоћи финансијски угроженим породицама.

Организациона надлежност система друштвене бриге о породици и деци одвија се највећим делом у оквиру Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања који поред осталих 7 сектора садржи и сектор за бригу о породици и социјалну заштиту. Питања у његовој надлежности тичу се адекватног управљања и то кроз обављање :

- управно-надзорних послова у области породичне заштите,
- популационе политике и финансијске подршке породици са децом,
- послова унапређења система социјалне заштите,
- аналитичко-нормативних и правних послова,
- инспекцијског надзора.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја у оквиру сектора за предшколско и основно образовање и васпитање преузело је питања, која се тичу:

- „праћења тренутног стања и покретање иницијатива за решавање питања из области предшколског васпитања и образовања,
- припремања критеријума за мрежу предшколских установа,
- припремање стандарда простора, опреме, наставних средстава,
- учешће у изради закона и подзаконских аката припремом стручне основе,
- успостављање и ажурирање регистра предшколских установа,
- утврђивање испуњености за рад¹³⁵.

Осим програма васпитно образовног рада, делокруг рада Министарства сагласно потребама породица и могућностима локалне заједнице уређује и „остале програме рада као што су: програми неговања језика и културе националних мањина, програми подршке породици радом са децом у породици (породичне јасле, "беби сервис")¹³⁶.

¹³⁵ <http://www.mpn.gov.rs/o-ministarstvu/102-o-ministarstvu/unutrasnje-uredenje-ministarstva/100-sektor-za-predskolsko-i-osnovno-obrazovanje>

¹³⁶ <http://www.mpn.gov.rs/prosveta/predskolsko-obrazovanje-i-vaspitanje>

V ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ДРУШТВЕНЕ БРИГЕ О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ - ИМПЛИКАЦИЈЕ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

1. Импликација системом управљања друштвене бриге о породици и деци у градовима и општинама

1.1. Правна структура градова и општина

Правни аспект развоја јединица локалне самоуправе које у РС чине општина, град и град Београд несумњиво има свој замајак у Закону о локалној самоуправи из 2002. године којим се значајно проширују изворне надлежности јединица локалне самоуправе, као и обим поверених послова. Устав из 2006. године (чл.176-193) гарантује право на локалну самоуправу чиме је додатно створена правна основа развоја и ток измене Закона о локалној самоуправи и осталих пратећих закона: Закона о територијалној организацији, Закона о локалним изборима и Закона о финансирању локалне самоуправе, као и Закона о главном граду.

Према члану 16. Закона о локалној самоуправи оснивање и „укидање јединица локалне самоуправе, утврђивање и промене њене територије и седишта уређује се законом, уз претходно прибављање мишљења грађана путем саветодавног референдума“¹³⁷.

„Територију јединице локалне самоуправе чини подручје једног или више насељених места, односно катастарских општина које улазе у њен састав при чему је територија за коју се оснива природна и географска целина, економски повезаног простора, који предвиђа постојање комуникације међу насељеним местима, са седиштем као гравитационим центром.“¹³⁸

¹³⁷ Закон о локалној самоуправи, Службени гласник РС бр129/07 члан.16.

¹³⁸ Исто, члан.17.

Сагласно члану 18. „општина је основна територијална јединица у којој се остварује локална самоуправа, која је способна да преко својих органа (скупштине општине, председника општине, општинског већа и општинске управе) самостално врши сва права и дужности из своје надлежности и која има најмање 10.000 становника (изузетно и мање).“¹³⁹ „Општине које су образоване до престанка важења Закона о територијалној организацији Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 47/91, 79/92, 82/92 ., 47/94 и 49/99 - др. закон), могу имати мање од 10.000 становника.“¹⁴⁰

“Град је јединица локалне самоуправе која представља економски, административни, географски и културни центар ширег подручја и има више од 100.000 становника; изузетно може се утврдити и град са мањим бројем становника од предвиђеног, али само уколико постоје посебни економски, географски и историјски разлози за то”¹⁴¹. “Град врши надлежности општине, као и друге надлежности и послове државне управе, који су му законом поверени.”¹⁴²

У Закону су методом енумерације наведени послови из надлежности општине, изворни послови, при чему од значаја за овај рад издвојићемо став 16. члана 20. према ком “општина оснива установе и организације у области основног образовања, културе, примарне здравствене заштите, физичке културе, спорта, дечије заштите и туризма, прати и обезбеђује њихово функционисање;”¹⁴³ и став 17. истог члана према ком оснива „установе у области социјалне заштите и прати и обезбеђује њихово функционисање, даје дозволе за почетак рада установа социјалне заштите које оснивају друга правна и физичка лица, утврђује испуњеност услова за пружање услуга социјалне заштите, утврђује нормативе и стандарде за обављање делатности установа чији је оснивач, доноси прописе о правима у социјалној заштити и обавља послове државног старатеља“¹⁴⁴.

¹³⁹ Исто, члан18

¹⁴⁰ <http://www.projuris.org>

¹⁴¹ Закон о локалној самоуправи, Службени гласник РС бр129/07 члан, члан 23., став 1., 2.

¹⁴² Исто, члан 24., став 1.

¹⁴³ Исто, члан20, став16

¹⁴⁴ Исто, члан20, став17

„Основни правни акт јединице локалне самоуправе је статут.“¹⁴⁵ Општина њиме ближе одређује начине, услове и облике вршења права и дужности из своје надлежности. Статутом града одређују се градске општине и послови у надлежности града и они који припадају надлежности градских општина. Статути су генерално стандардизовани, састављени од неколико уређених целина, са минорним одступањима у свом уређењу, те их сачињавају:

- Основне одредбе (предмет уређивања, положај општине, имовина, својство правног лица, печат, симболи, слава, награде и јавна признања, сарадња и удруживање, јавност рада);
- Територијална организација;
- Послови (вршење послова и одговорност за исте);
- Органи општине (скупштина, неспојивост функција, права и дужности општинских одборника, имунитет, сазивање седница, радна тела скупштине градске општине, пословник скупштине, извршни органи);
- Финансирање општинских послова;
- Непосредно учешће грађана;
- Месна самоуправа (месне заједнице оснивање и финансирање у виду самодоприноса, донација, прихода које оствари својим активностима или из буџета градске општине);
- Доношење аката из надлежности општине;

Успостављање правне државе могуће је само на демократским основама и плуралности у процесу одлучивања. „Да би остварили своја разноврсна права грађани имају право да стварају удружења и организације (групе, асоцијације и партије)“¹⁴⁶. Савет Европе је усвојио Повељу о локалној самоуправи 1985. године, којом се утврђују основни принципи локалне демократије са основним циљем изградње стандарда у успостављању, функционисању и заштити нивоа власти који је најближи грађанима, самим тим и обезбеђивање стварног учешћа грађана у одлучивању о оним питањима која се тичу њиховог свакодневног живота у локалној заједници. Тако је у преамбули Повеље истакнуто да су „локалне власти једна од главних основа сваког демократског система, сматрајући да је право грађана да

¹⁴⁵ Исто, члан 11., став 1.

¹⁴⁶ Дал, Р. Демократија и њени критичари, ЦИД, Подгорица, 1999., стр. 193

обављају јавне послове један од основних демократских принципа заједничких свим државама чланицама Савета Европе, уверене да се ова права најнепосредније могу остварити на локалном нивоу.¹⁴⁷

„Закон о локалној самоуправи је утврдио и облике непосредног учешћа грађана у остваривању локалне самоуправе и то: грађанску иницијативу, збор грађана и референдум.“¹⁴⁸ Ови облици значајно су умањени у односу на одредбе претходног Закона о локалној самоуправи из 1999.године, а самим тим и утицај грађана, „чиме су сведени на ниво могућности, а не суштине.“¹⁴⁹

„Путем грађанске иницијативе грађани могу скупштини јединице локалне самоуправе (општини, граду и граду Београду) да предлажу доношење акта којим ће се уредити поједино питање из њене надлежности, промену статута и расписивање референдума“¹⁵⁰. Број потписа не сме бити мањи од 5% бирача, при чему након подношења скупштина је дужна да одржи расправу и одговори грађанима у року од 60 дана од добијања предлога. Током израде ове дисертације аутор је контактирао бројне општине првенствено на територији града Београда, а потом и поједине у унутрашњости, међутим, надлежни нису били расположени да доставе изворе података о поднетим иницијативама правдајући их као службеном тајном или пребацивајући надлежност са градске општине на град Београд. Добијен је само податак од општине Нови Београд да није било иницијатива везаних за породична питања, и од општине Стари град о извесној петицији за увећање дечијег додатка потписане од око 200 грађана која није била усвојена.

Ради унапређења развоја локалне самоуправе, њене заштите и остваривања заједничких интереса, „значај учешћа јавности у креирању јавних политика има

¹⁴⁷ Закон о потврђивању европске повеље о локалној самоуправи, Службени гласник РС-Међународни уговори, бр.70/2007.

¹⁴⁸ Обрадовић, Ж. Локална самоуправа у Србији; Политичка ревија, Институт за политичке студије, Београд, бр.02/2008. (стр. 379-407)

¹⁴⁹ Обрадовић, Ж. Локална самоуправа у политичком систему Србије, Устав РС из 2006.-неки елементи новог политичког система, Институт за политичке студије, Трећи миленијум, Београд, 2007. стр. 152

¹⁵⁰ <http://www.projuris.org>

широк друштвени значај, различито аспектован¹⁵¹. У том смислу јединице локалне самоуправе могу оснивати своје асоцијације. „Асоцијације јединица локалне самоуправе заступају интересе свог чланства пред државним органима, а посебно у поступку доношења закона и других аката од значаја за заштиту, унапређење и финансирање локалне самоуправе, као и других прописа од значаја за остваривање послова јединице локалне самоуправе¹⁵². Стална конференција градова и општина (СКГО) као савез градова и општина РС основана 1953. године има мисију да као асоцијација локалних власти побољшава квалитет живота локалних заједница кроз заступање њихових потреба и интереса активним учествовањем у дефинисању законског оквира који води ка модерној и децентрализованој држави и подизањем нивоа људских и техничких способности локалне самоуправе. Бројне иницијативе СКГО сведоче о залагању на овом плану. Од значаја за овај рад је Иницијатива упућена Министарству просвете 2010. године, за укључивање СКГО-а у радну групу за израду критеријума о школској мрежи РС, што би омогућило да у процесу реформе од самог почетка учествују и представници локалне самоуправе као нивоа власти у чијој се надлежности налази мрежа предшколских установа и основних школа те су на захтев Министарства именовани представници. Такође, напоменућемо још и модел о формирању пословника о раду локалног савета за здравље 2013. године са задацима да Савет прати и координира рад установа примарне здравствене заштите, чији је оснивач локална самоуправа, као и заштиту природе на локалном нивоу.

1.2. Демографска структура градова и општина

Теорија о демографској транзицији или преображају објашњава развитак становништва ослањајући се, на дугорочно кретање наталитета и његов актуелни ниво. Према овој теорији, у развоју становништва разликују се три фазе, од којих последње две означавају процес старења становништва према опште усвојеним мерилима:

¹⁵¹ Грбић, А., Тодић, Д. Јавне политике и учешће јавности у њиховом креирању, Мегатренд ревија, Београд, 2011., стр 380

¹⁵² Закон о локалној самоуправи, Службени гласник РС бр.129/2007, члан 89.

Прва фаза - Становништво, пре демографског прелаза или транзиције, одликује се високим наталитетом (брuto стопа репродукције 3,29) и високим морталитетом;

Друга фаза - Становништво, за време демографског прелаза или транзиције има висок наталитет (брuto стопа репродукције 3,13) и низак морталитет;

Трећа фаза - Становништво, „које је прошло кроз демографски прелаз или транзицију, има низак наталитет (брuto стопа репродукције 1,26) и низак морталитет“¹⁵³.

У РС има 7.164132 становника. У 2013. години, „живорођених је било 65 554, умрлих 100300, што значи да је већи број умрлих него рођених за 34746 лица или негативна стопа природног прираштаја(-4,8)“¹⁵⁴. Брuto стопа репродукције бележи вишедеценијски пад. Од средине 50-тих година прошлог века (када уједно и почиње статистичко праћење РЗС-а) била је 1,46, да би од средине 80. - тих број падао испод 1. 1993-0,92, 2003. - 075 и данашњих 0,66.

Неповољне тенденције у природном кретању становништва Републике Србије, а посебно регионалне разлике, могу се знатно потпуније сагледати, преласком са агрегираног на нижи ниво посматрања, односно на ниво општина.

Посматрано по општинама, од укупног број општина (168) у Републици Србији, стопа природног прираштаја у 2013. години позитивна је у само неколико њих, тачније 8 општина је остварило већи број рођених од умрлих становника. На северу Србије, од 2 региона и 9 области, позитиван број је само у Београдском региону, општина Сурчин (18)¹⁵⁵, или (0,4)¹⁵⁶ Звездара (151), (1), док је у Региону Војводине, у Јужнобачкој области, забележен у општини града Новог Сада(538) (1,8).

На југу Србије, у Региону Јужне и Источне Србије, Пчињска област, општина Бујановац (99) или стопа од (2,6), општина Прешево (123) или (4,5), док је у Региону Шумадије и Западне Србије, забележен позитиван број само у Златиборској области,

¹⁵³ Јакич–Козарчанин, Ј. Старост између државе и породице, Службени гласник, Београд, 2003. Према Гавриловић, А. Популациона едукација, Друштво демографа Србије, Београд, 2006. стр.12

¹⁵⁴ Извор РЗС, Саопштење бр.163, од 30.6.2014.

¹⁵⁵ Број рођених је виши од броја умрлих за 18 становника

¹⁵⁶ Стопа природног прираштаја

општина Сјеница (37), (1,4) и Рашкој области, Нови Пазар (874),(8,6) и Тутин (247), (7,9).

Најнижи природни прираштај је у општинама Црна трава (-32,5)-Јабланичка област, Гацин Хан (-20,9) - Нишавска област, Бабушница (-19,6) -Пиротска област, Кучево (-19,1) -Браничевска област, Региона Јужне и Источне Србије.

У општини Црна Трава није рођено ниједно дете у 2013. години. Највећи број деце рађају мајке старости 25-29 година, те је просечна старост мајке 29,1 година. У градским насељима, просечна старост мајке је 29,9 година, а у осталим насељима 27,2 година. „Учешће броја живорођених у градским насељима је 69,6%, док је у осталим насељима 30,4% од укупног броја живорођених.“¹⁵⁷

Табела 5.1.2.1. Витални догађаји 2003-2013

Година	Живорођени	Умрли	Природни прираштај
2003	79025	103946	-24921
2004	78186	104320	-26134
2005	72180	106771	-34591
2006	70997	102884	-31887
2007	68102	102805	-34703
2008	69083	102711	-33628
2009	70299	104000	-33701
2010	68304	103211	-34907
2011	65598	102935	-37337
2012	67257	102400	-35143
2013	65554	100300	-34746
Просечно годишње (2003-2013)	70417	103298	32882

¹⁵⁷ Извор РЗС, Саопштење бр.163, од 30.6.2014

Извор:РЗС, Витални догађаји у Србији , Саопштење за јавност, 2013.

У периоду од 2003. до 2013. године број становника у Републици Србији је само на основу природног прираштаја смањен за око 362000. Годишњи губици преко 30 хиљада лица, упућују на закључак да нестаје сваке године општина величине Ћуприје, Књажевца, Неготина и сл. Негативни демографских тренд резултат је кумулираних негативних демографских ефеката током дужег временског периода: ниске стопе рађања, миграција, ратова, транзиционих кретања који са собом носи повећану незапосленост и смањене могућности за заснивање породичног живота као и промена у вредносним орјентацијама становништва. Међутим, ако посматрамо етничку структуру становништва Србије по областима, можемо констатовати да је „релативно хомогена, изузев Војводине која представља мозаик различитих националности.“¹⁵⁸

¹⁵⁸ Обрадовић, Ж. Геополитика Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2011. стр. 88.

Табела 5.1.2.2. Витални догађаји на 1000 становника

	На 1000 становника		
	живорођени	умрли	природни прираштај
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	9.2	14,0	-4,8
СРБИЈА – СЕВЕР	9.9	13,2	-3,3
Београдски регион	10.8	12,2	-1,4
Регион Војводине	9.1	14,1	-5,0
СРБИЈА – ЈУГ	8.4	14,8	-6,4
Регион Шумадије и Западне Србије	8.5	14,1	-5,6
Регион Јужне и Источне Србије	8.2	15,7	-7,4
Регион Косово и Метохија ¹⁵⁹

Извор:РЗС,Витални догађаји 2013, Саопштење за јавност

Стопа природног прираштаја у Републици Србији износи -4.8%. У Београдском региону забележена је најнижа негативна вредност природног прираштаја (-1.4%), а највиша негативна вредност је у региону Јужне и Источне Србије (-7.4%).

Општине са најнижом стопом морталитета на 1000 становника (у %) су : Гроцка 9,8, Бујановац 9,3, Прешево 9,1, Тутин 8, Нови Пазар 7, док највишу стопу морталитета бележе: Црна Трава 32,5, Бабушница 25,3 Кучево 24,8, Гацин Хан 24,7 Ражањ 23,6.

¹⁵⁹ Републички завод за статистику од 1998. године не располаже подацима за АП Косово и Метохија, тако да они нису садржани у обухвату података за Републику Србију (укупно).

Просечна старост умрлих у Републици Србији је 74 година. Највећи број умрлих је у старосном интервалу од 75 до 84 године. Посматрано по полу, међу лицима те старости, више умиру жене (21235) од мушкараца (17922). Морталитет одојчади је исти као и у претходној години и износи 6,3 умрла одојчета на 1000 живорођених. Према подацима РЗС за 2013. годину, у Републици Србији регистровано је 100300 умрлих лица (50910 мушкараца и 49390 жена). Водећи узрок смрти код оба пола биле су болести циркулаторног система. У 2013 години, умрло је од овог узрока смрти (53,6% од укупног броја умрлих лица). На другом месту су тумори, од којих је у 2013. години преминуло (21.5%), Учешће умрлих од овог узрока смрти у укупно умрлом становништву све више је заступљено, са тенденцијом даљег раста.

1.3. Социо - економски развој градова и општина

Постојање изразитих регионалних диспропорција, у развоју региона РС (Београдски регион, Шумадије и Западне Србије, Јужне и Источне Србије, Војводине и Косова), требало би нивелисати осим преносом надлежности и преносом финансијских и институционалних ресурса, јер несумњиво и даље предњачи Град Београд и Београдски регион. То се може постићи поштовањем циљева регионалног развоја заговарањем: „свеукупног одрживог друштвено-економског развоја, смањењем регионалних и унутар регионалних диспаритета у степену друштвено-економског развоја и услова живота са нагласком на подстицање развоја недовољно развијених, девастираних индустријских и руралних подручја, смањењем негативних демографских кретања, развојем економије базиране на знању, иновативности, савременим научно-технолошким достигнућима и организацијом управљања, развојем конкурентности на свим нивоима и успостављањем правног и институционалног оквира за планирање, организовање, координирање и реализацију развојних активности“¹⁶⁰.

*Степен развијености за 2014. годину*¹⁶¹

Степен развијености региона

¹⁶⁰ Закон о регионалном развоју, Службени гласник РС, бр.51/2009, 30/2010, члан 2

¹⁶¹ <http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/ShowNARRFolder.aspx?mi=116>

“Развијени региони су региони који остварују вредност бруто-домаћег производа изнад вредности републичког просека, а у њих спадају:

- Београдски регион;
- Регион Војводине.

Недовољно развијени региони су они у којима је вредност бдп-а испод вредности републичког просека, и то:

- Регион Шумадије и Западне Србије;
- Регион Јужне и Источне Србије.¹⁶²

Статус недовољно развијеног региона има Регион Косова и Метохије.

Степен развијености јединица локалних самоуправа подељен је на 4 групе при чему прву групу чине јединице локалне самоуправе чији је степен развијености изнад републичког просека (као што су већи градови **Београд**, Бачка Паланка, Врбас, **Ниш**, **Нови Сад**, Панчево, Ужице, Чачак). У поређењу са 2010. годином њихов број је у паду са 40 на 20. Већи број јединица локалне самоуправе прешао је у групу развијених 80% до 100% републичког просека. Такође порастао је број недовољно развијених од 60% до 80% републичког просека са 36 на 47. Значајно је нагласити да се смањио број изразито неразвијених испод 60% републичког просека са 46 на 44. Међутим, истовремено се знатно смањио број девастираних подручја која су према степену развијености 50% од републичког просека са 40 на 19. То су и даље (Бабушница, Бела Паланка, Бојник, Босилеград, Бујановац, Владичин Хан, Голубац, Житорађа, Куршумлија, Лебане, Мали Зворник, Медвеђа, Мерошина, Прешево, Пријепоље, Сврљиг, Сурдулица, Трговиште и Тутин.

У развоју градова и општина свакако је неопходно сагледати индикаторе који су у служби њиховог развоја, а то су образовање становништва и стопа (не)запослености. Образовна структура је један од основних показатеља социо-економског нивоа развијености, а такође је у каузалној вези са достигнућим степеном културног развоја и промена. Удео неписменог становништва је знатно смањен у односу на

¹⁶² <http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/ShowNARRFolder.aspx?mi=171>

претходна два пописа. Тако је 1991. године било 6,1%, да би према подацима за 2002. овај број био скоро преполовљен 3,4%. Према подацима РЗС за 2013. годину¹⁶³, у РС је било укупно 0,8 % становништва без основне школе, што је више од троструког смањења за само једну деценију. Како је образовна структура повезана са старосном структуром становништва, која доминира у појединим регионима, неопходно је узети у обзир историјске прилике школовања у периоду између и током II Светског рата и тадашњи неразвијени систем образовања.

Највећи обухват становништва без основне школе је у Региону Војводине 1,1%, и Региону Јужне и Источне Србије 0,9%, док је повољнија ситуација у Београдском региону 0,6%. Посматрано према типу насеља, подручја испод 100.000 становника бележе већи обухват 1% наспрам градских 0,6%, као и већи удео женске популације у истим процентуалним односима наспрам писмености мушке (1% : 0,6%). Непотпуну основну школу има 3,7% становништва (3% мушке: ,5% женске популације). Такође, у мањим насељима насупрот градских, разлика је евидентна „(удео од 6,6% становништва: 1,8%).“¹⁶⁴ Завршену основну школу има 22,3% становништва, док је највећи обухват становништва са средњом стручном спремом 56,4%. Вишу школу има 5,8% (6,4% женске : 5,2% мушке) , а удео становништва са високом стручном спремом је 11%, у ком и овог пута предњачи удео женске популације од 12% : 9,9% мушке. Знатне разлике су и овог пута приметне у корист градова 15,9% :3,6 у осталим насељима, са најповољнијом ситуацијом у Београдском региону 18,6%, и најмањим уделом високог образовања у Региону Шумадије и Западне Србије од 8,5%.

¹⁶³ Анкета о радној снази за 2013. Годину, Билтен бр.578, РЗС, Београд, 2014.
<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2014/pdf/G20145578.pdf>

¹⁶⁴ <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2012/pdf/G20126011.pdf>

Табела 5.1.3.1. Стопе незапослености према полу и укупно 2003-2013

Година	Стопа незапослености мушкарци	Стопа незапослености жене	Укупно
2003	13,8	15,8	14,6
2004	15,1	22,9	18,5
2005	16,8	26,2	20,8
2006	17,9	24,7	20,9
2007	15,8	21	18,1
2008	11,9	15,8	13,6
2009	14,8	17,8	16,1
2010	18,4	20,2	19,2
2011	22,4	22,4	23
2012	23,2	24,9	23,9
2013	20,8	23,8	22,1

Извор: РЗС, статистички годишњази за дате године

Незапосленост у РС бележи последњих десет година континуирани раст (табела 5.1.3.1.), при чему је незапосленост жена у свакој години виша од стопе незапослености мушкараца.

Слика 5.1.3.1. Структура становништва радног узраста према старости, полу, региону, типу насеља и активности

Структура становништва радног узраста, према старости, полу, региону, типу насеља и активности, 2013.														%
15-64	Република Србија													
	укупно	пол		Србија – север		Србија – југ			тип насеља		активно становништво			неактивно становништво
		мушкарци	жене	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија	урбано	рурално	свега	запослена лица	незапослена лица	неактивна лица
Укупно	100%													
15-19 година	7,9	8,4	7,4	7,2	8,5	7,8	7,8	...	7,9	7,8	1,4	0,7	3,8	18,3
20-24	8,7	9,2	8,2	8,3	8,6	8,9	9,0	...	8,8	8,5	6,3	4,4	12,8	12,5
25-29	8,6	9,1	8,2	8,7	8,2	9,1	8,6	...	8,8	8,4	10,6	8,8	16,6	5,5
30-34	8,4	8,6	8,3	9,5	8,7	7,4	8,3	...	9,0	7,5	11,3	10,9	12,4	3,9
35-39	9,9	10,1	9,7	10,6	10,6	8,7	9,8	...	10,2	9,5	14,0	14,6	12,1	3,3
40-44	9,3	9,2	9,4	10,0	9,0	9,5	8,9	...	9,0	9,7	12,7	13,3	10,7	3,8
45-49	9,7	9,6	9,9	8,8	10,3	9,6	10,2	...	9,3	10,5	12,9	13,9	9,7	4,6
50-54	11,2	10,8	11,6	10,8	11,1	11,5	11,4	...	11,3	11,1	13,5	14,4	10,5	7,5
55-59	12,9	12,5	13,2	11,3	13,2	13,7	13,1	...	12,5	13,5	11,3	12,3	8,0	15,4
60-64 године	13,3	12,5	14,1	14,8	11,8	13,7	13,0	...	13,2	13,5	5,9	6,6	3,4	25,2

Извор: РЗС анкета о радној снази

„У сликовној табели 5.1.3.1.“¹⁶⁵ примећујемо виши проценат незапослености посебно међу млађом популацијом становништва старосне структуре 25-29 година, 16,6% и 30 -34 (12,4%) са незнатним диспропорцијама у односу на тип насеља (урбано-рурално).

1.4. Импликације резултата истраживања

Истраживањем спроведеним на територији РС, било је обухваћено 361 испитаних родитеља (троје очекују дете). Ток истраживања приказаћемо анализом :

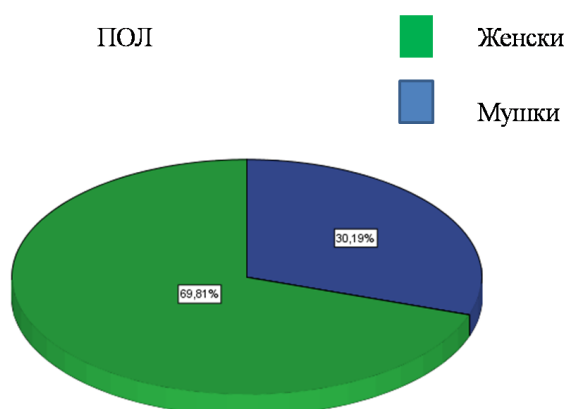
- структуре испитаника (пол, старост, образовање, радна активност);
- подручја живљења;
- тренутног, жељеног и броја деце у идеалним околностима (односно мерама које су предуслов већег броја деце).

¹⁶⁵ <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2014/pdf/G20145578.pdf>

Након тога ћемо приказати специфичности локалног окружења и могућност мера подстицања рађања имплементираним према величини подручја укрштањем добијених резултата.

Посматрано према полу учествовало је 30,19% очева или бројчано 109 особа мушког пола и 69,81% мајки односно 252 особе женског пола.

Графикон 5.1.4.1.Пол

Старост испитаника се кретала од 22 до 54 године живота. Просечна старост износи 33,05 година.

	N	Min	Max	M	SD
Старост	358	22	54	33,05	5,933

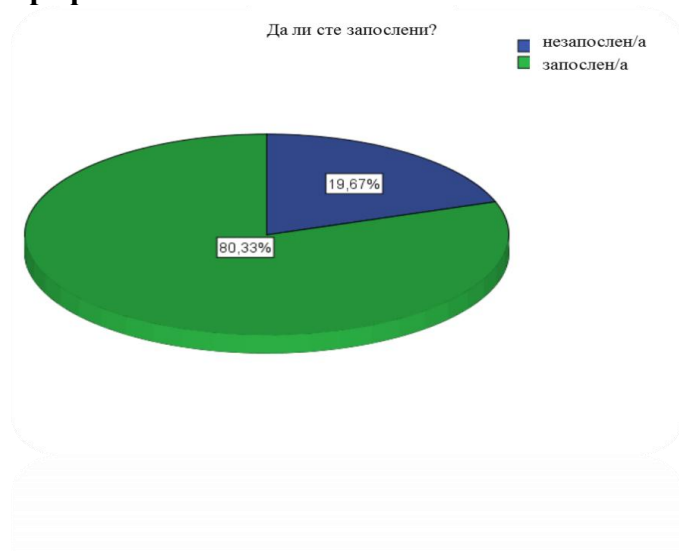
N-број испитаника, Min-минимум, Max-максимум, M-аритметичка средина, SD-стандардна девијација.

Табела 5.1.4.1. Старосна структура

	Фреквенција	Процент	Валидни проценат
22-32	181	50,1	50,6
33-42	146	40,4	40,8
43-54	31	8,6	8,7
Укупно	358	99,2	100,0
Без одговора	3	8	
Укупно	361	100,0	

Испитаници су били различитог степена образовања, при чему процентуално највећи број је са средњом школом 41%, Затим следе факултетски образовани 32,1%, док завршену вишу школу има 24,9%. Мастер има само пет испитаника, док је број доктора наука 0,6% што је охрабрујуће узимајући у виду величину узорка и подручја.

Запослени испитаници чине 80,3%, или 290 испитаника, док је проценат незапослених 19,7, односно 71 испитаник изражено у апсолутним бројевима.

Графикон 5.1.4.2. Запосленост

Табела 5.1.4.2.Образовање, степен стручне спреме

	Фреквенција	Процент
Средња стручна спрема	148	41,0
Виша стручна спрема	90	24,9
Висока стручна спрема	116	32,1
Мастер	5	1,4
Докторат	2	,6
Укупно	361	100,0

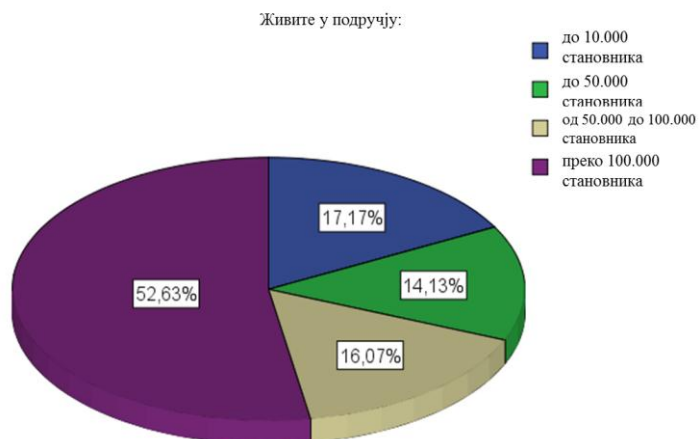
Подручје живљења подељено је на 4 категорије, како бисмо на адекватан начин пратили специфичности локалног окружења. Величину локалне заједнице методом укрштања повезали смо са полным, старосном, образовном, и радно активном структуром испитаника, а потом и са тренутним, жељеним и бројем деце под идеалним околностима, како бисмо утврдили могућности локалне заједнице у погледу повећања природног прираштаја, а са тим у вези и услове добијања још једног детета, који имају одређене сличности за целу популацију и приказане специфичности по подручјима.

Табела 5.1.4.3. Живите у подручју:

	Фреквенција	Процент
До 10.000 становника	62	17,2
До 50.000 становника	51	14,1
Од 50.000 до 100.000 становника	58	16,1
Преко 100.000 становника	190	52,6
Укупно	361	100,0

На графикону 5.1.4.3. примећујемо да је највећи удео испитаника живи у подручју већем од 100.000 становника 52,63%. У мањим градовима и општинама од 50.000 до 100.000 становника живи 16,1% док у локалним заједницама до 50.000 становника учешће испитаника је 14,1%. Из подручја до 10.000 становника, односно месних заједница, насеља и сеоца учешће је 17,2% родитеља.

Графикон 5.1.4.3. Величина подручја живљења

Табела 5.1.4.4. Тренутан број деце

	Фреквенција	Процент
0	3	,8
1	169	46,8
2	164	45,4
3	23	6,4
4	2	,6
Укупно	361	100,0

	N	Min	Max	M	SD
Колико деце имате?	361	0	4	1,59	,648

Просечан број деце је $M=1,59$. Дакле, родитељи у просеку имају двоје деце, стим што је број родитељи са једним и са двоје деце приближно једнак (169 наспрам 164).

Табела 5.1.4.5. Жељени број деце у тренутним условима

	Фреквенција	Процент
0	19	5,3
1	113	31,3
2	191	52,9
3	38	10,5
Укупно	361	100,0

	N	Min	Max	M	SD
Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?	361	0	3	1,69	,730

Жеља и могућности родитеља је да у тренутним условима имају двоје деце ($M=1,69$). Дакле, родитељи би желели да у тренутним условима имају двоје деце прерачунавањем аритметичке средине, међутим, ако посматрамо процентуално испитанике примећујемо да 5,3% не жели да има децу у тренутним условима и да испитаници који имају четворо деце су као тренутни жељени број навели мање од четворо.

Табела 5.1.4.6. Број деце у идеалним условима

	Фреквенција	Процент
1	5	1,4
2	66	18,3
3	217	60,1
4	60	16,6
5	13	3,6
Укупно	361	100,0

	N	Min	Max	M	SD
Колико деце бисте имали под идеалним условима?	361	1	5	3,03	,741

Жеља родитеља је да у идеалним условима имају троје деце ($M=3,03$). Знатна разлика се примећује са побољшањем услова. У идеалним условима које родитељи тумаче индивидуално, процентуално највећи број 217 њих жели троје деце или

60,1% испитаника. Родитељи који нису желели децу, односно тренутни услови им нису били одговарајући, у идеалним условима имају жељу за потомством и личним остварењем у родитељској улози.

Такође, порастао је број родитеља који желе четворо деце, чак 60 испитаника и петоро деце 3,6% испитаних, што је већи процентуални износ од оних који желе само једно дете 1,4%.

Табела 5.1.4.7. Три најважнија услова под којима бисте били спремни да имате још једно дете

	Фреквенција	Процент
Да имам више новца	256	70,91
Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом	205	56,78
Побољшање стамбеног питања	141	39,05
Да имам бољи посао	105	29,08
Остали разлози (породични односи, здравствени, итд)	86	23,82
Да сам запослен/а	51	14,12
Не бих био/била спремна ни под каквим условима	46	12,74

Родитељи су бирали три најважнија услова чијим испуњењем би се определили за још деце. Најважнији услов под којим би испитаници били спремни на још једно дете је да имају више новца (70,9%), следи: да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом (56,7%). На трећем месту је побољшање стамбеног питања (39,05%). На 12,7% испитаника не могу деловати никакви услови. Појединачни одговори испитаника односно највећа фреквенцијска заступљеност представљени су у табелама бр.5.1.4.7.1;5.1.4.7.2.;5.1.4.7.3.; у прилогу рада.

Табела 5.1.4.8. Које су према Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?

	Фреквенција	Процент
Додатно време вртића у вечерњим часовима	98	27,1
Попуст на књиге и школски прибор	11	3,0
Увођење додатних мера безбедности од стране државе	137	38,0
Увођење попушта на куповину опреме и одеће за предшколску децу	92	25,5
Увођење попушта на улазнице за културне и спортске манифестације и активности (концерти, рекреације, биоскоп, позориште)	23	6,4
Укупно	361	100,0

Највећи број испитаника као меру која би побољшала квалитет породичног живота наводи повећање безбедности 38%, следи додатно радно време вртића 27%, попуст на опрему и одећу деце предшколског узраста 25,5%.

Табела 5.1.4.9. Повезаност тренутног броја деце, броја деце које би родитељи желели под тренутним условима и броја деце које би родитељи желели под идеалним условима

		Колико деце имате?	Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?	Колико деце бисте имали под идеалним условима?
Колико деце имате?	r	1	,374**	,272**
	p		,000	,000
	N	361	361	361
Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?	r	,374**	1	,345**
	p	,000		,000
	N	361	361	361
Колико деце бисте имали под идеалним условима?	r	,272**	,345**	1
	p	,000	,000	
	N	361	361	361

** Корелација на нивоу 0,01 статистичке значајности

Пирсоновим коефицијентом морелације испитали смо повезаност тренутног броја деце, броја деце које би желели да имају под садашњим условима и броја деце које би родитељи желели да имају под идеалним условима.

Резултати показују следеће: тренутан број деце је у статистички значајној позитивној повезаности са бројем деце које би родитељи желели под тренутним условима ($r=0,374$, $p=0,000$). Позитивна корелација постоји и између тренутног броја деце и броја деце коју би родитељи желели под идеалним околностима ($r=0,272$, $p=0,000$). Дакле, што је тренутни број деце већи, жељени број деце се повећава.

Такође, у статистички значајној позитивној корелацији је и жељени број деце под тренутним условима и жељени број деце под идеалним условима ($r=0,345$, $p=0,000$). ($r =0,345$, $p =0,000$). Дакле, родитељи који желе више деце под тренутним условима желеће и више деце под идеалним условима.

Табела 5.1.4.10. Пол и тренутни број деце, број деце које би родитељи желели под тренутним условима и број деце које би родитељи желели под идеалним условима.

	Пол	N	M	SD	t	p
Колико деце имате?	мушки	109	1,74	,658	2,983	,003
	женски	252	1,52	,634		
Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?	мушки	109	1,78	,737	1,593	,112
	женски	252	1,65	,724		
Колико деце бисте имали под идеалним условима?	мушки	109	3,39	,769	6,351	,000
	женски	252	2,87	,674		

T тестом за велике независне узорке испитали смо да ли постоји статистички значајна разлика међу половима када је у питању тренутни број деце, број деце које би родитељи желели под идеалним и под тренутним условима. Резултати показују да статистички значајна разлика постоји између мушкараца и жена када је у питању тренутни број деце ($t=2,98$, $p=0,003$). Мушкарци из узорка у просеку имају више деце ($M=1,74$ vs $M=1,52$).

Разлика постоји и када је у питању жељени број деце под идеалним условима ($t=6,35$, $p=0,000$). Мушкарци желе више деце од жена ($M=3,39$ vs $M=2,89$).

Табела 5.1.4.11. Старост и тренутни број деце, број деце које би родитељи желели под тренутним условима и број деце које би родитељи желели под идеалним условима

		df	F	p
Колико деце имате?	Between Groups	2	2,161	,117
	Within Groups	355		
	Total	357		
Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?	Between Groups	2	9,135	,000
	Within Groups	355		
	Total	357		
Колико деце бисте имали под идеалним условима?	Between Groups	2	12,593	,000
	Within Groups	355		
	Total	357		

Post Hoc Test

Dependent Variable	(I) Старост	(J) Старост	Mean Difference (I- J)	p
Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?	22-32	33-42	-,326*	,000
		43-54	-,308*	,027
	33-42	22-32	,326*	,000
		43-54	,017	,902
	43-54	22-32	,308*	,027
		33-42	-,017	,902
Колико деце бисте имали под идеалним условима?	22-32	33-42	-,357*	,000
		43-54	,148	,291
	33-42	22-32	,357*	,000
		43-54	,505*	,000
	43-54	22-32	-,148	,291
		33-42	-,505*	,000

Анализом варијансе испитали смо да ли постоји разлика међу испитаницима различите старости по питању тренутног и жељеног броја деце. На тренутном броју деце не постоји разлика међу родитељима различите старости. Статистички значајне разлике постоје када је у питању жељени број деце под тренутним условима ($F=9,13$, $p=0,000$) и жељени број деце под идеалним условима ($F=12,59$, $p=0,000$).

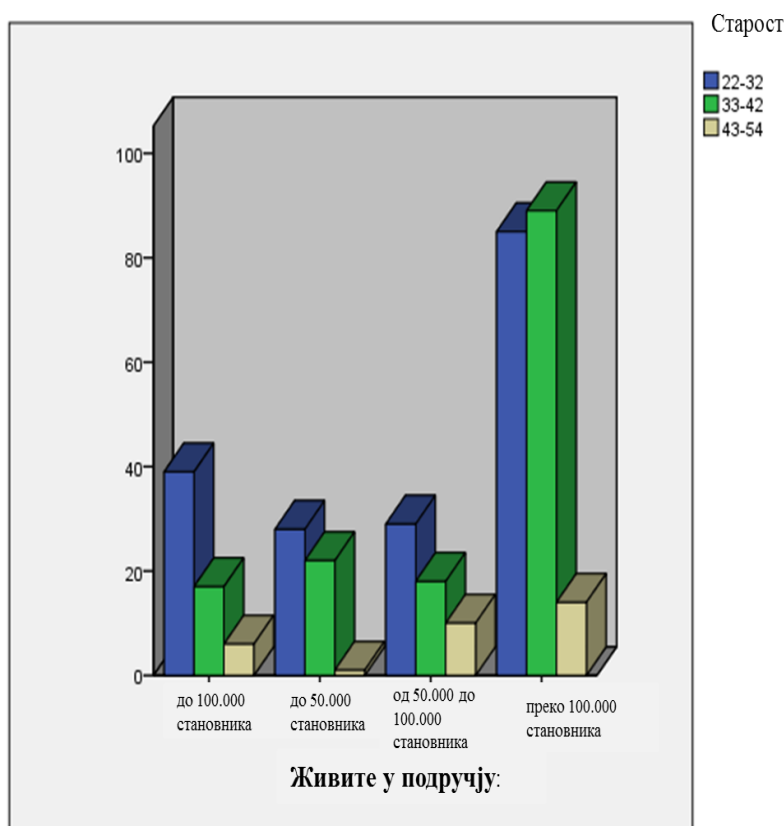
Како АНОВА анализа не даје информације које групе се међусобно разликују користили смо помоћни Post Hoc Test да би добили одговор на ово питање. Под тренутним условима већи број деце желели би испитаници старости 33 до 42 и старости 43 до 54 у односу на најмлађе (22 до 32 године). Када је у питању број деце под идеалним условима, већи број деце желели би испитаници старости од 33 до 42 године, у односу на оне у доби, од 22 до 32 и 43 до 54 године.

Табела 5.1.4.12. Живите у подручју-старост

			Старост			Укупно	
			22-32	33-42	43-54		
Живите у подручју:	До 10.000 становника	Укупно	39	17	6	62	
		%	62,9%	27,4%	9,7%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	28	22	1	51	
		%	54,9%	43,1%	2,0%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	29	18	10	57	
		%	50,9%	31,6%	17,5%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	85	89	14	188	
		%	45,2%	47,3%	7,4%	100,0%	
	Укупно		Укупно	181	146	31	358
			%	50,6%	40,8%	8,7%	100,0%

	Value	df	P
Pearson Chi-Square	17,306 ^a	6	,008
Likelihood Ratio	17,592	6	,007
Linear-by-Linear Association	3,706	1	,054
N of Valid Cases	358		

Графикон 5.1.4.4. Удео старосне структуре према величини подручја живљења

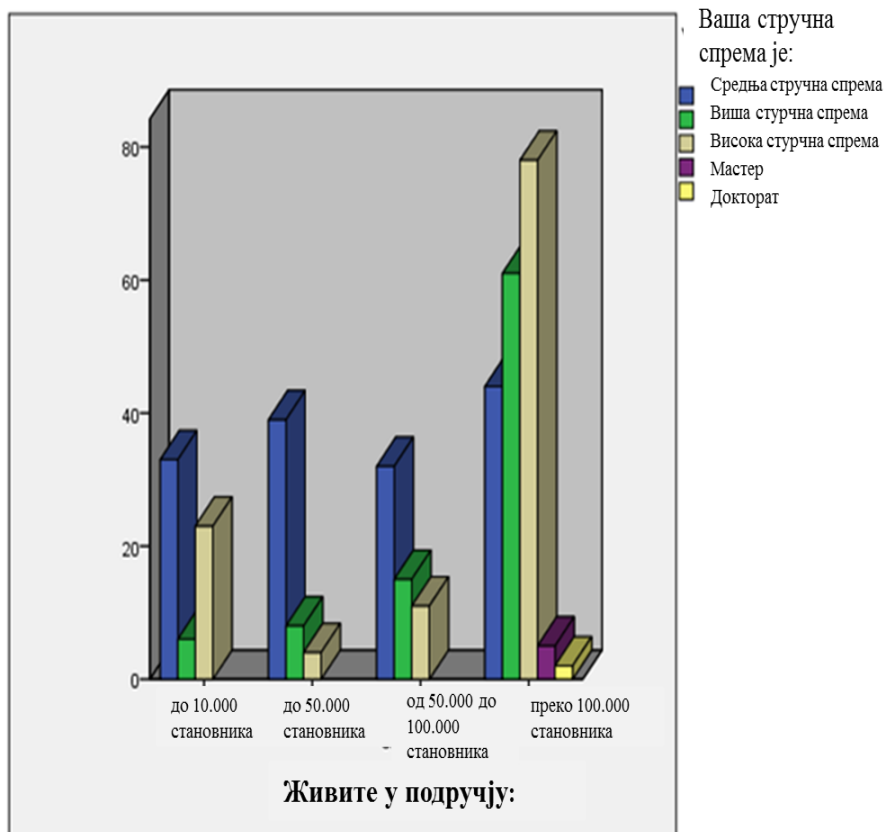
Chi квадрат тестом испитана је повезаност величине подручја и пола, при чему није уочена статистичка повезаност, односно испитаници оба пола равномерно су заступљени у свим подручјим (5.1.4.13.прилог рада), што није био случај укрштањем старосне структуре и подручја истом методом, где је уочена статистичка повезаност $\chi^2=17,30$, $p=0,008$. На графикону 5.1.4.4. уочавамо да је у подручју до 10.000 највиши степен младих родитеља до 32 године старости, а најмање оних преко 40 година, док је ситуација потпуно супротна у подручјима преко 100.000 становника у којима је број родитеља средње доби од 32 до 42 највиши, као и број оних преко 40 година.

Табела 5.1.4.14. Живите у подручју- степен стручне спреме

			Ваша стручна спрема:					Укупно	
			Средња СС	Виша СС	Висока СС	Мастер	Докторат		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	33	6	23	0	0	62	
		%	53,2%	9,7%	37,1%	0,0%	0,0%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	39	8	4	0	0	51	
		%	76,5%	15,7%	7,8%	0,0%	0,0%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	32	15	11	0	0	58	
		%	55,2%	25,9%	19,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	44	61	78	5	2	190	
		%	23,2%	32,1%	41,1%	2,6%	1,1%	100,0%	
	Укупно		Укупно	148	90	116	5	2	361
			%	41,0%	24,9%	32,1%	1,4%	0,6%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	70,958 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	78,712	12	,000
Linear-by-Linear Association	27,316	1	,000
N of Valid Cases	361		

Графикон 5.1.4.5.Стручна спрема према величини подручја живљења

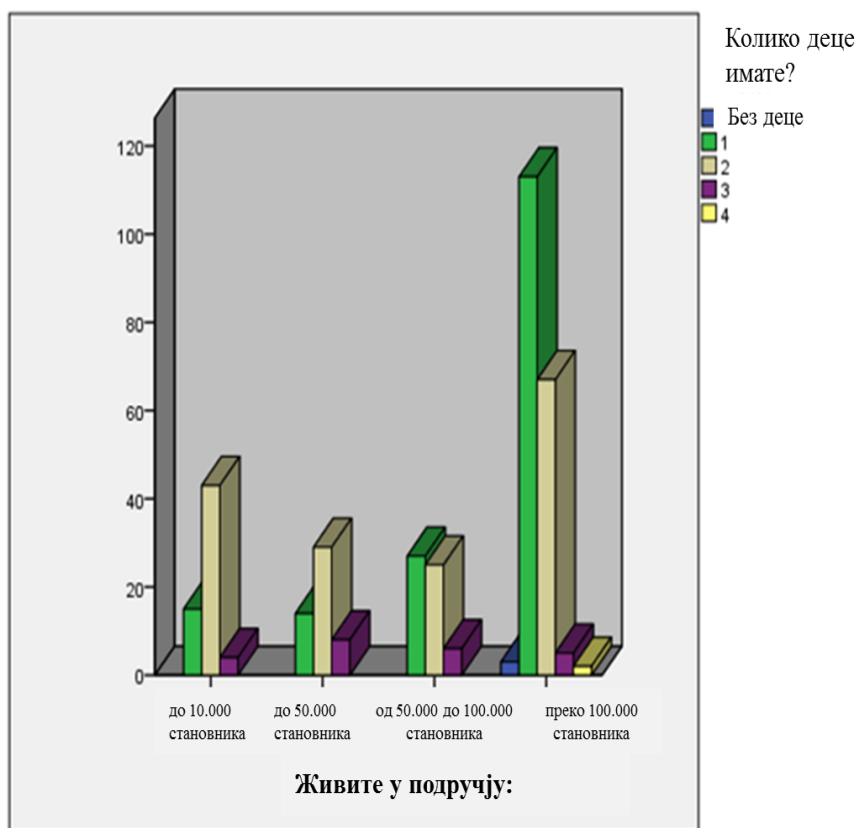
Испитивањем повезаности степена образовања и величине места живљења испитаника, Хи квадрат тестом, утврђена је значајна статистичка повезаност две варијабле ($\chi^2=70,95$, $p=0,000$). Мастерски и докторски студији наука, као и процентуално учешће високо образовања су из подручја преко 100.000 становника 41,1%, најнижи проценат са средњошколским образовањем 23,2% док је у подручју до 10.000 становника доминантан број испитаника са средњом стручном спремом 53,2% , и у подручју до 50.0000 чак 76,5%, а испитаника са високим образовањем 7,8% што није случај код статуса запослености, где је овај статус према подручјима равномерно распоређен(5.1.4.15. прилог текста).

Табела 5.1.4.16. Живите у подручју- број деце

			Колико деце имате?					Укупно	
			Без деце	1	2	3	4		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	0	15	43	4	0	62	
		%	0,0%	24,2%	69,4%	6,5%	0,0%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	0	14	29	8	0	51	
		%	0,0%	27,5%	56,9%	15,7%	0,0%	100,0%	
	Од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	0	27	25	6	0	58	
		%	0,0%	46,6%	43,1%	10,3%	0,0%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	3	113	67	5	2	190	
		%	1,6%	59,5%	35,3%	2,6%	1,1%	100,0%	
	Укупно		Укупно	3	169	164	23	2	361
			%	0,8%	46,8%	45,4%	6,4%	0,6%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	48,092 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	49,780	12	,000
Linear-by-Linear Association	28,026	1	,000
N of Valid Cases	361		

Графикон 5.1.4.6. Број деце према величини подручја живљења

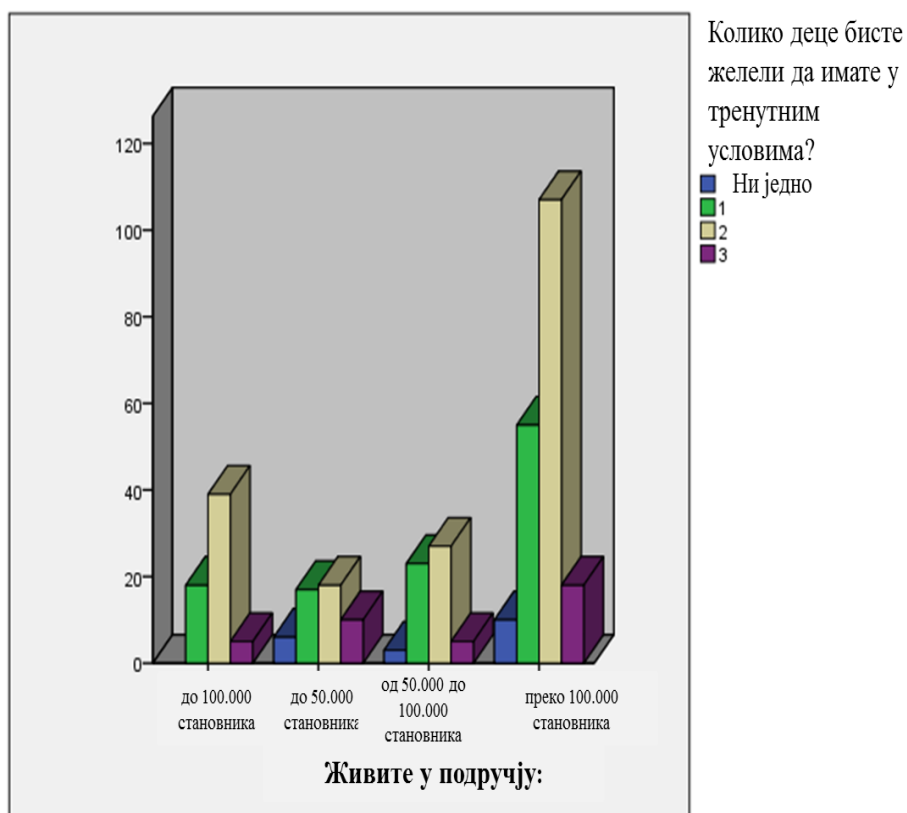
Проучавањем броја деце у породици према подручјима уочава се применом Хи квадрат теста значајна статистичка повезаност две варијабле. ($\chi^2=48,02$, $p=0,000$). Графикон бр.5.1.4.6. указује на изразиту доминантност породица са једним дететом у подручју преко 100.000 становника.

5.1.4.17. Живите у подручју- број деце у тренутним условима

			Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?				Укупно	
			Ниједно	1	2	3		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	0	18	39	5	62	
		%	0,0%	29,0%	62,9%	8,1%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	6	17	18	10	51	
		%	11,8%	33,3%	35,3%	19,6%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	3	23	27	5	58	
		%	5,2%	39,7%	46,6%	8,6%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	10	55	107	18	190	
		%	5,3%	28,9%	56,3%	9,5%	100,0%	
	Укупно		Укупно	19	113	191	38	361
			%	5,3%	31,3%	52,9%	10,5%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	18,933 ^a	9	,026
Likelihood Ratio	20,607	9	,015
Linear-by-Linear Association	,205	1	,651
N of Valid Cases	361		

Графикон 5.1.4.7. Подручје- жељени број деце у тренутним условима

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: колико деце бисте желели да имате у тренутним условима и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=18,93$, $p=0,026$).

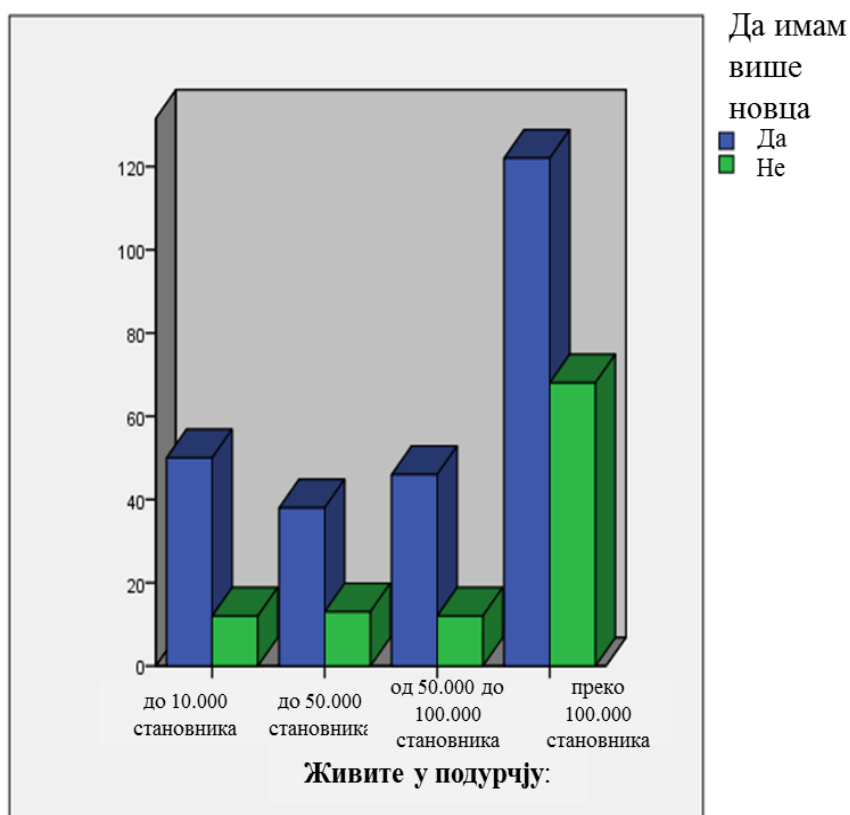
Повезаност броја деце у идеалним условима и величине места живљења испитаника није утврђена ($\chi^2=20,14$, $p=0,064$). Односно равномерно су распоређени одговори у којима доминира жеља за троје деце под идеалним условима (5.1.4.18. прилог рада).

5.1.4.19. Живите у подручју- Да имам више новца

		Да имам више новца		укупно	
		да	не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	50	12	62
		%	80,6%	19,4%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	38	13	51
		%	74,5%	25,5%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	46	12	58
		%	79,3%	20,7%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	122	68	190
		%	64,2%	35,8%	100,0%
Укупно		Укупно	256	105	361
		%	70,9%	29,1%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	9,288 ^a	3	,026
Likelihood Ratio	9,508	3	,023
Linear-by-Linear Association	7,024	1	,008
N of Valid Cases	361		

Графикон 5.1.4.8. Подручје-новчани услови

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли више новца спада у три најважнија услова под којима бисте били спремни да имате још једно дете и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=9,28$, $p=0,026$). Уочава се да су новчани разлози доминантнији у мањим подручјима чак 80,6%.

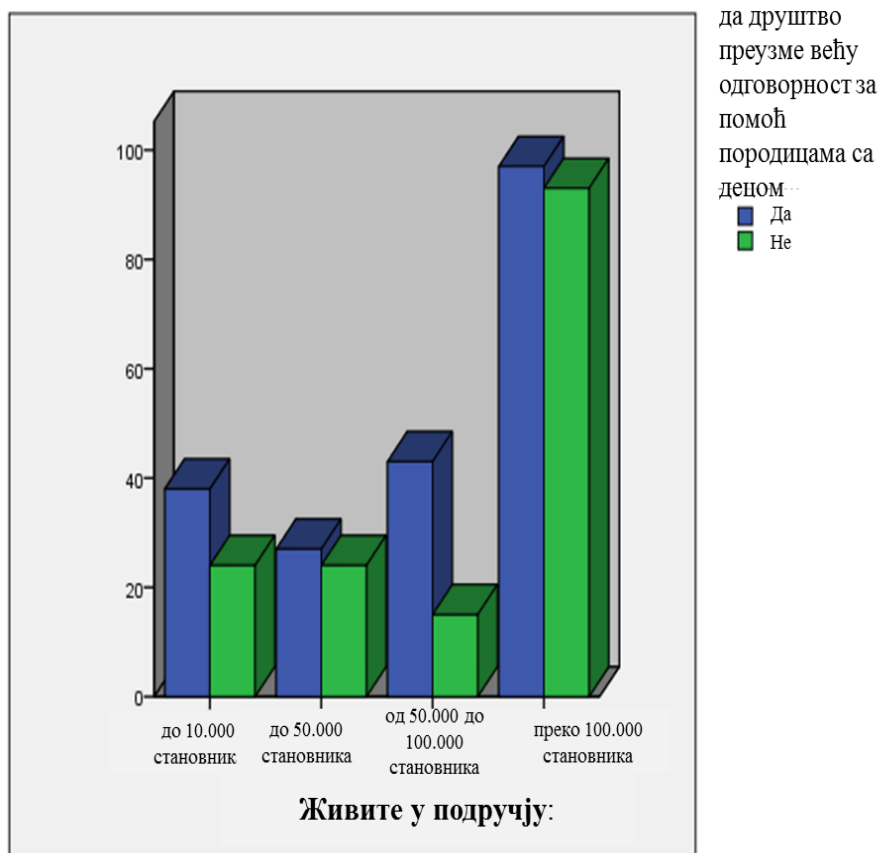
5.1.4.20. Живите у подручју - да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом

		Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом		Укупно	
		Да	не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	38	24	62
		%	61,3%	38,7%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	27	24	51
		%	52,9%	47,1%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	43	15	58
		%	74,1%	25,9%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	97	93	190
		%	51,1%	48,9%	100,0%
Укупно		Укупно	205	156	361
		%	56,8%	43,2%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	10,481 ^a	3	,015
Likelihood Ratio	10,876	3	,012
Linear-by-Linear Association	1,754	1	,185
N of Valid Cases	361		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом спада у три најважнија услова под којима бисте били спремни да родите још једно дете и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=10,48$, $p=0,015$).

Графикон 5.1.4.9. Подручје- да друштво преузме већу одговорност

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли побољшање стамбеног питања спада у три најважнија услова под којима бисте били спремни да родите још једно дете и величине места живљења испитаника ($\chi^2=4,05$, $p=0,256$). Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле односно испитаници равномерно наводе то као један од услова (табела.5.1.4.21.прилог текста).

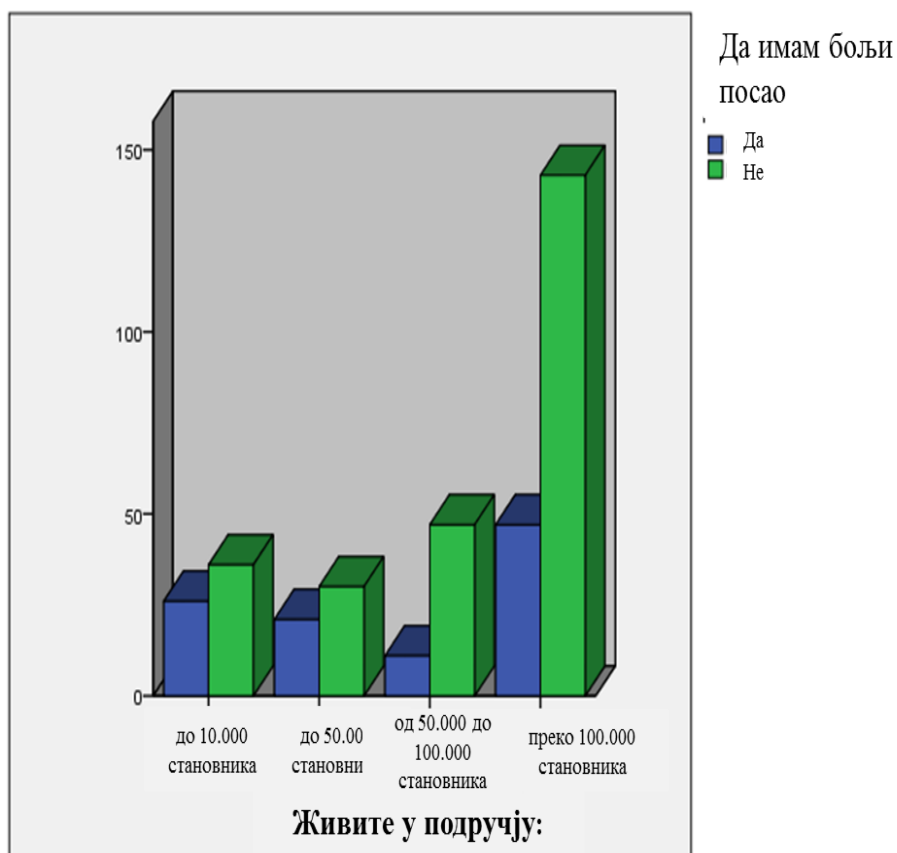
5.1.4.22. Живите у подручју - Да имам бољи посао

			Да имам бољи посао		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	26	36	62
		%	41,9%	58,1%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	21	30	51
		%	41,2%	58,8%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	11	47	58
		%	19,0%	81,0%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	47	143	190
		%	24,7%	75,3%	100,0%
Укупно		Укупно	105	256	361
		%	29,1%	70,9%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	13,200 ^a	3	,004
Likelihood Ratio	12,947	3	,005
Linear-by-Linear Association	9,127	1	,003
N of Valid Cases	361		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли да да имате бољи посао спада у три најважнија услова под којима бисте били спремни да родите још једно дете и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=13,20$, $p=0,004$). У мањим подручјима је услов бољег посла значајнији него у подручју преко 100.000 становника

Графикон 5.1.4.10. Подручје- услов бољег посла

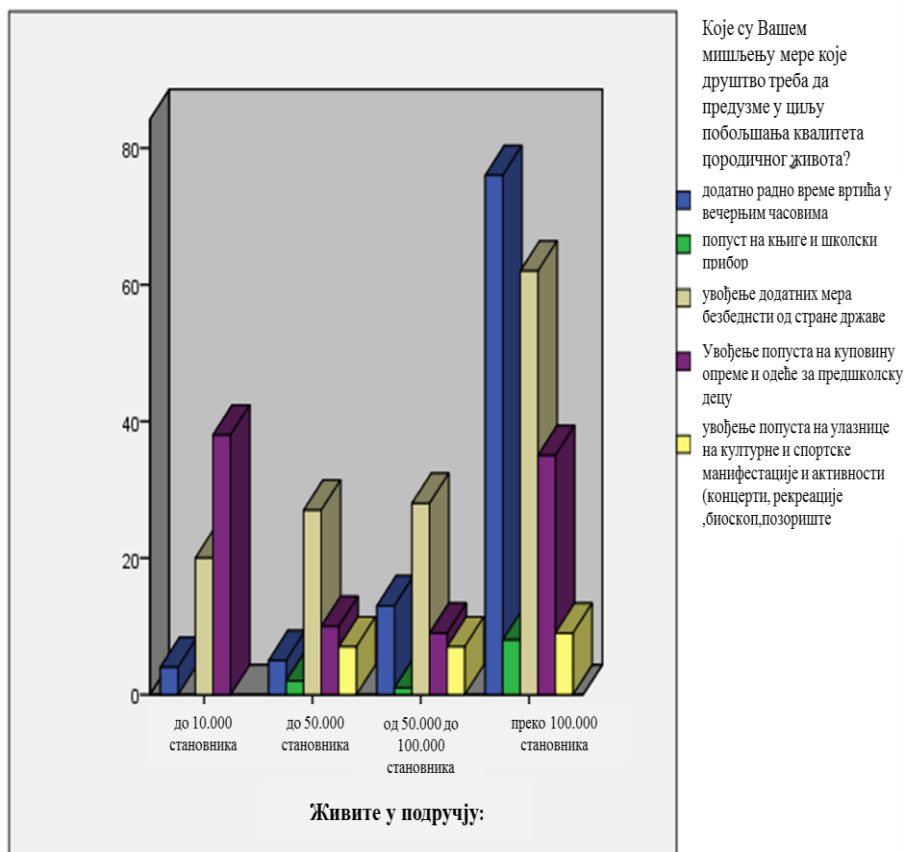
Повезивањем осталих наведених услова као што су породични односи, здравствени разлози, а такође и одговор да не би били спремни ни под каквим условима са величином места живљења нису показали статистичку значајност, односно равномерно су заступљени процентуално ниско у свим подручјима живљења.

5.1.4.23. Живите у подручју – Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?

			Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?					Укупно
			Додатно радно време вртића у вечерњим часовима	Попуст на књиге и школски прибор	Увођење додатних мера безбедност и од стране државе	Увођења попушта на куповину опреме и одеће за предшколску децу	Увођење попушта на улазнице за културне и спортске маиifestације и активности (концерти, биоскоп, позориште)	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	4	0	20	38	0	62
		%	6,5%	0,0%	32,3%	61,3%	0,0%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	5	2	27	10	7	51
		%	9,8%	3,9%	52,9%	19,6%	13,7%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	13	1	28	9	7	58
		%	22,4%	1,7%	48,3%	15,5%	12,1%	100,0%
преко 100.000 становника	Укупно	76	8	62	35	9	190	
	%	40,0%	4,2%	32,6%	18,4%	4,7%	100,0%	
Укупно		Укупно	98	11	137	92	23	361
		%	27,1%	3,0%	38,0%	25,5%	6,4%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	87,157 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	87,684	12	,000
Linear-by-Linear Association	39,853	1	,000
N of Valid Cases	361		

Графикон 5.1.4.11. Подручје-које су мере које друштво треба да предузме за побољшање породичног живота

Регресиона анализа

5.1.4.24. Утицај више фактора на тренутан жељени број деце

- Живите у подручју
- Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?
- Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?
- Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом и
- Да имам више новца.

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,340 ^a	,116	,103	,614

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
1	Regression	17,539	5	3,508	9,308	,000 ^b
	Residual	133,786	355	,377		
	Total	151,324	360			

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p
		B	Std. Error	Beta		
	(Constant)	1,265	,265		4,772	,000
	Живите у подручју:	-,136	,031	-,245	-4,374	,000
	Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?	,170	,054	,166	3,139	,002
	Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?	,007	,027	,013	,238	,812
	Да друштво предузме већу одговорност за помоћ породицама са децом	,007	,070	,005	,100	,920
	Да имам више новца	,182	,078	,127	2,341	,020

Сprovedена је вишеструка линеарна регресија, како би се оценио утицај више фактора на тренутни број деце. Моделом је обухваћено 5 независних варијабли (Живите у подручју, Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице? Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?, Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом и да имам више новца). Модел је статистички значајан ($F=9,30$, $p=0,000$). Варијeбле: Живите у подручју, Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице и да имам више новца утичу

на тренутни број деце. Најјачи утицај има величиња места живљења, следи задовољење потреба породице у непосредном окружењу и на крају је жеља да се има више новца.

Регресиони модел објашњава 10% варијансе зависне променљиве, јер прилагођени коефицијент детерминације износи (Adjusted Square R 0,103) .

ЗАКЉУЧЦИ :

- Просечан број деце који родитељи имају је двоје. Такође, то је исти број који би у тренутним околностима желели да имају. У идеалним околностим родитељи би желели да имају троје деце. Постоји позитивна корелација између тренутног броја деце и броја деце под идеалним околностима, односно што је тренутни број деце већи, жељени број деце се повећава.

- Са аспекта полне, старосне и социо-економске структуре испитаника према величини подручја, можемо закључити следеће:

- мушкарци желе већи број деце од жена независно од подручја живљења.

- родитељи старосне доби од 32 до 42 године и старосне категорије од 43 до 53 би желели већи број деце под тренутним условима у односу на најмлађе родитеље (22 до 32 године).

- када је у питању број деце под идеалним условима, већи број деце желели би испитаници старости од 33 до 42 године, у односу на оне у доби од 22 до 32 и 43 до 54 године. Тако да циљна популација која захтева неопходне мере друштва на плану родитељства су управо родитељи најмлађе старосне структуре испитаника 22 до 32 година.

- Подстицање запошљавања младих како би се подстакли млади родитељи на већи број деце је нужна мера, с обзиром да је услов запослења као социо-економски индикатор показао значајну статистичку повезаност нарочито у подручју до 50.000 становника.

- Најважнији услов под којим би испитаници били спремни на још једно дете је да имају више новца (70,9%), следи да друштво преузме већу одговорност за помоћ

породицама са децом (56,7%). На трећем месту је побољшање стамбеног питања (39,05%).

- Стамбени услови су један од водећих услова равномерно распоређен независно од величине подручја живљења, тако да су мере на овом плану неизоставне у креирању државних мера популационе политике. Субвенционисање породичних станова (за породице са троје и више деце) је један од приоритета ком треба посветити пажњу. Решења могу бити бројна: од станова у државном власништву и њиховом издавању по посебним критеријумима, директним субвенцијама породицама са ниским дохотком, државно преузимање једног дела каматне стопе, субвенције градитељима у виду пореских олакшица, програм ваучера по узору на US државе и сл.

- Проучавањем броја деце у породици према подручјима уочава се применом Хи квадрат теста значајна статистичка повезаност две варијабле. ($\chi^2=48,02$, $p=0,000$). Укрштањем ове две појаве дошли смо до закључка да су породице са једним дететом најбројније у подручју преко 100.000 становника, како услов запослења није преовлађујући у овом подручју, мере које треба предузети су они услови за већим бројем деце на којима је показана највећа фреквенција одговора, а то су осим новчаних услова шире друштвене мере у виду увођења мера безбедности и додатног радног времена обданишта у вечерњим часовима.

- Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: колико деце бисте желели да имате у тренутним условима и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=18,93$, $p=0,026$). У малом подручју до 50.000, 11.8% се изјаснило да не жели децу под тренутним условима живота који нису одговарајући, преовлађујући број одговора као услова већег броја деце су новчана давања 74% и повећана активација друштва 53%. Том у прилог сведочи и доминантан одговор увођења попушта за опрему и одећу предшколске деце од чак 61,3% испитаника у подручју до 10.000 док је он у подручју преко 100.000 само 18%. Такође, истиче се да је у подручју преко 100.000 највиши степен оних који имају услове за двоје деце 52,9% , али ипак доминирају као што смо већ навели породице са једним дететом. Усклађивање рада и родитељства у виду

додатног радног времена вртића (40% испитаника) и повећане безбедности (32,6%) су нужна мера подстицања рађања и побољшања квалитета породичног живота.

- Укрштањем броја деце у идеалним условима и величине места живљења испитаника није утврђена статистичка значајност ($\chi^2=20,14$, $p=0,064$) Односно, равномерно су распоређени одговори у којима доминира жеља за троје деце под идеалним условима тако да су доминирајући разлози за већи број деце новчани, повећана друштвена активност на овом пољу (разноврсне мере) и стамбени услови, тиме се потврђује.

- Импликације резултата истраживања указују на различите потребе, а сходно томе и разноликост друштвених мера према подручјима и условима живљења.

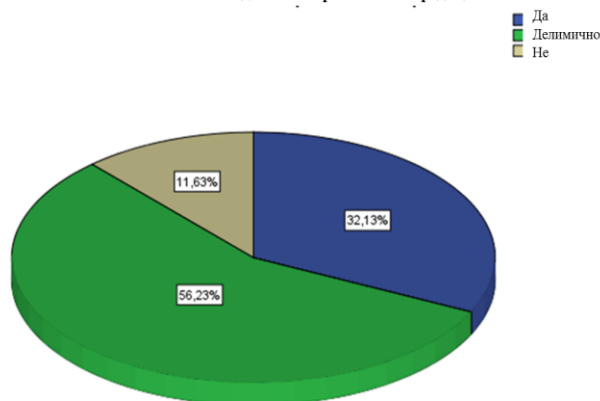
Појединачна хипотеза 1(ПХ-1) која гласи: „Што су мере друштвене бриге о породици и деци разноврсније, тиме је подржана и подстакнута биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај“ **у потпуности је доказана.**

1.4.1. Импликације истраживања (партиципација грађана)

Развијеност и квалитет услова живота у различитим величинама подручју пратили смо на основу задовољења свакодневних потреба породице у непосредној околини (10 до 15 минута хода), потом на основу задовољења васпитно - социјализаторских и образовних потреба деце и изведених потреба породице (културни садржаји, спортске и рекреативне активности), и на основу степена партиципације испитаника у креирању мера у свом окружењу, као и ставу о важности њиховог учествовања у креирању потреба и мера за развој локалне заједнице. Процентуално 32,1% испитаника је одговорило да у потпуности задовољава потребе у својој непосредној околини, 56,2% потребе задовољава само делимично, док за 11,6% испитаника не може у свом непосредном окружењу да их испуни, већ је принуђено да потроши више времена одласком у суседно место (табела 5.1.4.1.1 прилог текста)

Графикон 5.1.4.1.1. Задовољење свакодневних потреба породице у непосредној околини

Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?

Само 8% испитаника је одговорило да васпитно образовне установе (предшколска и основношколска установа), установе културе (културни центар и позориште) и установе за спорт и рекреацију (спортски центар) постоје у њиховом непосредном окружењу.

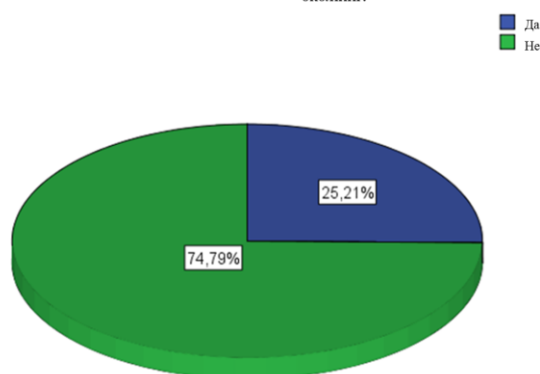
Процентуално је највиши број 32% становника који имају само обданиште и основну школу, док са 20,8% су они који поред ове две установе имају и спортски центар, а 20,2% имају дом културе, али не и спортски центар. Васпитно образовне установе, дом културе и спортски центар има 5,8 % испитаника у свом окружењу, а исти проценат се односи и на оне који имају само основну школу у непосредној близини. Предшколске и основношколске установе и установе културе позориште и културни центар има 3,9%, док само васпитно образовне установе са локалним позориштем има 2,8%. 0,6% има у непосредном окружењу само обданиште. (табела 5.1.4.1.2.)

Табела 5.1.4.1.2. Да ли у близини Вашег домаћинства (приближно до 1км односно 15 минута хода) постоји:

	Фреквен ција	Процен ат	Валидни процент
Основна школа, обданиште	116	32,1	32,1
Основна школа, обданиште, спортски центар	75	20,8	20,8
Основна школа, обданиште, дом културе	73	20,2	20,2
Основна школа, обданиште позориште, дом културе, спорстски центар	29	8,0	8,0
Основна школа	21	5,8	5,8
Основна школа, обдаништедом културе, спортски центар	21	5,8	5,8
Основна школа, обданиште позориште, дом културе	14	3,9	3,9
Основна школа, обданиште позориште	10	2,8	2,8
Обданиште	2	,6	,6
Укупно	361	100,0	100,0

Графикон 5.1.4.1.2. Учествовање у креирању мера друштвене бриге о породици и деци

Да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини?

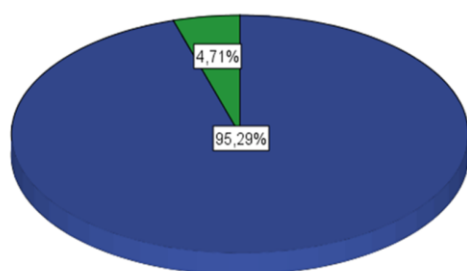
У креирању мера друштвене бриге о породици и деци партиципира 25,2% испитаника, док 74,8% не учествује у њиховом креирању у окружењу.(табела

5.1.4.1.3.прилог текста), али је охрабрујући податак да 95,3 % испитаника сматра да би учешће допринело развоју окружења (5.1.4.1.4.прилог текста).

Графикон 5.1.4.1.3. Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци допринело развоју Ваше општине и окружења

Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења?

■ Да
■ Не

Табелама кростабулације, методом Хи квадрат теста укрстили смо одређене појаве како би утврдили да ли постоји статистички значајна повезаност између њих.

Табела 5.1.4.1.5. Живите у подручју – Да ли у близини Вашег домаћинства (приближно до 1 км односно 15 мин хода) постоји:

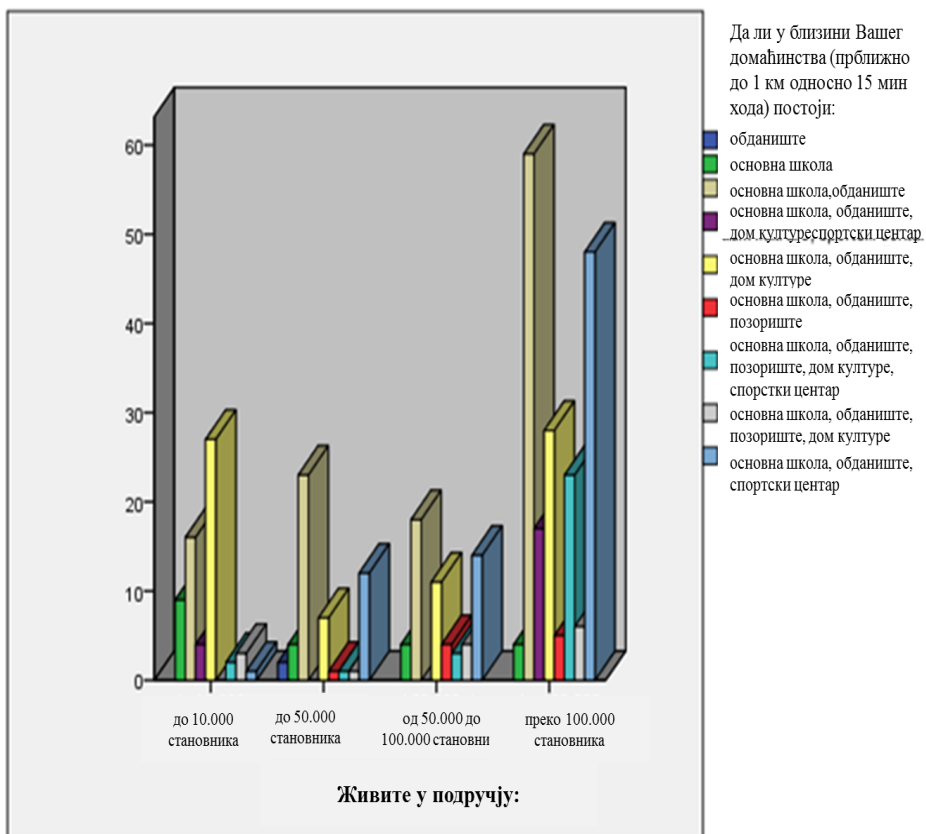
			Да ли у близини Вашег домаћинства (приближно до 1 км односно 15 мин хода) постоји:									Укупно
			Обдани- ште	Осно- вна шко- ла	Осно- вна школа обда- ниште	Основна школа обдани- ште, дом културе спортски центар	Осно- вна школа обда- ниште, дом културе	Основна школа обдани- ште, позори- ште	Основна школа обданиште, позориште, дом културе, спортски центар	Основна школа обдани- ште, позори- ште, дом културе	Осно- вна школа, обда- ниште, спор- тски центар	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	укупно	0	9	16	4	27	0	2	3	1	62
		%	0,0%	14,5 %	25,8%	6,5%	43,5%	0,0%	3,2%	4,8%	1,6%	100,0%
	до 50.000 становника	укупно	2	4	23	0	7	1	1	1	12	51
		%	3,9%	7,8%	45,1%	0,0%	13,7%	2,0%	2,0%	2,0%	23,5%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	укупно	0	4	18	0	11	4	3	4	14	58
		%	0,0%	6,9%	31,0%	0,0%	19,0%	6,9%	5,2%	6,9%	24,1%	100,0%
	преко 100.000 становника	укупно	0	4	59	17	28	5	23	6	48	190
		%	0,0%	2,1%	31,1%	8,9%	14,7%	2,6%	12,1%	3,2%	25,3%	100,0%
	Укупно	Укупно	2	21	116	21	73	10	29	14	75	361
		%	0,6%	5,8%	32,1%	5,8%	20,2%	2,8%	8,0%	3,9%	20,8%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	88,536 ^a	24	,000
Likelihood Ratio	94,333	24	,000
Linear-by-Linear Association	17,246	1	,000
N of Valid Cases	361		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност постојања наведених садржаја који служе за задовољење образовних, васпитно- социјализаторских, културних и рекреативних потреба у непосредној близини домаћинства(1км односно 15 минута хода), и

величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле $\chi^2=88,53$, $p=0,000$).

Графикон 5.1.4.1.4. Подручје- постојање институција културног, образовног и спортског садржаја

Табела 5.1.4.1.6 .Живите у подручју- да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?

		Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?			Укупно	
		да	делимично	не		
Живите у подручју:	До 10.000 становника	Укупно	8	45	9	62
		%	12,9%	72,6%	14,5%	100,0%
	До 50.000 становника	Укупно	5	37	9	51
		%	9,8%	72,5%	17,6%	100,0%
	Од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	12	39	7	58
		%	20,7%	67,2%	12,1%	100,0%
	Преко 100.000 становника	Укупно	91	82	17	190
		%	47,9%	43,2%	8,9%	100,0%
Укупно		Укупно	116	203	42	361
		%	32,1%	56,2%	11,6%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	47,705 ^a	6	,000
Likelihood Ratio	51,039	6	,000
Linear-by-Linear Association	30,540	1	,000
N of Valid Cases	361		

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=47,70$, $p=0,000$).

Табела 5.1.4.1.7 .Живите у подручју- да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини?

			да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини?		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	24	38	62
		%	38,7%	61,3%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	13	38	51
		%	25,5%	74,5%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	13	45	58
		%	22,4%	77,6%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	41	149	190
		%	21,6%	78,4%	100,0%
Укупно		Укупно	91	270	361
		%	25,2%	74,8%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	7,564 ^a	3	,056
Likelihood Ratio	7,080	3	,069
Linear-by-Linear Association	6,125	1	,013
N of Valid Cases	361		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=7,56$, $p=0,056$)

Табела 5.1.4.1.8 .Живите у подручју – да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења?

			Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења?		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	61	1	62
		%	98,4%	1,6%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	49	2	51
		%	96,1%	3,9%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	56	2	58
		%	96,6%	3,4%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	178	12	190
		%	93,7%	6,3%	100,0%
Укупно		Укупно	344	17	361
		%	95,3%	4,7%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	2,693 ^a	3	,441
Likelihood Ratio	3,050	3	,384
Linear-by-Linear Association	2,421	1	,120
N of Valid Cases	361		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=2,69$, $p=0,441$)

Табела 5.1.4.1.9. да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини- да ли успевате да у својој непосредној околини(10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?

Да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини ?		Да ли успевате да у својој непосредној околини(10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?			Укупно	
		Да	Делимично	Не		
да	Укупно	34	56	1	91	
	%	37,4%	61,5%	1,1%	100,0%	
не	Укупно	82	147	41	270	
	%	30,4%	54,4%	15,2%	100,0%	
Укупно		Укупно	116	203	42	361
		%	32,1%	56,2%	11,6%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	13,252 ^a	2	,001
Likelihood Ratio	18,721	2	,000
Linear-by-Linear Association	7,622	1	,006
N of Valid Cases	361		

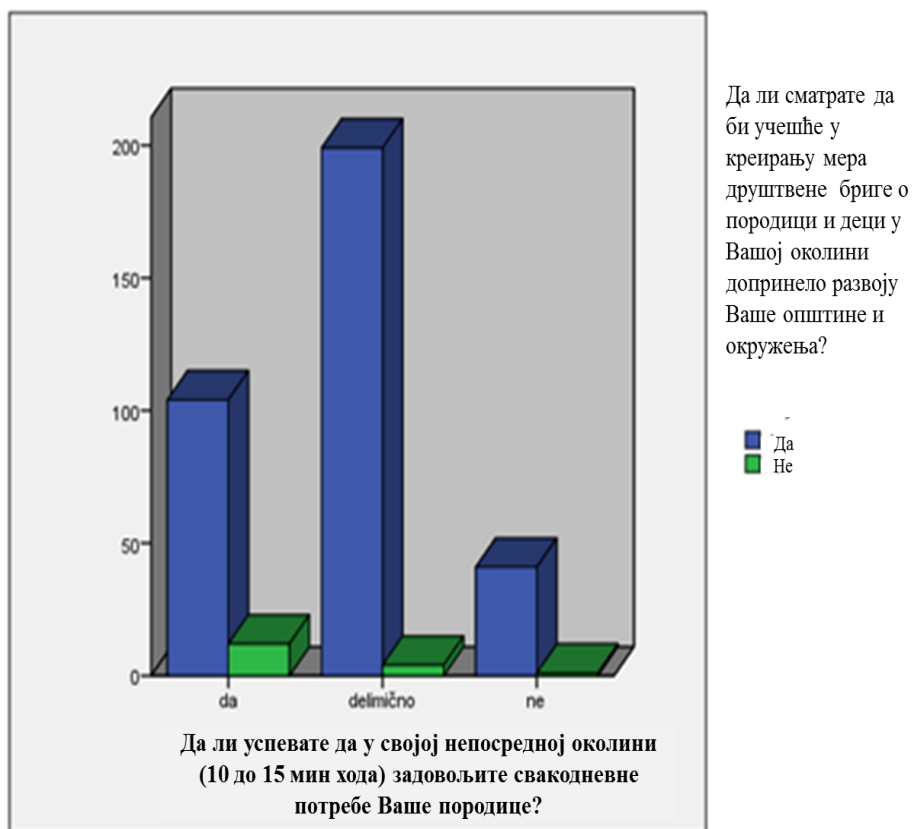
Chi квадрат тестом испитана је повезаност учествовања/неучествовања родитеља у креирању мера друштвене бриге о породици и деци и питања да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=13,25$, $p=0,001$).

Табела 5.1.4.1.10. Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице ? Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења

			Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења?		Укупно
			Да	Не	
Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице ?	Да	Укупно	104	12	116
		%	30,2%	70,6%	32,1%
	Делимично	Укупно	199	4	203
		%	57,8%	23,5%	56,2%
	Не	Укупно	41	1	42
		%	11,9%	5,9%	11,6%
Укупно		Укупно	344	17	361
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,111 ^a	2	,002
Likelihood Ratio	11,130	2	,004
Linear-by-Linear Association	8,787	1	,003
N of Valid Cases	361		

Графикон 5.1.4.1.5.

Chi квадрат тестом испитана је повезаност задовољења свакодневних потреба породице и питања: Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=12,11$, $p=0,002$).

Chi квадрат тестом испитана је повезаност учествовања/неучествовања родитеља у креирању мера друштвене бриге о породици и деци и стручне спреме испитаника. табела 5.1.4.11. прилог текста. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле односно сви нивои образовања подједнако су укључени.

ЗАКЉУЧЦИ:

- Већина испитаника 74,79% још увек не учествује у креирању потреба и мера друштвене бриге о породици и деци, али чак 95,29% сматра да би партиципација овог вида допринела развоју локалне заједнице, што указује на развијену друштвену свест о значајности учествовања. Томе у прилог говори и непостојање повезаности између степена образовања и става о учествовању, јер испитаници свих нивоа образовања сматрају да би развоју окружења допринела партиципација у креирању потреба и мера друштвене бриге о породици.
- Хи квадрат тест је показао значајну статистичку повезаност између постојања одређених установа у непосредном окружењу, којима се задовољавају потребе породице и величине места живљења, $p=0,000$. У подручју преко 100.000 је процентуално највиши степен оних испитаника који имају све видове установа у свом окружењу, док је уједно и најмањи проценат постојања само једног типа установе такође, сви испитаници имају обданиште и основну школу у непосредној близини. У подручју до 50.000 и од 50.000 до 100.000 становника доминирају одговори са постојањем само обданишта и основне школе и неким од додатних елемената (спортски центар или дом културе). Уочава се да са растом величине подручја расте и процентуалан број заступљених садржаја за испуњавање потреба продица са децом.
- Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле $p=0,000$. У подручју преко 100.000 становника најнижи је степен оних испитаника који не могу да задовоље свакодневне потребе своје породице (односно успешно их задовољавају). У подручју до 10.000 и до 50.000 већина испитаника 72,5% само делимично успева да задовољи потребе, док је проценат делимичног задовољења знатно нижи у највећем подручју 43,2 %. Што указује на потребу развоја мањих подручја.

- Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле($\chi^2=7,56$, $p=0,056$) односно учествовање тачније не учествовање је равномерно присутно у свим категоријама подручја.

- Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле($\chi^2=2,69$, $p=0,441$). Испитаници у свим подручјима се слажу да би учешће допринело развоју локалне заједнице и то са веома високим процентом чак 98,4 % у подручју до 10.000 и 96,1% у подручју до 50.000, 96,6% од 50. до 100.000 и процентуално најмање 93,7%у подручју преко 100.000 где су уједно потребе грађана и најзадовољеније судећи по присуству разноврсних установа.

- Хи квадрат тестом испитана је повезаност учествовања/неучествовања родитеља у креирању мера друштвене бриге о породици и деци и питања да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле($\chi^2=13,25$, $p=0,001$). Већи је број оних који задовољавају потребе, а такође и учествују у њиховом креирању, док је проценат не задовољења потреба код такве категорије испитаника 1,1% ; док код испитаника који не задовољавају потребе, а уједно спадају у категорију оних испитаника који и не учествују у њиховом креирању виши. Запажена је узрочно-последична веза јер расте проценат не задовољења потреба 15,2%.

- Хи квадрат тестом испитана је повезаност задовољења свакодневних потреба породице и питања: Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле($\chi^2=12,11$, $p=0,002$). Сви испитаници (само1 не) који не задовољавају потребе породице у

непосредном окружењу сматрају да би учешћем побољшали развој општине и непосредног окружења.

Појединачне хипотезе чијом конфирмацијом смо проверили трећу посебну хипотезу и које гласе:

Појединачна хипотеза 1 (ПХ-1) : „Што је виши степен партиципације грађана у дефинисању потреба у систему друштвене бриге о породици и деци на локалном нивоу, то је успешнији развој локалне заједнице“.

Појединачна хипотеза 2 (ПХ-2) : „Што је виши степен партиципације грађана у креирању мера друштвене бриге о породици и деци на локалном нивоу то је успешнији развој локалне заједнице.“

У потпуности су доказане:

Чиме смо доказали трећу посебну хипотезу- **Х-3 која гласи:** *„Што је виши степен партиципације грађана у дефинисању потреба и креирању мера у систему друштвене бриге о породици и деци на локалном нивоу то је успешнији развој локалне заједнице“.*

2. Импликације системом упављања друштвене бриге о породици и деци у предшколским установама

2.1. Предшколске установе

Предшколске установе у Србији имају своју традицију дугу нешто више од једног века. Изворни називи јасле, обданиште, вртић, забавиште одржали су се до данас, иако је првобитна намена збрињавања деце еволуирала од угрожене и недовољно збринуте деце, преко бриге о дневном смештају деце до комплексних васпитно образовних програма чији садржаји се допуњују са породичним функцијама социјализације и правилним психичким и физичким развојем деце.

Оснивач предшколских установа може бити Република, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе, физичко и правно лице према Закону о предшколском васпитању и образовању.

„ Циљеви предшколског васпитања и образовања су подршка:

- 1) целовитом развоју и добробити детета предшколског узраста, пружањем услова и подстицаја да развија своје капацитете, проширује искуства и изграђује сазнања о себи, другим људима и свету;
- 2) васпитној функцији породице;
- 3) даљем васпитању и образовању и укључивању у друштвену заједницу;
- 4) развијању потенцијала детета као претпоставке за даљи развој друштва и његов напредак.¹⁶⁶

„Предшколског васпитање засновано је на принципима:

- 1) доступности: једнако право и доступност свих облика предшколског васпитања и образовања, без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта,

¹⁶⁶ Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС бр. 18 /2010, члан 4.

материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама, у складу са законом;

2) демократичност: уважавање потреба и права деце и породице, укључујући право на уважавање мишљења, активно учешће, одлучивање и преузимање одговорности;

3) отвореност: грађење односа са породицом, другим деловима у систему образовања (школа), заједницом (институцијама културе, здравства, социјалне заштите), локалном самоуправом и широм друштвеном заједницом;

4) аутентичност: целовит приступ детету, уважавање развојних специфичности предшколског узраста, различитости и посебности, неговање игре као аутентичног начина изражавања и учења предшколског детета, ослањање на културне специфичности;

5) развојност: развијање различитих облика и програма у оквиру предшколске делатности у складу са потребама деце и породице и могућностима локалне заједнице, континуирано унапређивање кроз вредновање и самовредновање, отвореност за педагошке иновације.¹⁶⁷

2.2. Делатност и програми рада предшколских установа

Предшколско васпитање и образовање остварује се у складу са основама програма предшколског васпитања и образовања подељеног на три међусобно повезане целине уважавајући дечије узрастне карактеристике: основе програма неге и васпитања деце узраста од шест месеци до три године (јаслене групе), деце од три године до поласка у школу (групе вртића) и основе припремног предшколског програма.

Програм доноси предшколска установа индивидуално, али је он утемељен на основама програма уређених правилником, при чему се предвиђају две врсте програма А и Б. Програм модела А претпоставља предшколску установу као отворен систем са разрађивањем програма у зависности од интересовања деце, док програм модела Б обухвата когнитивно развојни програм са прецизираним циљевима које васпитач бира и разрађује у зависности од потреба и могућности деце.

¹⁶⁷ Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС бр. 18 /2010, члан 4

Оба модела су прилагођена законској регулативи и морају испунити нормативе неге, исхране васпитања и образовања.

„Нега обухвата превентивну здравствену заштиту, којом се медицинским методама чува здравље и спречава јављање болести путем профилаксе и одговарајућих третмана свих фактора који угрожавају дечије здравље.“¹⁶⁸ У том смислу утврђени су хигијенски нормативи које је неопходно испунити по прецизираном редоследу сходно развоју детета. У њих спадају температура и чистоћа просторије, облачење и купање деце индивидуалним прибором, боравак на сунчевој светлости чије се време повећава са повећањем година детета, оспособљавање за самосталне хигијенске навике уз све мању помоћ сестре-васпитача, а у каснијем узрасту искључиво самостално уз евентуални надзор васпитача.

Исхрана базирана на нутритивним и енергетским потребама деце за сваки узраст прописана од стране нутриционисте установе уз посебну пажњу на присуство могућих алергена. Јеловник за сваку недељу истакнут је на пану установе приказан на тај начин родитељима који имају могућност измене појединих намерница.

Васпитање и образовање деце обухвата низ активности везаних за физичко-моторни, социјално емотивни и умни развој.

У јасленом периоду пажња је усмерена на овладавање моториком, правилним држањем тела, развијање навика и усавршавање функција чулних органа. Са аспекта социјално емотивног развоја ствара се поверење код детета, помоћ у стварању слике о себи и света који га окружује, затим следи усвајање елементарних норми понашања кроз активности у заједници („хвала“, „изволи“, „извини“ поздрављање...) усвајање моралних вредности (разликовање добра и зла) и постепеног умног развоја кроз богатство језика и рада на дечијој комуникацији и сензо-моторној интелигенцији. Сет активности који обухватају игру, моторичке активности, сензо-перцептине активности (овладавање предметима), развој чулне осетљивости и опажања, музичко ритмичке, језичке и активности везане за социјално - емотивне

¹⁶⁸ Правилник о општим основама предшколског програма, Службени гласник РС, Просветни гласник бр.14/2006.
http://www.zuov.gov.rs/dokumenta/propis-74-Pravilnik_opste_osnove_predskolskog_programa.pdf

односе осмишљене су да прате дечији развој. Постепено се уводе нови предмети и материјали, драматизација кроз бајке и луткарске представе.

У периоду од треће године до припремног предшколског програма деца усвајају нова знања кроз игру. Обично је уређење вртића представљено помоћу центара или кутака по узору на Фребелов модел где сваки део просторије је уређен за различите активности:

- „Манипулативни центар (ситни предмети, слагалице, друштвене игре, коцке за слагање);
- Центар за развој говора (књиге које су деца направила и готове књиге, папир, касетофон, табла за писање);
- Центар за развој крупне моторике (справе, пењалице, сунђерасти елементи, струњаче, вијаче, обручеви, клупице, мараме, други реквизити);
- Уметнички (ликовни) центар (штафелаји, бојице, колаж- папири, маказе, траке, лепак, пластелин.);
- Центар за сензорни развој (биљке, кавез са љубимцем и сл.);
- Центар за драматизацију и игру улога (кревет, фотеља, разне врсте лутака, кухиња, огледало, различите врсте униформи и гардеробе које деца могу облачити, шешири, посуђе, музички инструменти, предмети из куће и сл.¹⁶⁹

Припремни предшколски програм - законски обавезан од 2004. године омогућава равноправни почетак обавезног образовања и васпитања кроз припрему деце за полазак у основну школу, обезбеђујући тиме једнако образовање за све и спречавање свих видова социјалне искључености. Општине су у своју надлежност преузеле обавезу превоза деце из удаљених места до најближе установе која нуди програм припреме за полазак у школу. Једна од најчувенијих студија спроведених у Европи, „Студија о ефикасном предшколском васпитању и образовању (*Effective Provision of Preschool Education - EPPE*)¹⁷⁰, је својим лонгитудиналним истраживањем показала да укључивање деце у предшколске програме високог квалитета у многоне утиче на каснија образовна достигнућа. „Проучавањем утицаја на способност читања деце

¹⁶⁹ <http://www.podaci.net/>

Правилник о општим основама предшколског програма, Службени гласник- Просветни гласник бр. 14/2006. Београд, 2006.

¹⁷⁰ <http://media.education.gov.uk/assets/files/pdf/e/eppe%20final%20report%202004.pdf>

различитог социјалног порекла и образовања родитеља установљено је да се разлике укључивањем угрожене деце значајно умањују код деце која су похађала предшколски програм од оних која нису¹⁷¹. Осим достигнућима у читању когнитивни развој, вербалне способности и разноврсна обележја друштвеног понашања као што су самоконтрола, аутономија личности, толеранција су на знатно вишем нивоу и касније испољена кроз формално школовање.

У оквиру обданишта остварују се редовни програми васпитања и едукације према Закону и Правилницима са одговарајућим сатницама (полудневно или целодневно трајање), уз могућност нових видова програма које законодавац налаже, креираних тако да прате развојне потребе деце и могућности родитељске партиципације у мењању програма према могућностима предшколске установе и локалне заједнице. Међутим, обично додатни видови програма у виду плесних и спортских активности, учење језика постоје, али се додатно наплаћују, те је тиме принцип доступности озбиљно нарушен.

База које дете стекне у најранијем периоду служи као даља надградња његове личности. Из тих разлога, управо предшколска установа осим примарне сврхе бриге о деци за време радног времена родитеља, има шири друштвени циљ који обухвата висок степен образовања становништва, осигуравање полазне основе за целоживотно образовање континуираним надовезивањем основног, средњошколског и високог образовања, што посматрано на глобалном нивоу подстиче одрживи развој.

2.3. Организациона и кадровска структура предшколских установа

У предшколској установи формирају се васпитне групе за децу истог или различитог узраста .

„Број деце која се уписују у васпитну групу, истог узраста, јесте:

¹⁷¹ <http://www.impres.rs>

- од 6 месеци до 1 године 7
- од 1 до 2 године 12
- од 2 до 3 године 16
- од 3 до 4 године 20
- од 4 године до поласка у школу 24

Број деце у групи припремног предшколског програма је 26.¹⁷²

Делатност предшколског васпитања и образовања остварују васпитач и стручни сарадник (медицинска сестра - васпитач и дефектолог-васпитач који обављају васпитно образовни рад), а остале активности које се тичу, којом се обезбеђују исхране, превентивно-здравствена и социјална заштита, остварују сарадници.

„Стручне послове којима се унапређује васпитно-образовни рад обављају стручни сарадници, а то су педагог, психолог, педагог за ликовно, музичко и физичко васпитање и логопед васпитачи“¹⁷³.

Сваки васпитач дужан је да води портфолио којим уједно прати развој сваког детета, поља која треба јачати, а истовремено и врши евалуацију свог рада. Портфолио садржи опис реакције детета на одређене ситуације, аудио визуелне записе, податке од родитеља, примере дечијих радова, фотографије процеса рада са дететом, примере добре праксе, белешке и коментаре који служе евидентирању дечијег развоја и напретка, а, такође и потенцијале и таленте које треба развијати. Такође, на основу информација из дететовог портфолиа може се приступити планирању наредних корака рада заједно са родитељима и дететом. Групни портфолио је збирка која пружа увид у напредак деце једне васпитне групе. Дело је родитеља, деце и васпитача. Смисао заједничког портфолиа је израда програма заснованог на заједничком раду базираном на дечијим претходним искуствима, потребама и интересовањима, планирање даљих васпитних интервенција на функционално смислени начин чиме је програм усмерен реалним околностима. Осим добробити за дете, родитељи такође унапређују своје компетенције новим искуствима путем

¹⁷² Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС18/2010, члан 30.
<http://www.overa.rs/zakon-o-predskolskom-vaspitanju-i-obrazovanju-2.html>

¹⁷³ Исто

групне сарадње, чиме се у потпуности остварују законски одређени принципи отворености, демократичности и аутентичности рада предшколских установа.

Табела 5.2.3.1. Просечан број деце у групи и по васпитном раднику 2013/14

	Укупно		Деца до 3 године		Деца старија од 3 године	
	У групи	По васпитачу	У групи	По васпитачу	У групи	По васпитачу
Република Србија	19,8	11,3	16,7	8,1	20,6	12,3
Србија Север	20,6	11,3	16,1	8,1	21,9	12,4
Београдски регион	20,3	10,4	14,9	6,8	22,5	12,2
Регион Војводине	20,9	12,5	18,3	11,5	21,4	12,6
Србија Југ	18,8	11,2	17,9	8,2	19,0	12,1
Регион Шумадије и Западне Србије	18,8	11,2	17,8	8,1	19,0	12,1
Регион Јужне и Источне Србије	18,9	11,3	18,0	8,4	19,1	12,0

Извор: РЗС, Саопштење бр.100, Београд, 24.04.2014

На основу табеле бр. 5.2.3.1. примећујемо да је број деце у групи виши од законски нормираног, досадашња сазнања сведоче да у васпитној групи раде два васпитача чије се радно време у току дана преклапа у одређеном временском периоду тако да је ситуација повољнија у пракси. Запошљавањем додатног васпитног особља и уклањање родних разлика у овом занимању, такође би допринело вишем демократском развоју друштва и делегирања занимања на основу пола. С тим у вези значајна је и социјална активација особа мушког пола, и рад на родитељској улози оца. Велики број истраживања указује да је мајка и даље централна фигура-примарни родитељ...“како поред емоционално-негујућих размена и пружања сигурности, подршке, подстицаја, мајке су више ангажоване и у менаџменту, праћењу и надгледању, како активности у кућној средини, тако и у активностима

које се одвијају ван куће.¹⁷⁴ Увођењем мушких васпитача активирају се код детета осећања веће привржености према оцу, укључивањем оба родитеља доприноси се равноправном учешћу оба родитеља како у васпитању и социјалном развоју деце тако и у њиховој личној афирмацији кроз родитељску улогу.

Табела 5.2.3.2.Васпитно образовне установе и запослени у предшколским установама 2013/14

	Власништво	Број установа	Број деце	Запослени			
				укупно	Васпитачи	здравствени и радници	стручни сарадници
Република Србија	укупно	2436	198304	24901	12825	3929	513
	државне	2355	186214	24317	12529	3847	449
	приватне	81	3090	584	290	82	64
Србија север	укупно	1129	112533	14451	7445	2479	334
	државне	1058	109787	13922	7179	2407	280
	приватне	71	2751	529	26	72	54
Београдски регион	укупно	455	57195	7883	3696	1788	183
	државне	404	55228	7480	3512	1726	141
	приватне	51	1967	403	184	62	42
Регион Војводине	укупно	674	55338	6568	3749	691	151
	државне	654	54554	6442	3667	681	139
	приватне	20	784	126	82	10	12
Србија југ	укупно	1307	76771	10450	5380	1450	179
	државне	1297	76432	10359	5350	1440	169
	приватне	10	339	55	30	10	10
Регион Шумадије и Западне Србије	укупно	724	45260	5943	3146	890	87
	државне	723	45224	5938	3144	889	81
	приватне	1	36	5	2	1	1
Регион Јужне и источне Србије	укупно	583	315111	4567	2234	560	92
	државне	574	31208	4457	2206	551	83
	приватне	9	303	50	28	9	9

Извор:РЗС, Саопштење бр.100, год. ІLXIV Статистика друштвених делатности (област образовање) Београд, 24.04.2014.

Суочени са различитом методологијом прикупљања података, самосталним организовањем дајемо приказ повећања предшколских установа у периоду једне декаде. Наиме, подаци су били приказивани према општинама и подели РС на Централну Србију и Војводину и збирни податак за целу територију републике. Од 2010. године подаци се организују према регионима и са додатком приватних установа. Тако да смо податке организовали према некадашњој подели територије

¹⁷⁴ Prakee, B. Van Peet, A. Van der Wolf, K. Challenging parents, teacher occupational stress and health in Dutch primary schools, International Journal about parents in education, Vol.1. No.0 p 36 према: Половина, Н,Породица у системском окружењу, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2011. Стр.54

одузимајући број приватних установа, како бисмо стекли увид у реално повећање броја државних установа.

Табела 5.2.3.3 Број предшколских установа

Година	Република Србија	Централна Србија	Војводина
2013/14	2355	1701	654
2011/12	2336	1690	646
2009/10 ¹⁷⁵	2364	1704	660
2007/08	1873	1243	630
2005/06	1873	1243	630
2003/04	/	/	/
2002/03	1776	1162	614

Извор: РЗС, Статистички годишњаци за дате године, област образовање, Београд, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013. година.

За 2003/04 подаци РЗС нису дати на увид¹⁷⁶, тако да смо поредили 2002/03 годину у односу на 2013/14. Број установа је порастао на републичком нивоу за 579 установа што је процентуални пораст од 32,6% , у Централној Србији 539 објекта више или 46,3%, а у Војводини 40 објекта или 6,51%. Мрежа предшколских установа континуирано се развија што је у складу са диверзификованим програмом представљеним у Стратегији образовања до 2020. године и у том смислу не само отварање нових објекта, већ и реструктурирање постојећих, допуне програма и иновативна решења према угледну на европске земље. „Примери Финске и Норвешке у којима се део програма изводи у кући васпитача (односно постоје различити организациони облици прилагођени потребама породице).“¹⁷⁷ Географска дистрибуција објекта повољнија је у Београдском региону и већим градовима, док је у појединим руралним подручјима удаљеност предшколских установа од места

¹⁷⁵ Извор: РЗС, Саопштење бр.105, год. LX Статистика друштвених делатности (област образовање), Београд 28.04.2010. Податак нејасан и аутору рада

¹⁷⁶ Приказани су подаци о основним школама

¹⁷⁷ Примери добре праксе-интегрални текст према Пешикан, А. Ивић, И Образовањем против сиромаштва: Увођење пппу у Србији, Министарство просвете РС, Београд 2010, стр. 46

становања породице двоструко већа него у урбаним (2,2,км наспрам 1,1км). Разлози су искључиво финансијске природе. Наиме, већина депривираних локалних заједница нема материјална средства за развој мреже предшколских установа, а такође у неким од њих саобраћајна инфраструктура не омогућава бољу доступност.

Сложенији проблем коме приоритетно треба приступити је обухват деце из рањивих категорија становништа. Како је један од примарних циљева Стратегије образовања до 2020. године „давање доприноса превенцији сиромаштва и социјалне искључености кроз остваривање инклузивног васпитања и образовања; и остваривање компензаторске улоге код деце која потичу из развојно неповољних средина“¹⁷⁸ у смислу изједначавања стартних позиција деце у школи овај проблем се нужно мора решавати у више различитих корака. Почетни проблем је различита методологија података којом располажу РЗС и Министарство просвете. Такође, подаци се не воде према социјално економским показатељима, већ се приказује само укупан број деце по општинама, регионима (у статистици Министарства просвете то су школске управе, односно територијална одељења), а не врши се даља дезагрегација података (према полу, економском положају породице, националном пореклу, евентуалне тешкоће у развоју...) иако је познато да се приликом уписа родитељи у попуњеним обрасцима изјашњавају о личним подацима, висина њихове надокнаде боравка детета зависи управо од примања по члану домаћинства.

Други корак је доследно поштовање Правилника о предшколском програму, како би се његова компензаторска функција испунила у целости. Тенденција инклузивног обухвата деце из депривираних средина је да надомести по правилу негативне услове њиховог одрастања и да им подстакне развој.

Увођењем диверзификованог предшколског програма (чији је успешан пилот пројекат учињен под окриљем ЕУ, Уницефа и Центра за иновације у раном узрасту) трећи је корак у смислу имплементације добре праксе европских земаља, или бар појединих идеја које су финансијски у овом тренутку одрживе. Наиме, у Европи је висок обухват деце у просеку 85%, док поједине земље имају потпун обухват деце

¹⁷⁸ Стратегија развоја образовања у Србији до 2020 године, Службени гласник РС бр. 107/2012, Београд, 2012.

(Француска, Италија, Белгија, Шпанија), и велики број оних са обухватом преко 90% (Данска, Немачка, Шведска, Норвешка)¹⁷⁹. Програми би били даље надограђивани у смислу потреба породице и прилагођавања система конкретној деци, за разлику од постојећих у којима се деца адаптирају на систем, што се у неким случајевима неуспешно завршава. Са тим у вези, питање радног времена и могућности организовања како краћег, тако и продуженог боравка деце сходно потребама је од посебне важности.

Четврти корак представља сам начин укључивања вунерабилних категорија у систем, и уједно и најосетљивије питање. Неопходно је ове категорије увести на такав начин који би избегао сваки вид њихове даље стигматизације и продубљивања даљег јаза међу децом Правилником о приоритету за упис деце у ПУ предност имају деца из такозваних друштвено осетљивих група-деца жртве насиља у породици или без родитељског старања, породице које користе неки од облика социјалне заштите. Приоритет су и деца самохраних родитеља, деца са сметњама у психофизичком развоју, малишани тешко оболелих родитеља, расељена и деца ратних војних инвалида, деца које је предложио Центар за социјални рад, оба запослена родитеља или редовних студената.

Прече право следује и малишанима који у породици имају статус трећег или сваког наредног, као и они чија браћа и сестре већ похађају вртић.

¹⁷⁹ Пешикан, А. Ивић, И. образовањем против сиромаштва: анализа утицаја увођења припремног предшколског програма у Србији, Министарство просвете РС, Београд, 2010, стр.33

Табела 5.2.3.4. Број ромске деце према узрасту и проценат ромске деце у односу на укупан број деце у предшколским установама

Деца	До 3 год.	3-5 год.	ППП	Мешовите групе	Развојне групе	Укупан бр. деце
Укупан бр.	29 001	77 155	66 976	13 158	298	187 813
Бр. ромске деце	85	481	2 571	234	10	3381
% Ромске деце у предшколским установама	0,29%	0,62%	3,84%	1,78%	3,36%	1,80%

Извор¹⁸⁰

Табела указује на јако низак удео ромске популације у свим старосним групама предшколског програма. Повољнији је обухват у припремном предшколском програму, имајући у виду да је законски обавезан, међутим и тај број је јако низак, Само 1,8 % популације деце чине ромска деце похађа предшколске установе, док је тај проценат у јаслицама минорних 0,29%

Табела 5.2.3.5. Број деце са сметњама у развоју у предшколским установама, по врсти сметње и узрасту

Врста сметње	Деца до 3 године	Од три до ппп	ППП	Укупан број
Оштећење вида	6	40	58	104
Оштећење слуха	10	39	54	103
Моторичке сметње	9	69	76	154
Менталне сметње	9	104	139	252
Аутизам	3	87	94	184
Сметње у говору	37	384	371	792
Укупно	74	723	792	1589

Извор¹⁸¹:

Радно време већине предшколских установа је од 7 до 17 часова (сат времена пре и након дежура сестра-васпитач за мешовите групе деце). Иако је законом одређено да радно време утврђује установа по претходно прибављеном мишљењу савета родитеља, обично је оснивач тај који даје коначну одлуку. Ситуација је повољнија у

¹⁸⁰ Трескавица, Н. Николић, В. Организација и обухват деце предшколским васпитањем и образовањем у РС, Завод за унапређивање васпитања и образовања, Алта нова, Београд, 2012. стр.20

¹⁸¹ Исто

већим градовима (Београд, Нови Сад, Ниш) где се радно време прилагођава стандардима европског радног времена према ком већина родитеља и ради, док у мањим општинама нека обданишта се отварају у 5 :30, али деца знатно раније одлазе кући. На нивоу Града Београда започела је пракса увођења вечерњих термина рада до 22 часа, у малом броју вртића, највећих градских општина. Неопходно је да се предшколске установе прилагођавају потребама породице у циљу усклађивања рада и родитељства и осигурати потпуну безбедност деце.

Наиме, теренским обиласком више предшколских установа суочили смо се са ишараним фасадама, јако ниским оградама које је лако могуће прескочити, нечистоћом дворишта установа, при чему је сумња родитеља у безбедност деце (исказана у резултатима истраживања) оправдана.

2.4. Евалуација рада предшколских установа

Ефикасно управљање предшколском установом сагледава се на основу евалуације њиховог рада. Евалуација рада установа прати се на основу постављених стандарда. „Они су представљени у три категорије које се вреднују:¹⁸²

- Област квалитета- обухвата све кључне аспекте рада установе
- Стандарди квалитета рада- показују да ли су остварени циљеви
- Индикатори квалитета рада- мерљиве компоненте стандарда

Обухваћено је 7 области које се евалуирају, у оквиру њих 29 стандарда са 137 индикатора. Области су:

- предшколски програм (стандарди се односе на документа установе, њихову примену, усклађивање прописа, учешће свих интересних група у њиховој имплементацији);
- васпитно образовни програм (стандарди у области физичке и социјалне средине, играма и активностима прилагођеним потребама деце;

¹⁸² Више о спољашњем вредновању В. Картал, Центар за стандарде, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

- дечији развој и напредовање (идентификовани стандарди за праћење мотивисаности, напретка и развоја деце);
- подршка породици и деци (стандарди се односе на безбедност предшколске установе, задовољење потреба деце и породице у целини, подршка учења и развоја детета сарадњом са породицом развијањем потреба);
- етос (стандарди утемељени на правима детета, припадности, заједништву, неговање и промовисање сарадње и пријатне атмосфере рада);
- организација рада и руковођење (стандарди управљања на свим нивоима у функцији унапређивања рада установе, праћење ефикасности ;
- ресурси (стандарди људских и материјално-техничких ресурса: простор, опрема и дидактички материјал).

Анализа садашњег стања предшколског програма и установа указује на мањкавост постојеће образовне статистике и система за управљање подацима о деци, при чему се подаци значајно разликују зависно од извора и коришћених статистичких метода. Такође, осим обухвата деце, нужно је водити евиденцију о стварним потребама породице и деце. Осим тога, информације које установе нуде о свом раду путем интернет сајтова указују о већој ажурности у градским срединама, него мањим местима где подаци често и не постоје. Тако да су тренутни недостаци установа везани за доступност, ажурност података о деци, потребама породице и недостатку додатних садржаја у виду специјализованих програма. Међутим, увођењем обавезног припремног предшколског програма и низа новина у васпитачком раду мрежа предшколских установа задовољава потребе породице и представља вид партнерске сарадње у социјализацији деце. Стратешки циљеви усмерени су на диверзификоване програме који би послужили као мост за даљу надградњу установа у условима ограничених економских могућности.

2.5. Сарадња предшколских установа

Сарадња предшколских установа одвија се на два нивоа:

- Сарадња са родитељима односно породичним окружењем детета
- Сарадња са локално заједницом (локалним окружењем)

2.5.1. Сарадња предшколске установе са породицом

Развијена мрежа предшколских установа на локалном нивоу обезбеђује задовољење потребе породице и њене циљеве двојачко:

- одговара потребама породице обликом који нуди, организацијом, програмима рада са децом;
- омогућује активирање родитеља, нудећи им могућност одабира али и креирање нових видова рада са децом;

„Такође, она едукује родитеље кроз информисање и пружање адекватног модела васпитања и образовања, посредним образовањем родитеља путем могућности учешћа у раду установе, информисања и организовањем активности за родитеље.

Омогућавајући учешће родитеља у васпитању деце на јавном плану, пружа могућност учешћа родитељима и не отуђује их од родитељске функције, реализујући право појединца да одлучује о квалитету живљења своје породице дете добија континуитет у породичном и институционалном образовању“.¹⁸³

Са родитељима је могуће остварити сарадњу на више различитих начина:

- „Облици обостраног информисања (путем индивидуалних разговора; "отворена врата"; родитељски састанци који могу бити општи за целу установу, за родитеље исте узрасне групе или само за родитеље једне васпитне групе или путем писаних обавештења у виду паноа за обавештавање родитеља; писма и поруке које васпитачи остављају у дечијим ормарићима, понуде часописа и брошуре за родитеље, извештаји, кутије за сугестије, телефонски позиви...).
- Заједничким едукацијама о стицању знања и вештина у васпитању деце (радионице, панел дискусије; предавања; семинари; саветовалиште за родитеље које постоји у појединим обдаништима већих градова РС и обично је отворено два часа у одређеном дану у недељи).
- Заједничка кохабитација (учешће родитеља у раду предшколске установе и игри деце; волонтирање, учешће у приредбама и прославама, изложбама дечијег

¹⁸³ Правилник о општим основама предшколског програма, Службени гласник РС –Просветни гласник бр.14/2006. Београд, 2006.

стваралаштваизлетима, заједничка соба за родитеље и васпитаче; заједничко планирање, прављење играчака, заједничке акције, учешће у организацији живота, заједничка дружења деце и родитеља, посета радном месту родитеља“...¹⁸⁴.

Корист од сарадње је обострана, како јачање родитељских вештина и упознавање личности детета у другим ван породичним околностима тако и за васпитаче који добијају техничку помоћ и повећавају своју професионалну стручност, при чему васпитачи имају одлучујућу улогу у остваривању сарадње и степена поверења код родитеља познавањем реалних ситуација у животу дететове породице и примењивањем адекватних стратегија и вештина комуникације. Уједно, „родитељи су и прва веза васпитача са локалном заједницом“¹⁸⁵ и у заједничкој сарадњи услови препознавања услуга и ресурса (разноврсних сервиса, удружења, институција, спортских центара и школа језика итд) који постоје у локалној заједници а нису укључени у рад су свакако већи.

2.5.2. Сарадња предшколских установа са локалном заједницом

Предшколска установа као део локалне заједнице има одговорне задатке које бисмо могли поделити на примарне и секундарне, иако се они међусобно прожимају и тешко их је раздвојити.

Примарни задаци предшколске установе су: брига, учење и социјализација деце и њихово укључивање у свакодневни живот локалитета.

Секундарни задаци су: сарадња са родитељима, осталим агенсима социјализације који су део локалног окружења (установе културе, рекреативни и здравствени центри, локалне власти, припадници различитих професија који деци пружају различита искуства и увид у функционисање друштвеног живота, и осталим комуналним и друштвеним службама које могу унапредити рад предшколских установа) како би институционално васпитање и образовање било преточено у шире друштвено прихватањем утицаја локалне средине.

¹⁸⁴ Станисављевић-Петровић, З. Сарадња породице и вртића, Напредак, Лесковац, 1998, стр.46

¹⁸⁵ Правилник о општим основама предшколског програма, Службени гласник РС –Просветни гласник бр.14/2006. Београд, 2006.

Осим ради дечијег психолошког и социјалног развоја, сарадња предшколске установе и локалне заједнице неопходна је због даљег унапређивања рада и стандарда установа, а тиме и свеобухватне подршке породици у задовољењу потреба чиме се постиже и развој локалног окружења у крајњој инстанци. Модераторска улога предшколске установе у смислу повезивања јавног и приватног сектора путем кооперације медија, разноврсних друштвених установа, донација, доприноси благостању деце као примарног циља друштвене бриге.

У складу са принципима предшколског образовања, које смо навели на почетку овог поглава ове услуге би требало да буду свима доступне и јавне, да полазе од потреба породице усклађених са могућностима локалног окружења, не само у границама вртића већ у континуираном раду на повезивању целог окружења и рада на њиховом отварању за сарадњу, смањивањем ригидности и традиционалних крутих схватања.

Од степена отворености предшколске установе ка локалној заједници и родитељима зависиће како квалитет њеног васпитно образовног утицаја на децу (повезаност психо-социјалне социјализације која се одвија у породици, обданишту и локалном окружењу) тако и утицај на локално окружење генерисањем различитих социјалних активности и манифестација. Предшколска установа као део локалне заједнице требало би да иницира нове облике сарадње, рефлектујући потребе породице и деце нуди нове, адекватније моделе програма, јер ...“интеракције и односи међу људима, а не сами људи праве разлику која утиче на организациони успех, тако да је током процеса промене од суштинског значаја узети у обзир односе у оквиру организације.“¹⁸⁶

Локалне самоуправе имају у делокругу свога рада да се баве предшколским васпитањем и образовањем, те је неопходна обука у циљу креирања и спровођења

¹⁸⁶ Fullan, M. Change Theory a Force for School Improvement, Centre for Strategic Education Seminar, Series Paper No 1, p157, Belgium, 2006. према <http://www.impres.rs>

диверзификованих програма који би поспешили развој мреже установа и њихове унутрашње структуре које би у потпуности била синхронизована са породичним потребама и допуњавала их.

Такође, управљање предшколским установама врши се на основу представника родитеља, запослених у установи и представника локалне заједнице. Јачањем њихове улоге постиже се јачање веза између породице и локалне заједнице, чиме се унапређује ниво васпитања и образовања деце.

Диверсификовани систем предшколских установа, као вид употпуњавања или проширења програма у смислу укључивања нових видова услуга и садржаја треба да буде инструмент за остваривање сложених функција којим систем непосредно утиче на хармонизацију породичног живота. Основа за увођење новина у програме рада формирана је законским одредбама и правилницима о раду које смо споменули у поглављу 2.4. III целине рада и Стратегији о развоју образовања у РС до 2020. године, чиме су створени сви предуслови за њихов даљи развој. Како сваки део система друштвене бриге о породици и деци има своју специфичну улогу у подршци породичних функција због мултифункционалности предшколског система неопходна је комплементарна интерсистемска координација, нарочито са системимом здравствен и социјалне заштите. „Ресори у доменима својих надлежности дефинишу и реализују одговарајуће стручне стандарде. Те је неопходно на локалном нивоу успоставити функционалне механизме координације између различитих система и јасно дефинисати њихове улоге ради ефикаснијег и ефективнијег управљања системом“¹⁸⁷.

2.6. Импликације резултата истраживања

Квалитет рада и развијеност мреже предшколских установа и задовољство родитеља поводом васпитно социјализаторских улога које оне врше пратили смо помоћу више

¹⁸⁷ Правилник о општим основама предшколског програма, Службени гласник РС –Просветни гласник бр.14/2006. Београд, 2006.

индикатора како бисмо утврдили све нивое развоја установе доказавши појединачну хипотезу 1 (ПХ-1) која гласи: „Што је развијенија мрежа васпитних установа на локалном нивоу, тиме је потпуније утемељена институционална основа за реализацију потреба породице”.

Испитали смо поверење родитеља према предшколским установама у погледу чувања деце на основу два старосна периода детета и процента коришћења услуга предшколске установе:

- Јаслени период до треће године детета
- Узраст детета од треће године

Потом смо податке поредили према подручју живљења како бисмо утврдили да ли, и у којој мери постоје специфичности развоја установа како у погледу задовољења базичних потреба деце (исхране и неге), тако и према разлозима евентуалног не одласка у обданиште односно индивидуалног чувања деце, и радног времена истих у циљу усклађивања рада и родитељства, а тиме и проширених потреба породице.

Појединачну хипотезу 2 (ПХ-2) која гласи: „Што је развијенија мрежа васпитних установа на локалном нивоу тиме је потпуније утемељена институционална основа за стимулисање психолошког и социјалног развоја деце“, доказали смо увидом у податке о васпитно социјализаторским функцијама предшколских установа које смо пратили на основу степена задовољства родитеља образовањем и васпитањем њихове деце, потом на основу присуства додатних садржаја (плесних, музичких, ликовних, спортских активности, страних језика), облика сарадње који родитељи преферирају и степена поверења у васпитаче чија улога је непроцењива у психолошком и социјалном развоју деце.

На питање **На који начин сте решили питање чувања детета до његове треће године?**

Родитељи су се опредељивали за два понуђена одговора јер после истека породилског одсуства од годину дана логично је да у бризи о детету осим индивидуалног плана постоји додатна помоћ. При чему су збирни резултати следећи:

Табела 5.2.6.1. Чување детета до треће године

	Фреквенција	Процент
Дете сам сама /сам чувао	208	57,6
Дете је ишло у обданиште	163	45,2
Дете је чувала плаћена жена	39	10,8
Дете су чували Ваши родитељи	123	34,1
Дете је чувао неко од родбине	10	2,8

Док су појединачни одговори приказани у следећим табелама:

5.2.6.2.Дете сам сам чувао/ла

	Фреквенција	Процент
Да	208	57,6
Не	153	42,4
Укупно	361	100,0

5.2.6.3.Дете су чували Ваши родитељи

	Фреквенција	Процент
Да	123	34,1
Не	238	65,9
Укупно	361	100,0

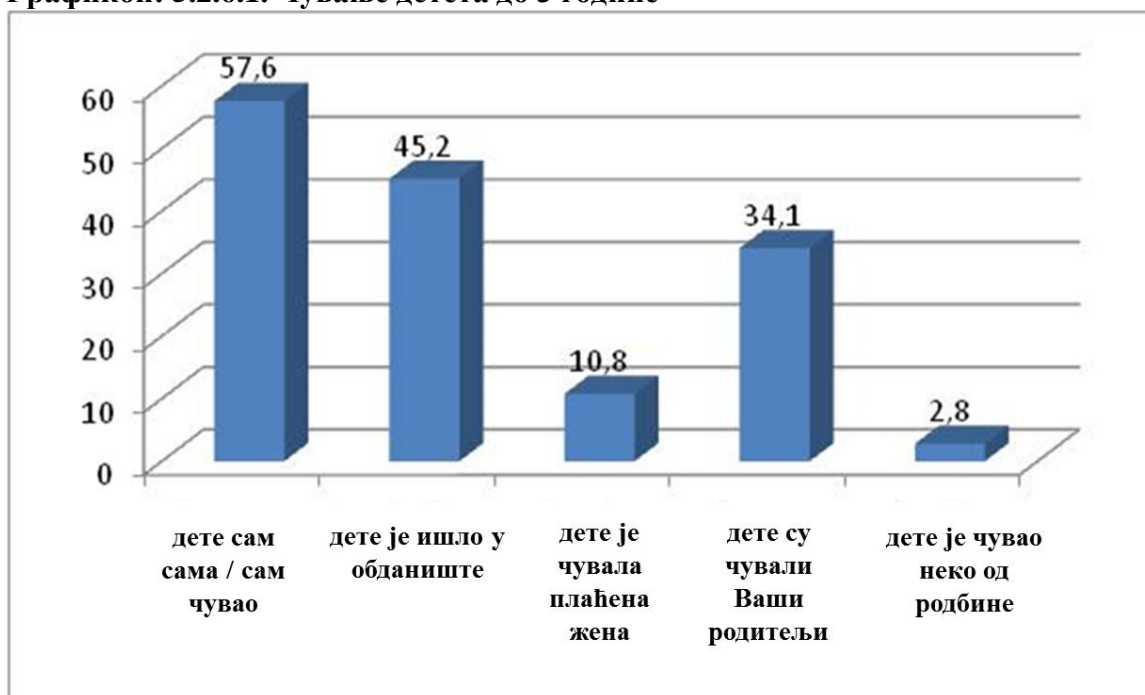
5.2.6.4.Дете је ишло у обданиште

	Фреквенција	Процент
Да	163	45,2
Не	198	54,8
Укупно	361	100,0

5.2.6.5. Дете је чувала плаћена жена

	Фреквенција	Процент
Да	39	10,8
Не	322	89,2
Укупно	361	100,0

Графикон: 5.2.6.1. Чување детета до 3 године

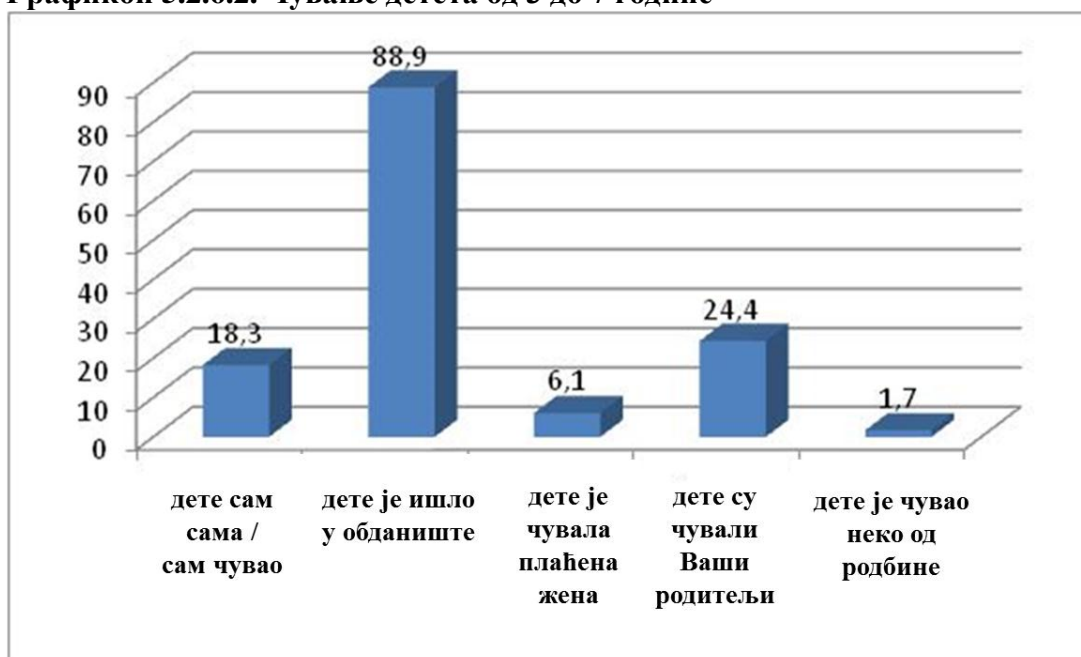

Највиши проценат родитеља 57,6% је чување и бригу о деци у најранијем узрасту до треће године, односно у јасленом периоду решило самосталним чувањем детета, 45,2% је бригу поверило обданишту, 34,1% се ослонило на помоћ својих родитеља. Самостално чување је у комбинацији са допуном обданишта, помоћи родитеља и плаћене жене.

Табела 5.2.6.6. Чување детета од 3 до 7 године

	Фреквенција	Процент
Дете сам сама /сам чувао	66	18,3
Дете је ишло у обданиште	321	88,9
Дете је чувала плаћена жена	22	6,1
Дете су чували Ваши родитељи	88	24,4
Дете је чувао неко од родбине	6	1,7

Графикон 5.2.6.2. Чување детета од 3 до 7 године

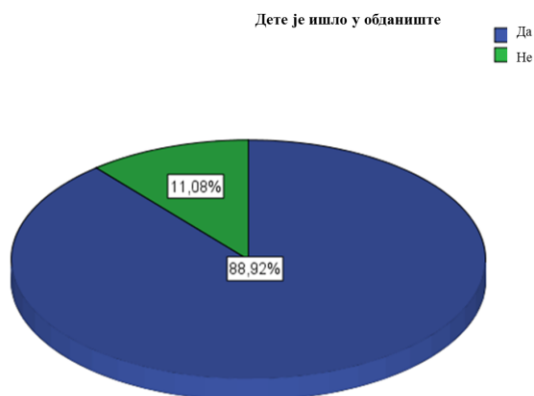

Чување детета од 3 до 7 године родитељи су у највећем проценту поверили или планирају да повере обданишту 88,9% (табела 5.2.6.10). Постоји одређен проценат комбинованих одговора(дат у табелама бр.5.2.6.7.;5.2.6.8.;5.2.6.9 у прилогу рада.

5.2.6.10. Дете је ишло у обданиште

	Фреквенција	Процент
Да	321	88,9
Не	40	11,1
Укупно	361	100,0

Графикон 5.2.6.3. Дете је ишло у обданиште

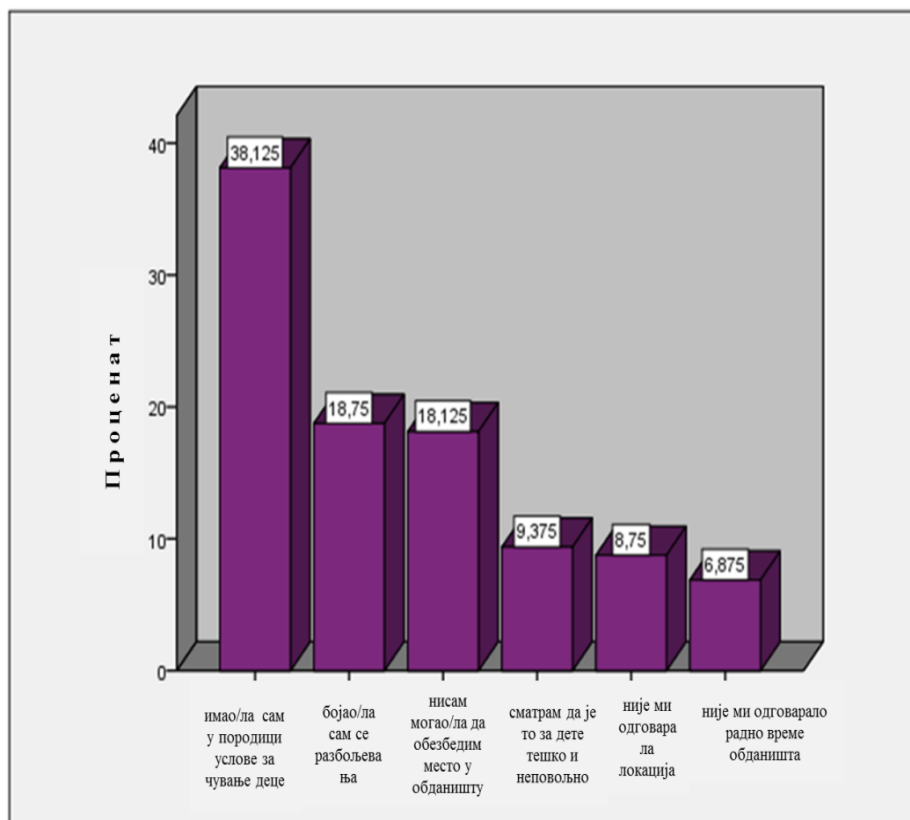
Табела 5.2.6.11. Уколико Ваше дете није ишло у обданиште наведите разлог:

	Фреквенција	Процент	Валидни процент
Бојала/о сам се разбољевања	30	8,3	18,8
Имала/о сам у породици услове за чување детета	61	16,9	38,1
Није ми одговарала локација	14	3,9	8,8
Није ми одговарало радно време обданишта	11	3,0	6,9
Нисам могла да обезбедим место у обданишту	29	8,0	18,1
Сматрам да је то за дете тешко и неповољно	15	4,2	9,4
Укупно	160	44,3	100,0
Без одговора	201	55,7	
Укупно	361	100,0	

Најдоминантнији разлог не одласка у обданиште међу родитељима који нису своју децу у одређеном периоду обично најранијем узрасту поверили предшколским установама (44,3% испитаника) је што су имали у породици услове за чување детета 38,1%, следи страх од разбољевања детета 18,8% који је оправдан у најранијем узрасту посебно у већим групама деце, а одмах затим и немогућност обезбеђивања места у обданишту 18,1%. 9,4% родитеља сматра да је одлазак у обданиште у раном узрасту тежак и неповољан за њихово дете, док 8,8% није било задовољно локацијом предшколске установе.

Графикон 5.2.6.4.Разлог неодласка у обданиште

Уколико Ваше дете није ишло у обданиште, наведите разлог:

Табела 5.2.6.12. Које радно време обданишта би Вам највише одговарало?

	Фреквенција	Процент	Валидни процент
00 до 24	37	10,2	11,1
10 до 18	4	1,1	1,2
6 до 16	6	1,7	1,8
6 до 17	7	1,9	2,1
6 до 18	4	1,1	1,2
6 до 20	7	1,9	2,1
7 до 15	6	1,7	1,8
7 до 17	26	7,2	7,8
7 до 18	43	11,9	12,9
7 до 19	4	1,1	1,2
7 до 20	11	3,0	3,3
8 до 15	6	1,7	1,8
8 до 16	4	1,1	1,2
8 до 17	48	13,3	14,4
8 до 18	74	20,5	22,2
8 до 19	3	,8	,9
8 до 20	6	1,7	1,8
8 до 16	3	,8	,9
9 до 16	3	,8	,9
9 до 17	20	5,5	6,0
9 до 18	8	2,2	2,4
Актуелно је у реду	4	1,1	1,2
Укупно	334	92,5	100,0
Без одговора	27	7,5	
Укупно	361	100,0	

Преовлађујући одговори у погледу радног времена предшколске установе су од 8 до 18 часова 22,2%, од 8 до 17 14,4% 7 до 18 12,9% и занимљив одговор: 11,1% испитаника сматра да обданиште треба да ради нон стоп. Са тим у вези је и питање о мерама које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота (табела 5.1.4.8) где се за меру додатног радног времена вртића у вечерњим часовима определило 27,1% испитаника. Радно време обданишта јесте од 6 до 18 часова односно дежурна сестра васпитач ради од 6 до 8 часова ујутру и од 17 до 18

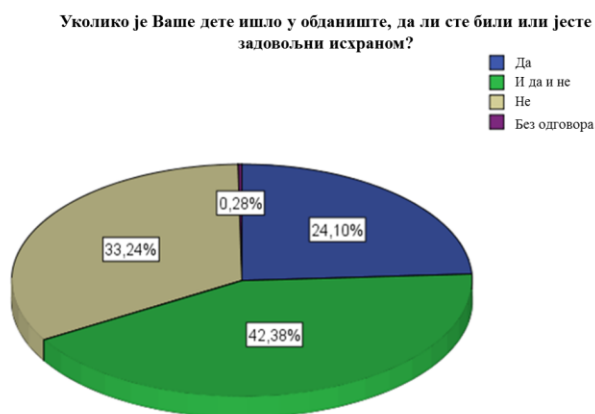
часова у већим местима, док је у већини градова у Србији радно време до 16 часова тј. прилагођено радном времену родитеља.

При проучавању подручја и садржаја који постоје у непосредној околини на основу табеле 5.1.4.1.5. : приказано је да 5,8% испитаника у свом непосредном окружењу (15 мин. хода) од понуђених установа има само основну школу што значи да исти проценат нема обданиште.

Табела 5.2.6.13. Задовољство исхраном у обданишту

		Фреквенција	Процент	Валидни процент
	Да у потпуности	87	24,1	24,2
	И да и не	153	42,4	42,5
	Не	120	33,2	33,3
	Укупно	360	99,7	100,0
	Без одговора	1	,3	
Укупно		361	100,0	

Графикон 5.2.6.5. Задовољство исхраном

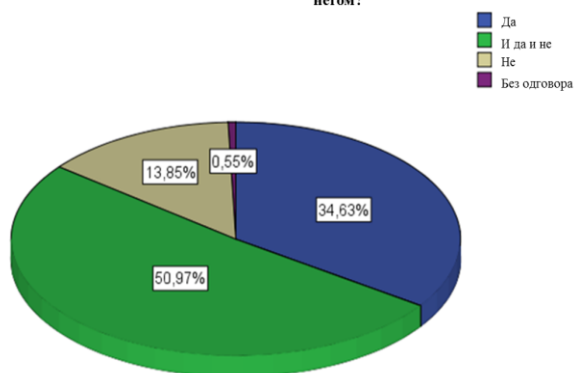
Исхраном је задовољно у потпуности 24,2% родитеља, незадовољно 33,3%, док је средњи степен задовољста 42,5 % најзаступљенији.

Табела 5.2.6.14. Задовољство негом у обданишту

		Фреквенција	Процент	Валидни процент
	Да у потпуности	125	34,6	34,8
	И да и не	184	51,0	51,3
	Не	50	13,9	13,9
	Укупно	359	99,4	100,0
	Без одговора	2	,6	
Укупно		361	100,0	

Графикон 5.2.6.6. Задовољство негом

Уколико је Ваше дете ишло у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни негом?

Негом је у потпуности задовољно 34, 8% родитеља, није задовољно 13,9%, док је средњи степен задовољства 51,3 %.

5.2.6.15. Живите у подручју- На који начин сте решили питање чувања детета до његове треће године ? дете сам сама/ сам чувао

			На који начин сте решили питање чувања детета до његове треће године? дете сам сама/ сам чувао		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	46	16	62
		%	74,2%	25,8%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	30	21	51
		%	58,8%	41,2%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	30	28	58
		%	51,7%	48,3%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	102	88	190
		%	53,7%	46,3%	100,0%
Укупно		Укупно	208	153	361
		%	57,6%	42,4%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	9,035 ^a	3	,029
Likelihood Ratio	9,429	3	,024
Linear-by-Linear Association	6,860	1	,009
N of Valid Cases	361		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте самосталним чувањем детета решили питање чувања детета до његове треће године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=9,03$, $p=0,029$).

5.2.6.16. Живите у подручју- дете је ишло у обданиште

			Дете је ишло у обданиште		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	25	37	62
		%	40,3%	59,7%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	25	26	51
		%	49,0%	51,0%	100,0%
	Од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	26	32	58
		%	44,8%	55,2%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	87	103	190
		%	45,8%	54,2%	100,0%
Укупно		Укупно	163	198	361
		%	45,2%	54,8%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	,926 ^a	3	,819
Likelihood Ratio	,929	3	,818
Linear-by-Linear Association	,225	1	,635
N of Valid Cases	361		

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте одласком детета у обданиште решили питање чувања детета до његове треће године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=0,926$, $p=0,819$). Односно, деца равномерно према подручјима су похађала предшколске установе у овом узрасном периоду.

5.2.6.17. Живите у подручју- дете је чувала плаћена жена

			Дете је чувала плаћена жена		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	До 10.000 становника	Укупно	1	61	62
		%	1,6%	98,4%	100,0%
	До 50.000 становника	Укупно	1	50	51
		%	2,0%	98,0%	100,0%
	Од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	8	50	58
		%	13,8%	86,2%	100,0%
	Преко 100.000 становника	Укупно	29	161	190
		%	15,3%	84,7%	100,0%
Укупно		Укупно	39	322	361
		%	10,8%	89,2%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	14,033 ^a	3	,003
Likelihood Ratio	18,227	3	,000
Linear-by-Linear Association	12,595	1	,000
N of Valid Cases	361		

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте чувањем детета од стране плаћене жене решили питање чувања детета до његове треће године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=14,03$, $p=0,003$).

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте чувањем детета од стране Ваших родитеља решили питање чувања детета до његове треће године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=3,25$, $p=0,354$). Помоћ родитеља у чувању деце најранијег узраста подједнако је заступљена по подручјима. (табела 5.2.6.18 у прилогу).

5.2.6.19. Живите у подручју- на који начин сте решили или планирате да решите чување детета од 3 године/ дете сам сама/ сам чувао

			На који начин сте решили или планирате да решите чување детета од 3 године/ дете сам сама/ сам чувао		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју у:	до 10.000 становника	Укупно	22	40	62
		%	35,5%	64,5%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	17	34	51
		%	33,3%	66,7%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	8	50	58
		%	13,8%	86,2%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	19	171	190
		%	10,0%	90,0%	100,0%
Укупно		Укупно	66	295	361
		%	18,3%	81,7%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	29,519 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	27,778	3	,000
Linear-by-Linear Association	27,361	1	,000
N of Valid Cases	361		

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте самосталним чувањем детета решили питање чувања детета од његове треће до седме године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=29,51$, $p=0,000$).

5.2.6.20. Живите у подручју- дете је ишло у обданиште

			Дете је ишло у обданиште		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	55	7	62
		%	88,7%	11,3%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	46	5	51
		%	90,2%	9,8%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	54	4	58
		%	93,1%	6,9%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	166	24	190
		%	87,4%	12,6%	100,0%
Укупно	Укупно	321	40	361	
	%	88,9%	11,1%	100,0%	

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	1,582 ^a	3	,664
Likelihood Ratio	1,709	3	,635
Linear-by-Linear Association	,231	1	,631
N of Valid Cases	361		

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте одласком детета у обданиште решили питање чувања детета од његове треће до седме године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=1,58$, $p=0,664$). Деца су равномерно према подручјима ишла у обданиште.

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте чувањем детета од стране Ваших родитеља решили питање чувања детета од његове треће године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=5,35$, $p=0,148$). Табела 5.6.21. прилог рада.

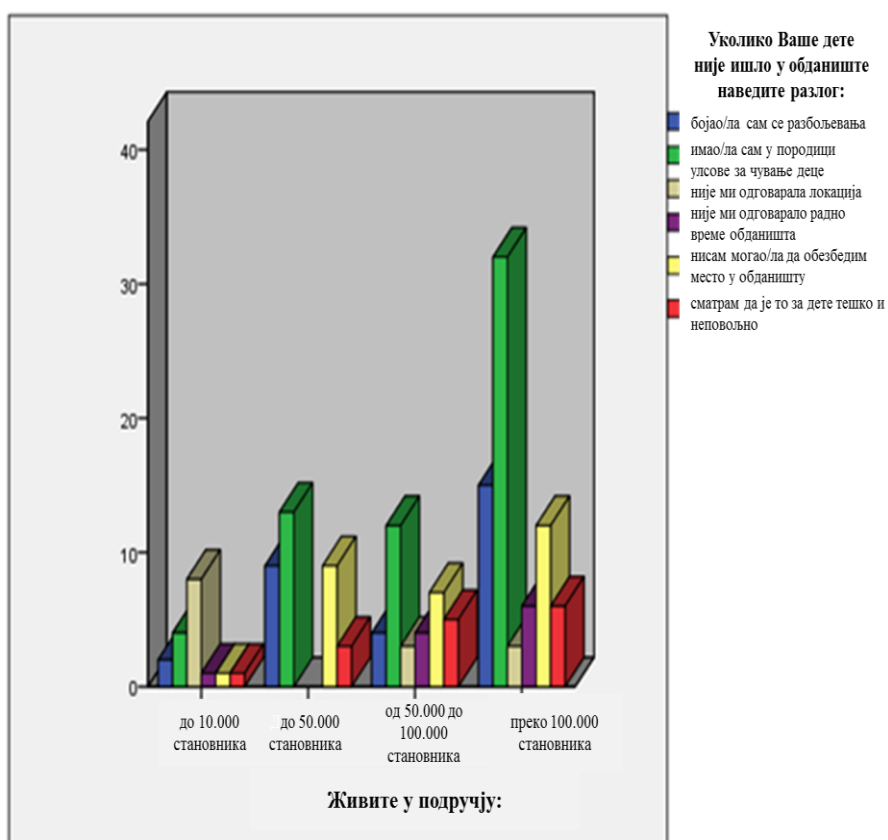
Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте чувањем детета од стране плаћене жене решили питање чувања детета од његове треће до седме године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=9,42$, $p=0,024$.) Табеле.5.2.6.22.прилог рада

5.2.6.23. Живите у подручју – Уколико Ваше дете није ишло у обданиште наведите разлог:

			Уколико Ваше дете није ишло у обданиште наведите разлог:						Укупно	
			Бојала сам се разбољевања	Имала/о сам у породици услове за чување деце	Није ми одговарала локација	Није ми одговарало радно време обданишта	Нисам могла/о да обезбедим место у обданишту	Сматрам да је то за дете тешко и неповољно		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	2	4	8	1	1	1	17	
		%	11,8%	23,5%	47,1%	5,9%	5,9%	5,9%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	9	13	0	0	9	3	34	
		%	26,5%	38,2%	0,0%	0,0%	26,5%	8,8%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	4	12	3	4	7	5	35	
		%	11,4%	34,3%	8,6%	11,4%	20,0%	14,3%	100,0%	
	Преко 100.000 становника	Укупно	15	32	3	6	12	6	74	
		%	20,3%	43,2%	4,1%	8,1%	16,2%	8,1%	100,0%	
	Укупно		Укупно	30	61	14	11	29	15	160
			%	18,8%	38,1%	8,8%	6,9%	18,1%	9,4%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	45,332 ^a	15	,000
Likelihood Ratio	36,809	15	,001
Linear-by-Linear Association	,067	1	,795
N of Valid Cases	160		

Графикон 5.2.6.7. Подручје-разлог неодласка у обданиште

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: разлог неодласка детета у обданиште и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=45,33$, $p=0,000$). На графикону 5.2.6.7. уочавамо доминацију постојања услова за чување деце у породици у подручју преко 100.000 становника, док је неодговарајућа локација преовлађујући услов у подручју до 10.000 становника.

5.2.6. 24. Живите у подручју – Уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни исхраном?

		Уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни исхраном?			Укупно	
		Да	И да и не	Не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	27	19	15	61
		%	44,3%	31,1%	24,6%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	6	28	17	51
		%	11,8%	54,9%	33,3%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	5	25	28	58
		%	8,6%	43,1%	48,3%	100,0%
преко 100.000 становника	Укупно	49	81	60	190	
	%	25,8%	42,6%	31,6%	100,0%	
Укупно		Укупно	87	153	120	360
		%	24,2%	42,5%	33,3%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	28,607 ^a	6	,000
Likelihood Ratio	28,963	6	,000
Linear-by-Linear Association	1,831	1	,176
N of Valid Cases	360		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: Уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни исхраном и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=28,60$, $p=0,000$)

5.2.6.25. Живите у подручју – Уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни негом?

			Уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни негом ?			Укупно
			да	И да и не	не	
Живите у подручју	до 10.000 становника	Укупно	24	31	6	61
		%	39,3%	50,8%	9,8%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	6	37	7	50
		%	12,0%	74,0%	14,0%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	13	30	15	58
		%	22,4%	51,7%	25,9%	100,0%
преко 100.000 становника	Укупно	82	86	22	190	
	%	43,2%	45,3%	11,6%	100,0%	
Укупно		Укупно	125	184	50	359
		%	34,8%	51,3%	13,9%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	27,994 ^a	6	,000
Likelihood Ratio	29,003	6	,000
Linear-by-Linear Association	2,098	1	,147
N of Valid Cases	359		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни негом и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=27,99$, $p=0,000$).

ЗАКЉУЧЦИ:

- Највишем проценат родитеља 57,6% је чување и бригу о деци у најранијем и најосетљивијем узрасту деце до треће године, односно јасленом периоду решило самосталним чувањем детета, одмах потом следи број оних који су поверење о бризи за њихову децу поклонили предшколским установама 45,2% , 34, 1% се ослонило на помоћ својих родитеља. Комбинација два вида чувања детета је увек са присуством предшколске установе.

- Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте самосталним чувањем детета решили питање чувања детета до његове треће године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=9,03$, $p=0,029$). У подручју до 10.000 становника самостално је дете чувало 74,2%, у подручју до 50.000 58,8% , док је нижи проценат самосталног чувања у већем месту живљења.

- Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сте одласком детета у обданиште решили питање чувања детета до његове треће године и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=0,926$, $p=0,819$) односно посећеност обданишту је равномерно развијена по подручјима, такође ослањање на помоћ родитеља нема статистичких одступања, што није случај са услугом плаћања жене-утврђено је да постоји статистичка значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=14,03$, $p=0,003$). На помоћ плаћене жене се ослањају становници подручја преко 100.000 15,3% и од 50.000 до 100.000, али у јако ниским процентима и у комбинацији са обдаништем.

- Чување детета од 3 до 7 године родитељи су у највећем проценту поверили или планирају да повере обданишту 88,9%. Хи квадрат је показао сличне статистичке правилности као и код чувања деце до треће године. Заступљеност поверења у предшколске установе и традиционалну помоћ родитеља је једнако присутно, док је плаћање услуга при чувању детета заступљено искључиво у већим подручјима, у подручју до 10.000 проценат је 0%.

- Најдоминантнији разлог не одласка у обданиште међу родитељима који нису своју децу у одређеном периоду обично најранијем узрасту поверили предшколским установама (44,3% испитаника) је што су имали у породици услове за чување детета 38,1%, следи страх од разбољевања детета који је оправдан у најранијем узрасту посебно у већим групама деце 18,8%, а одмах затим и немогућност обезбеђивања места у обданишту 18,1%. 9,4% родитеља сматра да је одлазак у обданиште у раном узрасту тежак и неповољан за њихово дете, док 8,8% није било задовољно локацијом предшколске установе.

- Хи квадрат тестом утврђено је да постоји статистички значајна повезаност подручја живљења и разлога недоласка детета у обданиште ($\chi^2=45,33$, $p=0,000$). Неодговарајућа локација је доминантан разлог недоласка у подручју до 10.000 становника, док је немогућност обезбеђивања места карактеристичан за подручје до 50.000 становника као и породични услови чувања деце, следећи разлог је страх од разбољевања.

- Доминантни одговори у погледу радног времена предшколске установе су од 8 до 18 часова 22,2%, од 8 до 17 14,4% 7 до 18 12,9% што је уједно и постојеће радно време предшколских установа. Занимљив одговор 11,1% испитаника сматра да обданиште треба да ради нон стоп. То указује на висок степен поверења у рад предшколске установе, али и у задовољавање потреба породице у смислу поверавање деце у вечерњем периоду у одређеним околностима. Са тим у вези је и питање о мерама које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота где се за меру додатног радног времена вртића у вечерњим часовима определило 27,1% испитаника. Радно време обданишта јесте од 6 до 18 часова односно дежурна сестра васпитач ради од 6 до 8 часова ујутру и од 17 до 18 часова у већим местима, док је у већини градова у Србији радно време до 16 часова или прилагођено радном времену државних установа, при чему треба водити рачуна да део родитеља ради у приватном сектору који традиционално усваја европско радно време и прековремени рад. Постоје тенденције рада у вечерњим часовима, чиме се значајно утиче на квалитет породичног живота, посебно оних породица који

немају помоћ у чувању детета од стране чланова уже фамилије или немогућност плаћања ове услуге.

- Исхраном је задовољно у потпуности 24,2% родитеља, незадовољно 33,3%, док је средњи степен задовољста 42,5 % најзаступљенији. Исхраном су задовољнији становници подручја до 10.000 чак 44,3% у потпуности је задовољно, док су најнезадовољнији они у подручју од 50 до 100.000 становника 48,3% .

- Средњи степен задовољства негом је доминантан 51,3%. У потпуности задовољно 34,8% родитеља, док није задовољно само 13,9%. Најзадовољнији су негом у подручју преко 100.000 , у потпуности задовољно чак 43,2% испитаника.

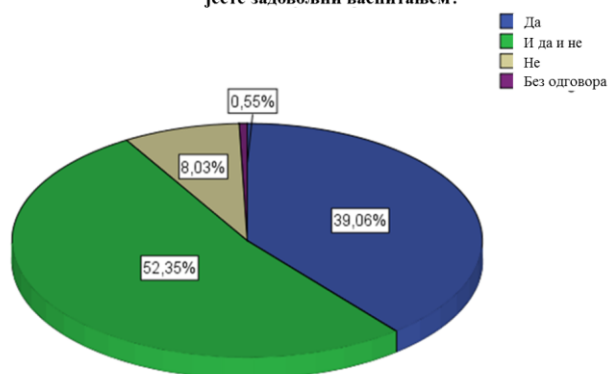
Појединачна хипотеза 1 (ПХ-1) посебне хипотезе Х-2, наведеним закључцима је потврђена.

5.2.6.26. Задовољство васпитањем у обданишту

		Фреквенција	Процент	Валидни проценат
	Да у потпуности	141	39,1	39,3
	И да и не	189	52,4	52,6
	Не	29	8,0	8,1
	Укупно	359	99,4	100,0
	Без одговора	2	,6	
Укупно		361	100,0	

Графикон 5.2.6.8. Задовољство васпитањем

Уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни васпитањем?

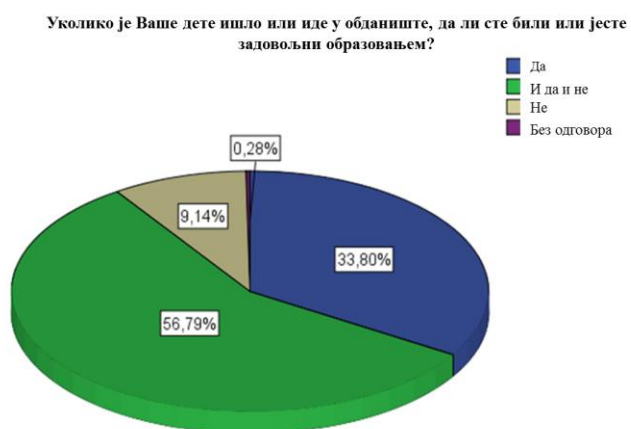

Васпитањем је у потпуности задовољно 39,3 % испитаника, није задовољно 8,1% док је средње задовољство најзаступљеније 52,6%.

5.2.6.27. Задовољство образовањем у обданишту

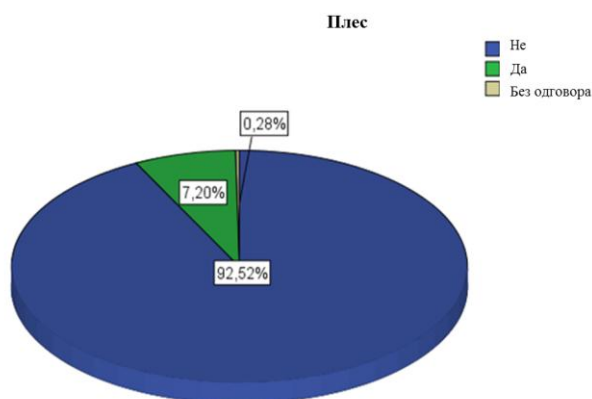
		Фреквенција	Процент	Валидни проценат
	Да у потпуности	122	33,8	33,9
	И да и не	205	56,8	56,9
	Не	33	9,1	9,2
	Укупно	360	99,7	100,0
	Без одговора	1	,3	
Укупно		361	100,0	

Графикон 5.2.6.9. Задовољство образовањем

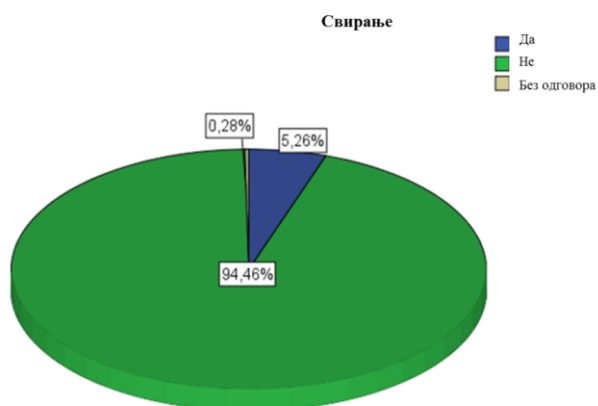

Образовањем је задовољно у потпуности 33,8% , није задовољно 9,1 % док је средњи степен задовољством образовним радом са децом у обданишту 56,7%.

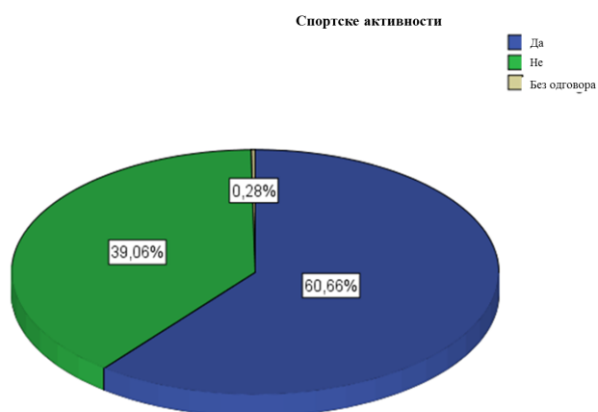
Графикон 5.2.6.10. Додатни садржај – плес

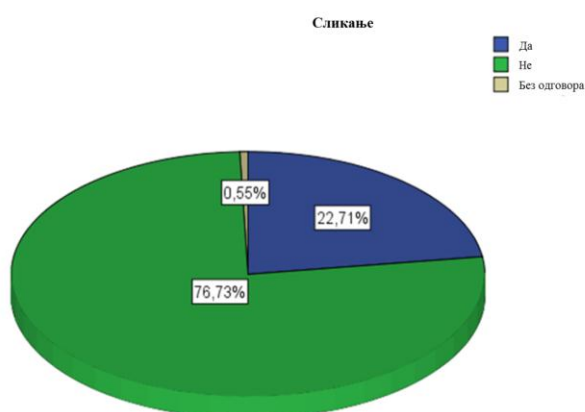
Графикон 5.2.6.11. Додатни садржај-свирање

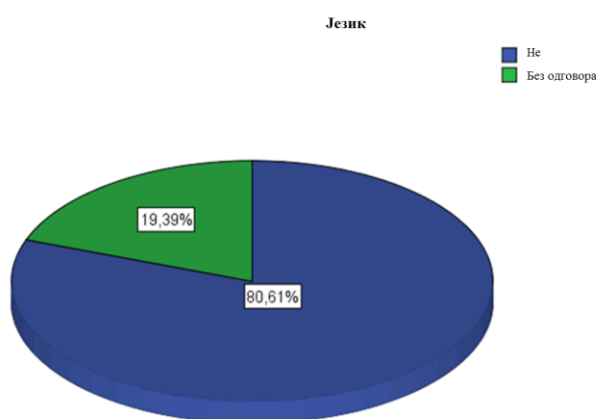
Графикон 5.2.6.12. Додатни садржај-спортске активности

Графикон 5.2.6.13. Додатни садржај-сликање

Графикон 5.2.6.14. Додатни садржај-језик

5.2.6.28. Без обзира да ли је Ваше дете ишло у обданиште, који је облик сарадње родитеља са обдаништем према Вашем мишљењу најјачији?

	Фреквенција	Процент
Дани отворених врата	16	4,4
Разговор са васпитачем	217	60,1
Родитељски састанци	52	14,4
Заједничке акције на унапређивању стандарда обданишта	76	21,1
Укупно	361	100,0

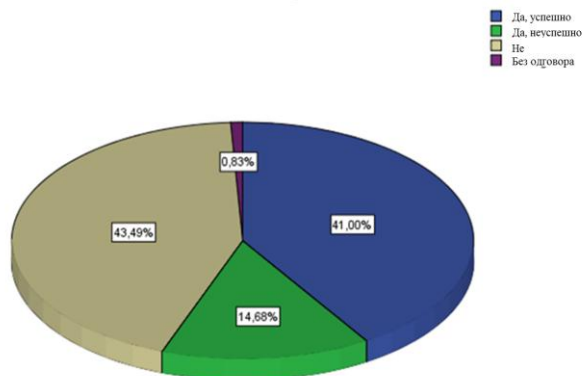
Родитељи сматрају да је најефикаснији и најважнији облик сарадње са обдаништем разговор са васпитачем 60,1%, чак 217 испитаника, док 21,1% сматра да су то заједничке акције на унапређивању стандарда обданишта, и 14,4% родитељски састанци.

5.2.6.29. Уколико је Ваше дете ишло у обданиште да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце?

	Фреквенција	Процент	Валидни проценат
Да, успешно	148	41,0	41,3
Да, неуспешно	53	14,7	14,8
Не	157	43,5	43,9
Укупно	358	99,2	100,0
Без одговора	3	,8	
Укупно	361	100,0	

Графикон 5.2.6.15. Ангажовање у циљу побољшања услова боравка у обданишту

Уколико је Ваше дете ишло у обданиште, да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце?

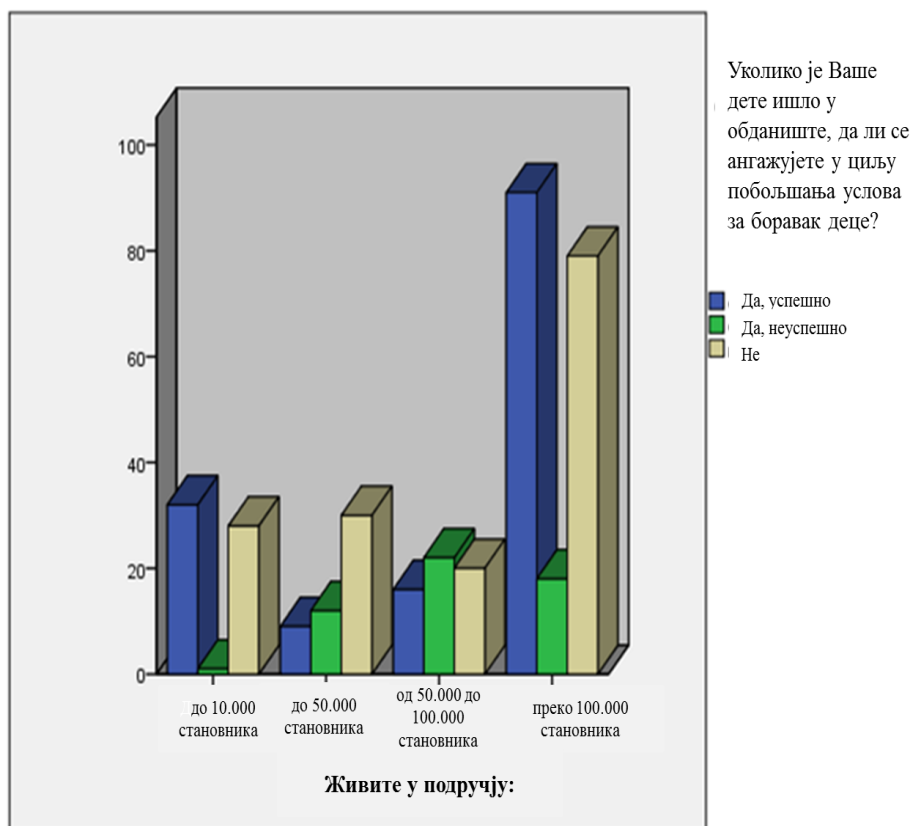
Успешно се ангажује 41,3% родитеља у циљу побољшања услова боравка њихове деце у предшколској установи, док се ангажује али без успеха 14,7%. Највећи је проценат не ангажовања родитеља 43,9%.

5.2.6.30. Живите у подручју- Уколико је Ваше дете ишло у обданиште, да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце?

			Уколико је Ваше дете ишло у обданиште, да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце?			Укупно
			Да, успешно	Да, неуспешно	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	32	1	28	61
		%	52,5%	1,6%	45,9%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	9	12	30	51
		%	17,6%	23,5%	58,8%	100,0%
	Од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	16	22	20	58
		%	27,6%	37,9%	34,5%	100,0%
преко 100.000 становника	Укупно	91	18	79	188	
	%	48,4%	9,6%	42,0%	100,0%	
Укупно		Укупно	148	53	157	358
		%	41,3%	14,8%	43,9%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	51,833 ^a	6	,000
Likelihood Ratio	51,919	6	,000
Linear-by-Linear Association	1,607	1	,205
N of Valid Cases	358		

Графикон 5.2.6.16.Подручје –ангажовање у циљу побољшања услова

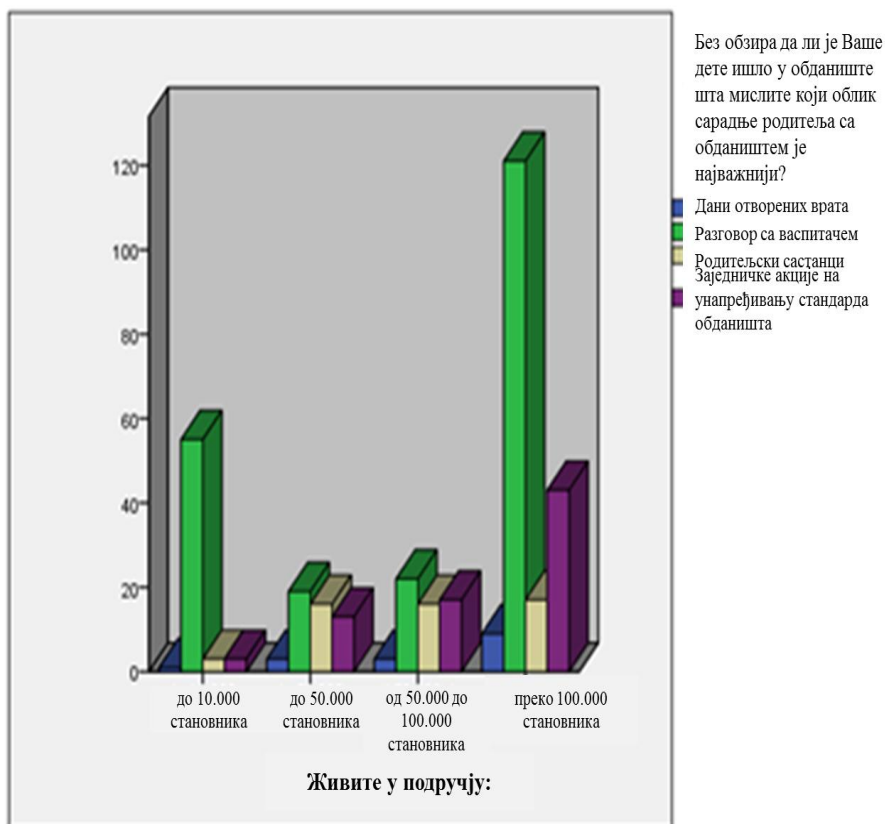
Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: уколико је Ваше дете ишло у обданиште, да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=51,83$, $p=0,000$).

5.2.6.31. Живите у подручју - Без обзира да ли је Ваше дете ишло у обданиште, који је облик сарадње родитеља са обдаништем према Вашем мишљењу најважнији?

		Без обзира да ли је Ваше дете ишло у обданиште, који је облик сарадње родитеља са обдаништем према Вашем мишљењу најважнији?					Укупно	
		Дани отворених врата	Разговор са васпитачем	Родитељски састанци	Заједничке акције на унапређивању стандарда обданишта			
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	1	55	3	3	62	
		%	1,6%	88,7%	4,8%	4,8%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	3	19	16	13	51	
		%	5,9%	37,3%	31,4%	25,5%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	3	22	16	17	58	
		%	5,2%	37,9%	27,6%	29,3%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	9	121	17	43	190	
		%	4,7%	63,7%	8,9%	22,6%	100,0%	
	Укупно		Укупно	16	217	52	76	361
			%	4,4%	60,1%	14,4%	21,1%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	54,864 ^a	9	,000
Likelihood Ratio	56,735	9	,000
Linear-by-Linear Association	2,616	1	,106
N of Valid Cases	361		

Графикон 5.2.6.17. Подручје – најбољи облик сарадње родитеља и обданишта

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: без обзира да ли је Ваше дете ишло у обданиште шта мислите који облик сарадње родитеља са обдаништем је најважнији и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=54,86$, $p=0,000$). Разговор са васпитачем са чак 88,7% је водећи одговор у подручју до 10.000, док су заједничке акције и договори и размена искуства какве предвиђају родитељски састанци заступљени подједнако у ниском процентуалном износу од 4,8%. У подручју преко 100.000 становника такође је вид разговора са васпитачем доминантан одговор 63,7%, са нешто вишим степеном мотивисаности за заједничке акције 22,6%. Што несумњиво показује да родитељи нису довољно отворени за међусобну сарадњу и да је нужна активација на овом плану. С обзиром да је поверење у васпитача изузетно велико, њихово даље професионално усавршавање и обуке на разноврсним видовима

активности представљају битан елемент у квалитету рада предшколских установа, а тиме и подизању ниво васпитно образовних услуга према најмлађима.

5.2.6.32. Живите у подручју- Уколико је Ваше дете ишли или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни васпитањем?

		Уколико је Ваше дете ишли или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни васпитањем?			Укупно	
		Да	И да и не	Не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	34	24	3	61
		%	55,7%	39,3%	4,9%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	11	36	4	51
		%	21,6%	70,6%	7,8%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	19	36	3	58
		%	32,8%	62,1%	5,2%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	77	93	19	189
		%	40,7%	49,2%	10,1%	100,0%
Укупно		Укупно	141	189	29	359
		%	39,3%	52,6%	8,1%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	17,859 ^a	6	,007
Likelihood Ratio	18,207	6	,006
Linear-by-Linear Association	1,403	1	,236
N of Valid Cases	359		

Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни васпитавањем и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=17,85$, $p=0,007$).

5.2.6.33. Живите у подручју- Уколико је Ваше дете ишли или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни образовањем?

			Уколико је Ваше дете ишли или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни образовањем?			Укупно	
			Да	И да и не	Не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	12	48	1	61	
		%	19,7%	78,7%	1,6%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	15	34	2	51	
		%	29,4%	66,7%	3,9%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	22	32	4	58	
		%	37,9%	55,2%	6,9%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	73	91	26	190	
		%	38,4%	47,9%	13,7%	100,0%	
	Укупно		Укупно	122	205	33	360
			%	33,9%	56,9%	9,2%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	23,904 ^a	6	,001
Likelihood Ratio	25,944	6	,000
Linear-by-Linear Association	,339	1	,560
N of Valid Cases	360		

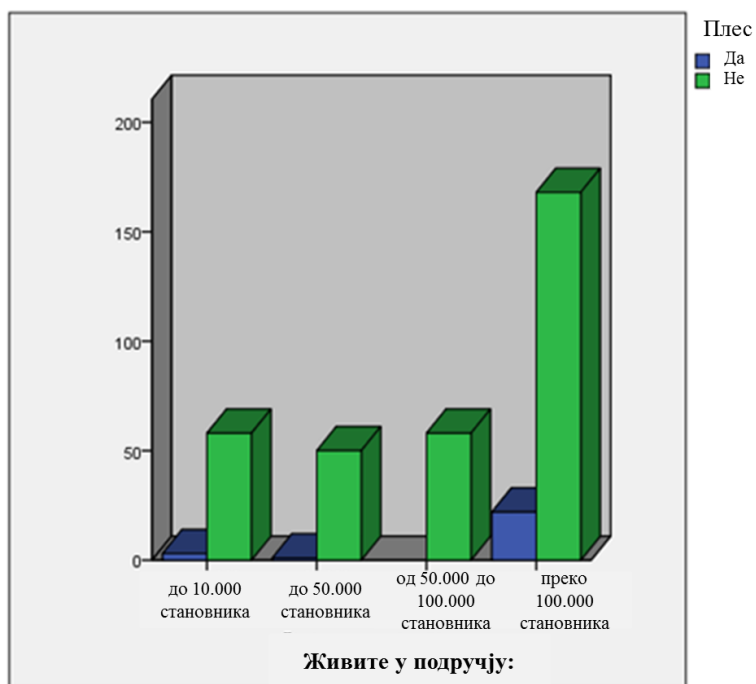
Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни образовањем и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=23,90$, $p=0,001$).

5.2.6.34. Живите у подручју- Ако је ваше дете ишло или иде у обданиште да ли је било и поред редовних активности још неких садржаја-плес

		Ако је ваше дете ишло или иде у обданиште да ли је било и поред редовних активности још неких садржаја-плес		Укупно	
		Да	Не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	3	58	61
		%	4,9%	95,1%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	1	50	51
		%	2,0%	98,0%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	0	58	58
		%	0,0%	100,0%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	22	168	190
		%	11,6%	88,4%	100,0%
Укупно		Укупно	26	334	360
		%	7,2%	92,8%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	12,487 ^a	3	,006
Likelihood Ratio	16,753	3	,001
Linear-by-Linear Association	5,830	1	,016
N of Valid Cases	360		

Графикон 5.2.6.18. Подручје – плес

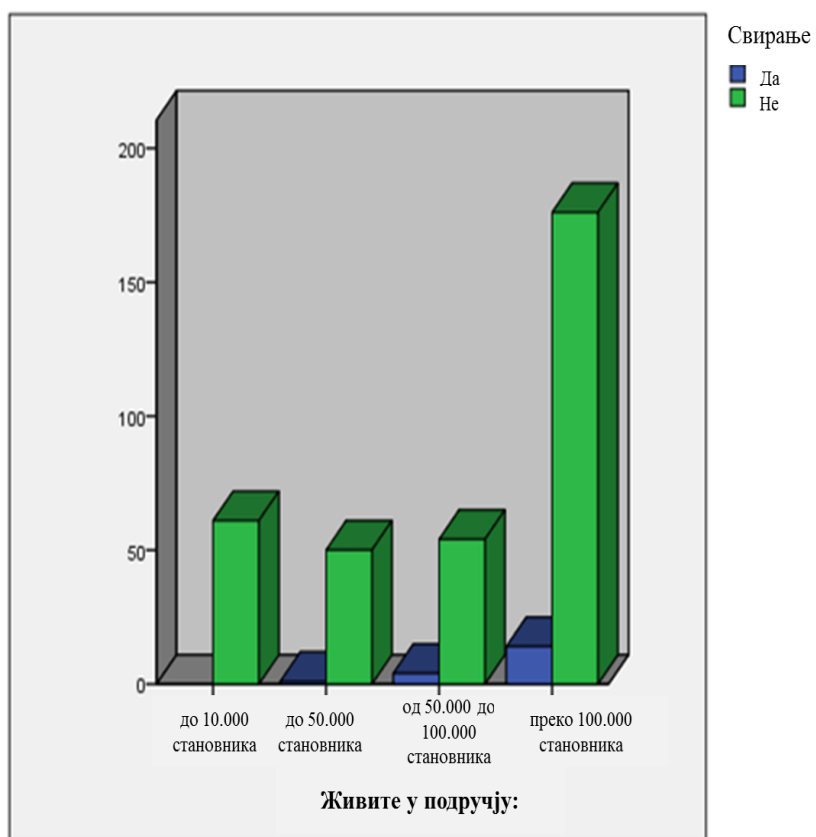
Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли је у обданишту било додатног садржаја у виду плеса и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=12,48$, $p=0,006$).

5.2.6.35. Живите у подручју- Ако је ваше дете ишло или иде у обданиште да ли је било и поред редовних активности још неких садржаја-свирање инструмента

			Додатни садржаји-свирање		Укупно	
			Да	Не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	0	61	61	
		%	0,0%	100,0%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	1	50	51	
		%	2,0%	98,0%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	4	54	58	
		%	6,9%	93,1%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	14	176	190	
		%	7,4%	92,6%	100,0%	
			Укупно	19	341	360
			%	5,3%	94,7%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	6,486 ^a	3	,090
Likelihood Ratio	9,843	3	,020
Linear-by-Linear Association	6,034	1	,014
N of Valid Cases	360		

Графикон 5.2.6.19. Подручје-свирање

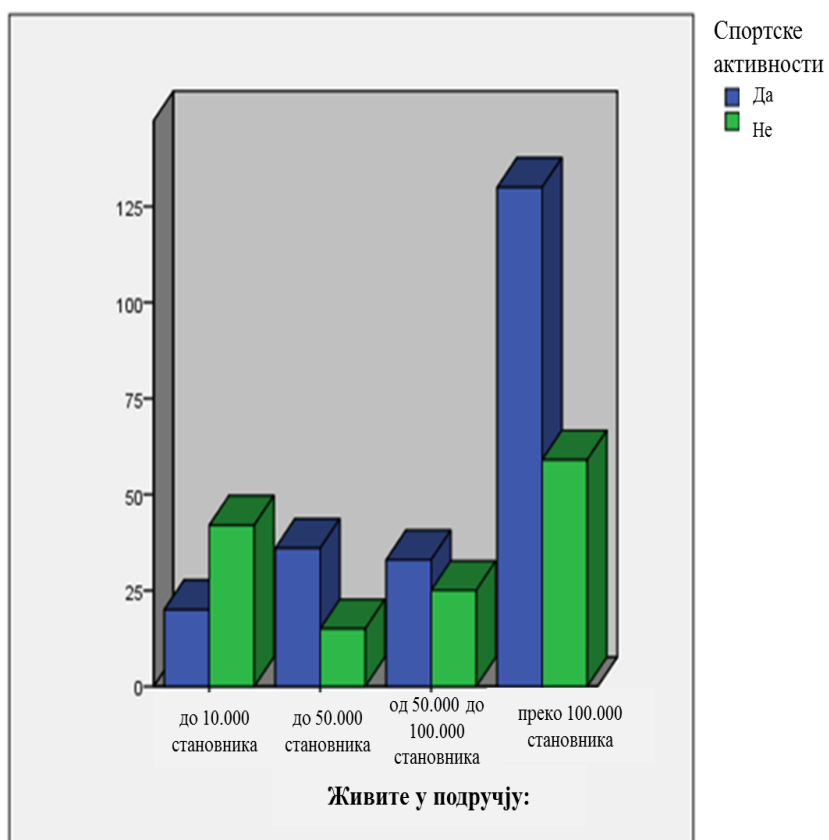

5.2.6.36. Живите у подручју- Ако је ваше дете ишло или иде у обданиште да ли је било и поред редовних активности још неких садржаја-спортске активности

			Додатни садржаји-спортске активности		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	20	42	62
		%	32,3%	67,7%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	36	15	51
		%	70,6%	29,4%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	33	25	58
		%	56,9%	43,1%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	130	59	189
		%	68,8%	31,2%	100,0%
Укупно		Укупно	219	141	360
		%	60,8%	39,2%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	28,675 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	28,299	3	,000
Linear-by-Linear Association	17,762	1	,000
N of Valid Cases	360		

Графикон 5.2.6.20. Подручје-спортске активности

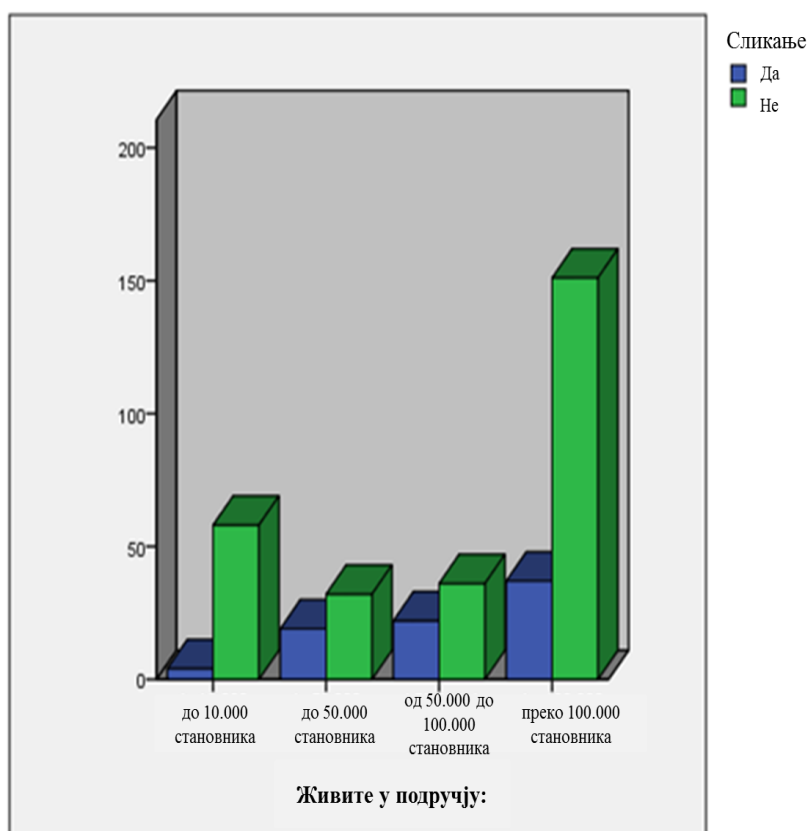

5.2.6.37. Живите у подручју- Ако је ваше дете ишло или иде у обданиште да ли је било и поред редовних активности још неких садржаја-сликање

			Додатни садржаји-сликање		Укупно	
			Да	Не		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	4	58	62	
		%	6,5%	93,5%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	19	32	51	
		%	37,3%	62,7%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	22	36	58	
		%	37,9%	62,1%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	37	151	188	
		%	19,7%	80,3%	100,0%	
	Укупно		Укупно	82	277	359
			%	22,8%	77,2%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	24,021 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	25,337	3	,000
Linear-by-Linear Association	,575	1	,448
N of Valid Cases	359		

Графикон 5.2.6.21. Подручје-сликање

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли је у обданишту било додатно садржаја у виду сликања и величине места живљења испитаника. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=24,02$, $p=0,000$).

Сви испитаници су се изјаснили да у предшколским установама не нуди садржај учења страног језика (евентуално додатно наплаћивање).

ЗАКЉУЧЦИ:

- Задовољство родитеља васпитањем и образовањем је изражено. Средњи степен задовољства васпитним радом је 52,6%. Васпитањем је у потпуности задовољно 39,3 % испитаника, није задовољно само 8,1%. образовањем је задовољно у потпуности 33,8%, није задовољно 9,1 % док је средњи степен задовољством образовним радом са децом у обданишту 56,7%.
- Посматрано према подручјима живљења, постоје изражене статистичке повезаности варијабли величине места и задовољства васпитањем ($\chi^2=17,85$, $p=0,007$). Васпитањем су најзадовољнији испитаници у месту до 10.000 становника 55,7% потпуно задовољних наспрам само 4,9% незадовољних. Међутим, аспирације и изазови у мањим срединама су свакако знатно ниже од становника већих места, те разлоге задовољства морамо саследати и са аспекта патријархалних специфичности васпитања и затворености мањих средина. Свакако програми васпитног рада морају бити прилагођени културолошким различитостима, али са тенденцијом отварања система за иновације.
- Хи квадрат тест је потврдио и статистичку повезаност величине места живљења и задовољства образовањем, ($\chi^2=23,90$, $p=0,001$), али са супротним тенденцијама од васпитања. Наиме, образовањем су најзадовољнији родитељи из подручја преко 100.000 становника 38,4% , док су у подручју до 10.000 потпуно задовољни само 19% испитаника. Ако узмемо у обзир да је образовна структура родитеља са процентуалним учешћем високо образованих, мастер и доктора наука управо из подручја преко 100.000 становника, док су доминантнији средњи степен стручне спреме у мањем подручју, онда је степен задовољства образовањем и логичан след што указује на потребу поштовања принципа једнаке доступности образовања, едукацијом стручних кадрова и њиховом једнаком географском покретљивошћу.
- Заступљеност додатних садржаја који се не наплаћују додатно још увек није довољно развијено. Потребна је додатна активација локалне заједнице, мотивисање родитеља ка заједничким акцијама унапређивања стандарда како програма тако и

установе у виду обезбеђивања дидактичких материјала и личним учешћем тако и додатне едукације васпитача у смислу музичких и ликовних активности, које су процентуално заступљене у већим подручјима: у подручју преко 100.000 становника сликање као додатну активност 19,7%, док рад у подручју музичке уметности: свирање инструмента 7,4%, плес 11,6% док их у мањим скоро и нема (нпр. свирање у подручју до 10.000 не постоји ни као додатна активност). Неопходно је напоменути да уметничке активности постоје, деца према програму изводе различите ликовне и музичке активности различитим техникама дрвене, воштане бојице, темпере, пластелин, звечке, удараљке, слушање музике, припремање представа и изложби својих радова. Родитељи евентуално очекују да тај рад буде индивидуално усмерен јачањем талента и допуне постојећих садржаја.

- Различита је ситуација са спортским активностима које постоје у свим подручјима, али је Хи квадрат тестом утврђена статистичка значајност у испољавању. Тако су процентуално изражене око 70%, у свим подручјима, осим оним до 10.000 где су спортске активности заступљене у процентуалном износу од 32,3%.

- Разноврстан и висококвалитетан рад осим институционалне допуне породичном васпитању и образовању и задовољавању потреба породице од изузетне је важности као основа за психо-социјални развој деце чији ефекти се одражавају и на касније школовање бољим адаптационим способностима, поседовањем социјалних вештина и разноврсних знања.

Појединачна хипотеза 2 (ПХ-2), посебне хипотезе Х-2, наведеним закључцима) је потврђена.

Конфирмацијом појединачне хипотезе ПХ-1 и ПХ-2 доказали смо посебну хипотезу Х-2 која гласи: ***„Што је развијенија мрежа васпитних установа на локалном нивоу тиме је потпуније утемељена институционална основа за реализацију потреба породице и стимулисан психолошки и социјални развој детета“.***

3. Импликације системом управљања друштвеном бригом о породици и деци у установама социјалне заштите

3.1. Установе социјалне заштите

Остваривање социјалне заштите у виду пружања услуга и материјалних давања за појединце и породице којима је помоћ неопходна врши се преко установа социјалне заштите у складу са Законом о социјалној заштити. За сам почетак рада ових установа, које су одређене према карактеру и потребама које ће задовољити и кругу корисника, веома је важно обезбедити стручан кадар сагласно потребама корисника. Најновији прописи у области социјалне заштите увели су значајну новину, омогућавање појединцу односно физичком лицу да буде оснивач установе према чл.10 Закона о социјалној заштити.

Сама природа ових установа је таква да већи број породица никада не оствари контакт и не буде упозната са њиховим радом из једноставног разлога што су формиране за првенствено решавање проблема угрожених категорија становништва, а не и њихово спречавање. Иако законодавац предвиђа као једну од делатности иницирање и развијање превентивних програма који ће допринети спречавању и сузбијању социјалних проблема, реч је о томе да се домен њихових услуга своди на материјалну подршку економски угроженим породицама (у виду новчане помоћи, привременог смештаја) или породицама са поремећеном структуром односа и дисфункционалним улогама (насиље, развод, деца без родитељског старања, васпитно запуштена деца). У правилнику о раду ових установа дефинисан је термин корисника који „означава особу, породицу или социјалну групу у заједници која користи услуге социјалних служби у задовољавању потреба и која без подршке тих служби не може достићи или одржати квалитет живота или заштитити своја права“¹⁸⁸ што указује да је рад установа нажалост, још увек искључиво куративног карактера.

¹⁸⁸ Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, Службени гласник РС бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011, 1/2012. Члан2.став 1.

Установе социјалне заштите чији је оснивач Република Србија су: Установе за васпитање деце и омладине и Завод за социјалну заштиту, док је оснивање центра за социјални рад препуштено јединицама локалне самоуправе.

Остале установе социјалне заштите су: Центар за породични смештај и усвојење и дом за смештај корисника.

3.2. Установе социјалне заштите у локалној заједници

3.2.1. Центар за социјални рад

Међу установама социјалне заштите у постојећем систему, (али и ранијим) центар за социјални рад има најзначајнију улогу као мултифункционална установа која путем социјалних, психолошких, правних, социолошких, педагошких и других услуга најделотворније задовољава разноврсне потребе грађана и њихових породица и спречава настајање узрока који доводе до социјалних проблема на територији на којој је основана.

Први центар за социјални рад као вишефункционална установа основан је 1956. године у Београду у општини Палилула, са основним задатком да прати развој социјалних проблема на подручју општине, однос породице и детета и да им помаже у отклањању личних и породичних проблема и обезбеди стручно-методолошке основе у превентиви и сузбијању социјалних проблема. Први центри су прошли кроз различите фазе сагласно улогама које су обављали. У почетку су били формиран и искључиво као психолошко-педагошка саветовалишта, потом шездесетих година као центри за социјално медицински рад и најзад прерастају у установе за социјални рад и социјално-правну заштиту, док се медицинске услуге издвајају из ових установа.

„На формирање и одређивање улоге центра утицали су одговарајући правни акти, посебно Препорука о формирању центара за социјални рад као самосталних стручних служби за послове социјалне заштите, коју су донели Одбор за социјалну политику и народно здравље Савезног већа и Одбор за питање рада и социјалног

осигурања Већа произвођача Савезне народне скупштине 1961. године.¹⁸⁹ До почетка шездесетих година прошлог века, оснивају се центри за социјални рад у свим београдским градским општинама, а у периоду од 1969-1976. године и у свим приградским општинама и тече њихов континуирани развој на нивоу локалне заједнице и његова активна улога у планирању развоја социјалне заштите у јединици локалне самоуправе.

Значај центра за социјални рад најбоље се може видети преко делокруга његовог рада уређеног одговарајућим законским прописима из социјалне заштите, али и на основу Породичног закона (врши послове органа старатељства), Закона о финансијској подршци породици са децом (новчана давања), Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних учинилаца кривичних дела (давање стручног мишљења, праћење и појачан надзор према малолетнику након изрицања васпитне мере), Кривичном закону (породично насиље), Закону о медијацији (посредовање у сукобу).

„Услуге и права које грађани остварују кроз делатност центра за социјални рад, а које се финансирају из буџета Републике Србије су:

- Новчана социјална помоћ;
- Додатак за помоћ и негу другог лица;
- Увећани додатак за помоћ и негу другог лица;
- Посебна новчана накнада;
- Смештај у установу социјалне заштите;
- Смештај у другу породицу;
- Помоћ у оспособљавању за рад;
- Хранитељство;
- Усвојење;
- Старатељство;
- Процене у вези са вршењем родитељског права и поверавања детета у поступку развода брака;
- Превентивне и корективне мере у вршењу родитељског права.

¹⁸⁹ Вуковић, Д. Социјална сигурност, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2009, Београд. стр251.

Из буџета града или општине у Републици Србији финансирају се следеће услуге и права:

- Једнократна новчана помоћ;
- Стална новчана помоћ;
- Помоћ у кући ;
- Дневни боравак;
- Бесплатан оброк;
- Стипендије;
- Привремени смештај у прихватилиште и прихватну станицу;
- Становање уз подршку;
- Привремено становање.¹⁹⁰

Као поливалентна установа центар врши јавна овлашћења (поверене послове) у области решавања о правима из социјалне заштите, пружа услуге социјалног рада и обавља послове исплате новчаних давања утврђених законом. Поред поверених послова активности центра везују се за евидентирање и праћење потреба на нивоу локалне заједнице, пружање услуга социјалне и породично правне заштите, услуге подршке и дневног смештаја лицима којима је то неопходно (лица са телесним инвалидитетом, деци са сметњама у развоју, са проблемима у понашању и материјално угроженим лицима), помоћ у кући и саветодавно-терапијског и социјално едукативног рада, покретање и учествовање у судским и медијаторним поступцима, развија програме социјалне инклузије који доприносе задовољавању потреба рањивих категорија грађана и њихових породица у области социјално заштитне функције на територији локалне заједнице за коју је основан и сарађује са другим државним установама (МУП-ом, органима правосуђа, школама, обдаништима, здравственим установама када је то у циљу поступка који решава конкретан проблем било да је то насиље у породици, поступак усвојења или смештаја у другу породицу до неких баналнијих проблема).

¹⁹⁰ Ставке постављене на основу делатности центара дефинисаних у Правилнику о организацији, нормативима и стандардима рада, Сл.гласник РС бр.29/2008,37/2010,39/2011,1/2012.

На територији Републике Србије центри за социјални рад се оснивају на општинском нивоу, постоји могућност партнерства више центара ради спровођења одређених програма и делокруга надлежности на нивоу две или више општина и Градски центар за социјални рад за град Београд као установа која обједињује рад 17 градских општина.

Делатност Градског центра је уређена исто као и код осталих центара за социјални рад с тим што осим важеће законске регулативе, рад је регулисан и подзаконским актима „Одлуком о правима у социјалној заштити Београда и подзаконским актом Интервентне мере заштите најугроженијих грађана Београда“¹⁹¹. „Основан је 1991. године као јединствена установа за обављање социјалне и породично-правне заштите грађана Београда“.¹⁹² У његов састав ушли су сви општински центри за социјални рад у чијој је надлежности реализација непосредне заштите грађана, Саветовалиште за брак и породицу (формирано 1985. године) као одељење специјализовано за саветодавно-терапијски, медијацијски, и консултативни рад са појединцима, паровима и породицама и Завод за проучавање социјалних проблема, који је од оснивања (1958. године) имао статус развојно-истраживачке институције у систему социјалне заштите Београда .

3.2.2. Саветовалиште за брак и породицу

Градски центар за социјални рад у Београду својим услугама, корисницима омогућава и помаже да остваре права из социјалне и породично-правне заштите и нуди шири дијапазон саветодавних услуга и психолошке подршке, те би овакав начин рада требало проширити и на остале локалне заједнице.

Психолошка подршка пружа се у облику саветовања, психотерапијских услуга и услуга посредовања (медијације) у оквиру саветовалишта за брак и породицу. Психотерапијски рад започиње искључиво самоиницијативним обраћањем грађана за пружањем одређене врсте психотерапијске помоћи.

¹⁹¹ <http://www.gcsrbg.org/>

¹⁹² <http://www.beograd.rs/>

Саветовање представља површинску и кратку психотерапију и спроводи се у виду давања стручних савета (давање упутстава, препоруке, сугестије) особама којима је то потребно. Саветодавне услуге које се најчешће пружају у виду: информисања о процедури развода брака, како саопштити детету да се родитељи разводе, како унапредити родитељску сарадњу током и након развода брака, упознавање са правима и поступцима у случајевима насиља у породици.

Сложеније технике су код психотерапије која представља поступак пружања психолошке помоћи клијентима заснован на одређеној теорији и техникама дијалога. Важно је да се испоштују принципи добровољности и слободног одлучивања, односно сарадње путем конверзације која је вид оснаживања и помоћи да заједничким истраживањем проблема се најбоље решење за сваку конкретну ситуацију.

Од личне мотивације и спремности клијената за укључивањем у психотерапијски процес у великој мери зависи и исход психотерапије. Честа је примена системске породичне терапије кроз групни рад у ком учествују сви чланови породице или пак више породица са истим узроком проблема (нпр. алкохолизам) где заједничким дискусијама и разменама искустава решавају прво услове који су до проблема довели посматрајући шири контекст породичног окружења и то на нивоу већих система: шира породица, локална заједница, култура, као и на нивоу субсистема: родитељског, партнерског, сибиллинг-браћа и сестре проучавајући све релације у односима које могу бити узрок проблема.

Медијација је вид посредовања у сукобу које изводи непристрасна, трећа страна прихваћена од обе сукобљене стране, која нема ауторитативну моћ, већ ток преговарања координише у циљу постизања узајамно прихватљивог и најцелисходнијег решења. Могућности примене медијације у Саветовалишту за брак и продицу и центрима за социјални рад су широке, али је она још увек уско повезана са конфликтима које проузрокује бракоразводна парница и питања старатељства. Медијацију је неопходно проширити и на остале видове сукоба у локалној заједници и системском окружењу породице. Тиме би се постигло више циљева. Осим

смањивања тензије и конфликта и боље сарадње породице са локалним окружењем, циљеви медијације у локалној заједници су:

- Оснаживање грађана, заједнице и локалних лидера
- Развој демократских односа
- Децентрализација процеса доношења одлука
- Образовања свих актера у заједници за преузимање одговорности за задовољење личних и колективних потреба, на начин који неће бити конфликтно оријентисан
- „Формирање одговорних локалних лидера“¹⁹³

Према искуствима најчешће се Саветовалишту обраћају клијенти са проблемима:“ у партнерском односу (различите врсте брачних криза и проблеми у партнерској комуникацији или престанак исте); предразводна проблематика (клијенти који се обраћају у фази када се још није започео поступак развода и када се најчешће преиспитује одлука о разводу, или је потребна подршка у прихватању развода, насиље у породици, проблеми сепарације“.¹⁹⁴

Табела 5.3.2.2.1. Локалне заједнице у којима постоји саветовалиште за брак и породицу

БР	Општина/ Град	Пружалац услуге
1.	Бајина Башта	Центар за социјални рад
2.	Београд	Градски центар за социјални рад
3.	Врбас	Центар за социјални рад
4.	Врњачка Бања	Центар за социјални рад
5.	Вршац	Центар за социјални рад
6.	Књажевац	Центар за социјални рад
7.	Краљево	Центар за социјални рад
8.	Крушевац	Центар за социјални рад
9.	Ниш	Градска управа Ниш; Центар за социјални рад Ниш
10.	Нови Сад	Центар за социјални рад
11.	Савски Венац	Центар за социјални рад

¹⁹³ Милосављевић, М. Бркић, М. Социјални рад у заједници, Социјална мисао, Београд, 2005. Стр292.

¹⁹⁴ <http://www.gcsrbg.org/>

12.	Сомбор	Центар за социјални рад
13.	Србобран	Центар за социјални рад
14.	Сремска Митровица	Центар за социјални рад
15.	Стара Пазова	Центар за социјални рад
16.	Ужице	Центар за социјални рад
17.	Шабац	Центар за социјални рад, Саветовалиште за породицу и младе;

Извор: Републички завод за социјалну заштиту¹⁹⁵

На основу табеле 5.3.2.2.1. примећујемо да саветовалиште постоји само у 17 општина, а нема карта (сликовни приказ) дата у прилогу рада показује да је подручје Јужне и Источне Србије као и већим делом западни и шумадијски регион без саветовалишта.

Остале саветодавне терапијске услуге које се пружају породици постоје још и у Бајиној Башти, Крушевцу и Сомбору.

У РС је број развода у сталном порасту, посебно у средњем животном добу, тако да када ситуацију погледамо из угла родитељског функционисања, отварају се бројна питања везана за бригу о деци и организовања њиховог живота у условима престанка заједничког живота њихових родитеља. Те из тих разлога улога саветовалишта је од круцијалног значаја у помоћи родитељима око усаглашавања у новонасталим околностима васпитања и евентуалним пратећим проблемима који су нус појава развода (агресивна или пак асертивна понашања код деце) .

Табела 5.3.2.2.2. Разведени бракови у Србији

	2002	2010	2011	2012	2013
Разведени бракови – укупно	9982	6644	8251	7372	8170
Просечна старост при разводу брака – муж	40,8	42,1	42,5	42,6	42,7
Просечна старост при разводу брака – жена	37,4	38,5	38,9	39,0	39,0
Просечно трајање брака (године)	11,9	12,5	12,7	12,9	13,4

Извор: Републички завод за статистику, годишњаци за дате године, Београд

¹⁹⁵ http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=245&Itemid=245

Број разведених бракова показује пораст од 11% у 2013. години у односу на претходну, и износи 8170 разведених бракова. „Просек година старости приликом развода брака за жене је 39 година, а за мушкарце 43 године“.¹⁹⁶ Просечно трајање разведеног брака за 2013. годину је 13,4 године, што је дуже него у 2012. години (12,9 година).

„У 2013. години највећи број разведених бракова чине бракови с децом 55%, а у смислу трајања највећи број разведених бракова је у трајању од пет до девет година након закључења. Након развода, издржавана деца су у 78% случајева додељена жени.“¹⁹⁷

Број ванбрачних веза и једнородитељских породица такође бележи пораст. Међутим, из табеле 5.3.2.2.3. Примећујемо пораст једнородитељских породица са једним дететом (отац са дететом са 66,4% на 71,6% мајка са једним дететом 70,8% на 73,6%), али је у односу на попис из 2002.године у паду број једнородитељских породица са двоје и више деце. Осим финансијске подршке, самохрани родитељи у центрима траже неопходну подршку узроковану самосталном бригом о деци, те би тимски рад различитих стручних кадрова, континуираног рада и мобилизације свих доступних ресурса потребних за колико толико хармоничан живот био један од могућих решења подстрека оваквим све бројнијим породицама, које су чест западни тренд.

Табела 5.3.2.2.3. Породице с децом према типу породице и броју деце¹⁹⁸

	Попис 2002		Попис 2011	
	укупно	%	укупно	%
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	1532312	100	1476105	100
1 дете	728635	47,55	764546	51,79
2	684409	44,67	591114	40,05
3 и више деце	119268	7,78	120445	8,16
Брачни/ванбрачни пар са децом	1206263	100	1108148	100
1 дете	500989	41,53	495110	44,68
2	600802	49,81	505660	45,63
3 и више деце	104472	8,66	107378	9,69
Мајка с децом	252148	100	291522	100
1 дете	178556	70,81	214636	73,63

¹⁹⁶ Просек изведен из табеле 5.3.2.2.2.

¹⁹⁷ Републички завод за статистику, Београд, 2013

¹⁹⁸ Попис становништва, домаћинства и станова 2011. године у Републици Србији, Књига 17: Породице с децом, www.popis2011.stat.rs, (аутор је истакао преглед пресека два пописа)

2	63533	25,20	66673	22,87
3 и више деце	10059	3,99	10213	3,50
Отац с децом	73901	100	76435	100
1 дете	49090	66,43	54800	71,69
2	20074	27,16	18781	24,57
3 и више деце	4737	6,41	2854	3,73

Извор: РЗС

3.3. Нови видови услуга на нивоу локалне заједнице

У периоду од 2010. године поред постојећих услуга које су се углавном односила на инвалидна, стара и материјално угрожена лица, заживео је читав сет услуга који је још увек развијен само у неколико градова и општина. Међутим, већина тих услуга решава само „горуће проблеме“, а још увек нема карактер превентивног и саветодавног рада. Осим прихватишта за жртве породичног насиља уводе се и СОС линије за исте категорије, сигурне куће (Зајечар, Зрењанин, Шабац), СОС линије за децу и младе (постоји само у Београду и Свилајнцу), клуб за младе у процесу осамостаљивања (Крагујевац), становање уз подршку за младе које се осамостаљују (пружалац ове услуге су центри за социјални рад осим у већим градовима, и у Прибоју, Панчеву, Шапцу, Кладову и другим). Међутим, ова услуга омогућава осамостаљивање само младим лицима која су била у хранитељским породицама или установама за васпитање, као вид подршке и социјализације у новој средини.

За свеобухватнији приступ кругу прималаца услуга неопходно је истаћи значај невладиних организација и јавно приватних партнерства. Наиме, према Закону о локалној самоуправи: „Јединица локалне самоуправе за остваривање својих права и дужности и за задовољавање потреба локалног становништва може основати предузећа, установе и друге организације које врше јавну службу, у складу са законом и статутом“¹⁹⁹.

¹⁹⁹ Закон о локалној самоуправи, Сл.гласник бр.129/2007, члан 7. ,став1

„Јединица локалне самоуправе може уговором, на начелима конкуренције и јавности, поверити правном или физичком лицу обављање послова из става 1. овог члана.“²⁰⁰

„Јединице локалне самоуправе сарађују и удружују се ради остваривања заједничких циљева, планова и програма развоја, као и других потреба од заједничког интереса и ради њиховог остваривања могу удруживати средства и образовати заједничке органе, предузећа, установе и друге организације и службе, у складу са законом и статутом. Јединице локалне самоуправе могу оснивати своја удружења, у складу с Уставом и законом. Органи јединице локалне самоуправе могу сарађивати са невладиним организацијама хуманитарним организацијама и другим организацијама у интересу јединице локалне самоуправе и становника свог подручја.“²⁰¹

Неопходно је према узору на западноевропске земље, Америку и Аустралију изградити диференцирану мрежу различитих социјалних услуга. Саветовалиште за брак и породицу у Београду пружа узор али само у домену рада на поремећеним породичним односима. Такође мањкавост је и самоиницијативно покретање услуге психолошке помоћи. Познато је да у затвореним срединама каква је и даље наша људи се тешко одлучују да јавно изнесу проблем. Осим посвећивања пажње на заштити приватности корисника, од значаја је уводити и друге видове разговора, посебне телефонске линије, информисање јавности и едукација грађанства путем брошура и кратких лакочитљивих обавештења о значају превентиве и саветодавног рада, као нормалног и у сваком случају мањег зла од могућих последица.

Услуге које би се требало увести као нужан део саветовалишта при сваком центру за социјални рад или основати посебне установе у виду саветовалишта везане су за све породице, не само за дисфункционалне. Као вид превентивних мера у циљу пронаталиталне политике и хармонизације породичних односа требало би оснивати на нивоу локалне заједнице:

- саветовалиште за планирање породице и будуће родитеље у ком би се вршила промоција репродуктивног здравља адолесцената и млађе популације, едукативан рад на пољу здравог материнства, борба против неплодности, општа популациона

²⁰⁰ Закон о локалној самоуправи, Службени гласник бр.129/2007, Београд, 2007. ,члан 7, став 2

²⁰¹ Исто, члан 13. став 1, 4, 5

едукација-истицање важности рађања и са тим у вези активирање локалне заједнице у штампању једноставних приручника, лако доступних будућим родитељима. Забележен је пад перинаталне смртности²⁰² одојчади у последњој декади од око 12%. Такође, умрла одојчад на 1000 живорођених 2004. године износила је 8.1. док је у 2013.тој години знатно смањена на 6.3, као и број матерналне смртности. Па ипак, неопходно је радити на едукацији младих о здравом родитељству, смањивањем малолетничких трудноћа, а са тим у вези и насилних прекида трудноћа, који осим физичког остављају траг и на психичко здравље будућих родитеља у сарадњи са здравственим установама.

- саветовалиште за партнерске односе, (како би се предупредила појава конфликта у породичној средини, а као кулминација истих и прекидање брачних односа). Такође, развојни циклус породичних односа неминовно се сусреће са фазама које могу бити кризне изазване неприпремљеношћу чланова породице на новонастале промене почев од лепих: склапање брака, рођење детета, његове развојне фазе и изазови које оне доносе до тешких какве постоје у свакој породици, а које проузрокују болест и смрт чланова породице, губитак посла и остале животне недаће. Саветодавним радом, правовременим обавештавањем јачају се и оснажују адаптивни механизми породице за нове околности и умањују несигурности.

- саветовалиште за родитеље према категоријама узраста деце (одојчад, предшколска, школска деца и адолесцентски период). Сваки период одрастања деце носи своје специфичности које захтевају различит приступ. У оваквом типу установе родитељи би могли размењивати индивидуална искуства и осим родитељских компетенција јачали партнерства на локалном нивоу у домену разноврсних услуга, неопходних за подстицање родитеља на што већи број деце.

- саветовалиште за децу и њихове потребе и питања

- саветовалиште за стара лица и лица са посебним потребама.

Обично се увек посматра релација родитељ-дете, а занемарује одос деце према њиховим родитељима. Недоумице које малишани имају, али и одрасли приликом бриге о остарелим родитељима се често запостављају. Стара лица и њихове потребе занемарују се иако су и они део породичне средине.Осећања безнађа, бескорисности,

²⁰² Перинатална смртност обухвата мртворођену децу и умрлу одојчад стару 0–6 дана

усамљености, које прате најстарије категорије су често стављена у други план под утицајем брзог темпа живота. Чине се покушаји да се брига о најстаријим категоријама подигне на виши ниво оснивањем клубова за стара лица. Овакав вид клуба за дружење и саветодавни рад са старим особама постоји углавном при геронтолошким центрима или центрима за социјални рад тренутно у само 29 општина или градова Београду, Крагујевцу, Краљеву, Новом Саду, Врњачкој, Бањи, Панчеву... али је овакав начин приступа старијим особама у мањим местима још увек неразвијен. Услуга помоћи и неге у кући за старе су тренутно и најбројније у 83 општина (или градова), међутим овај тип услуге не нуди психолошку помоћ која је често нужна.

Законске баријере за оснивање оваквих врста услуга не постоје, јер закон о социјалној заштити предвиђа услуге породичног саветовања као део услуга социјалног рада, стим што би било неопходно иновирати и проширити круг корисника, чиме би делокруг рада обухватао све породице. Вођење адекватне евиденције која би садржала потребе породица отвара питања могућности и капацитете локалне средине да организује адекватан систем података који би пратио промене у породичним окружењима, обухват породица, евалуацију услуга, контролу над радом у циљу што ефикаснијег управљања системом услуга.

Рад у оваквим разноврсним саветовалиштима би пратио тим стручњака у заисности од потребе и врсте саветовалишта: дечији психолог, логопед, педагог, психотерапеут, породични психотерапеут, социјални радник, правник, андрагог, медицинско особље. Такође, заједничке акције грађана у размени породичних искустава у васпитању деце, породичним односима, расподели улога и послова, допринеле би приснијим односима, бољем упознавању и креирању заједничких активности на многим пољима у окружењу и повећала степен отворености како породице ка локалном окружењу, тако и заједнице за нове видове мера и активности. Међусобном кооперацијом и сарадњем би се свакако стварали нови модалитети у решавању проблема на локалном нивоу и активирање различитих субјеката у виду хуманитарних и НВО организација.

Као пример добре праксе и сарадње са хуманитарним организацијама можемо навести радионице за јачање родитељства под окриљем Градског центра за социјални рад у Београду, које кроз едукативне програме организоване у различите тематске целине нуде различите моделе родитељства и васпитања, коришћења родитељске моћи, начине организовања породичног живота, проучавање потреба деце. Такође, значајан је и пројекат који се спроводи од септембра 2013. Године "Породични сарадник и јачање родитељства" који је део шире иницијативе настале на основу успостављеног јавно приватног партнерства између Фондације „Новак Ђоковић“, „Хемофарма“ и УНИЦЕФ-а. Активности везане за ову иницијативу се поред Београда реализују у Новом Саду, Крагујевцу и Нишу.

Програм се спроводи у сарадњи са Министарством рада, запошљавања и социјалне политике и Републичким заводом за социјалну заштиту. Програм обухвата две компоненте. Прва компонента се односи на пилотирање услуге Породични сарадник (на подручју општина Палилула, Сурчин, Земун), а друга на јачање родитељства са основним циљем одрастања деце у сигурним условима, превенцијом издвајања деце из породица, на јачање породице ради повратка деце из институција и хранитељских породица у биолошке породице, применом превентивних мера заштите од злостављања и занемаривања деце, али и јачањем капацитета центра кроз развој нових услуга намењених очувању породице. Услугу пружа Центар за заштиту одојчади, деце и омладине као правно лице, ангажујући породичног сарадника. Програм јачања родитељства представља превентивну меру усмерену на јачање родитељских компетенција и сензитивизацију релевантних система (здравственог и образовног) ради успостављања сарадничке мреже у циљу правовременог реаговања на занемаривање деце.²⁰³ У том смислу је важно истаћи значај јавно приватних партнерстава на нивоу локалне заједнице. У прилог томе можемо навести услугу „персоналног асистента“ као вид помоћи породицама са инвалидном децом и децом којој је неопходна додатна нега. Овај тип услуге је развијен само у београдској општини Савски венац, Нишу, Новом Саду, Руми, Кањижи, Смедереву, Сомбору и Јагодини, где улогу асистента преузимају актери из одређених агенција и невладине

²⁰³ <http://www.gcsrbg.org/index.php/2014-02-27-14-05-07>

организације (НВО ЦИЛ)²⁰⁴ у сарадњи са локалном заједницом која је унапред идентификовала породице којима је помоћ неопходна.

Нажалост у РС постоје општине у којима још увек није уведена ниједна услуга из домена социјалне сигурности грађана.

Непостоји ниједна услуга у 34 општине или града : „Бачу, Белој Цркви, Блацу, Богатићу, Босилеграду, Бујановцу, Варварину, Вучитрну, Гацин Хану, Димитровграду, Дољевцу, Жагубици, Житишту, Житорађи, Инђији, Косову пољу, Куршумлији, Кучеву, Лапову, Лепосавићу, Липљану, Малом Зворнику, Малом Црнићу, Мерошини, Новој Вароши, Обилићу, Опову, Раковици, Рачи, Рековацу, Сврљигу, Сјеници, Сокобањи, Тићевацу.“²⁰⁵ (нема карта прилог рада).

²⁰⁴ Невладина организација Центар за самостални живот инвалида

²⁰⁵ http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=240&Itemid=240

3.4. Импликације резултата истраживања

О значају увођења нових мера саветодавно-едукативног рада на плану родитељства и породичних функција које би оснажиле и **подстакле** ову важну животну улогу и обухватиле све породице испитаници су одговорили на следећи начин, који иде у прилог активирању државе и локалне заједнице на овом пољу.

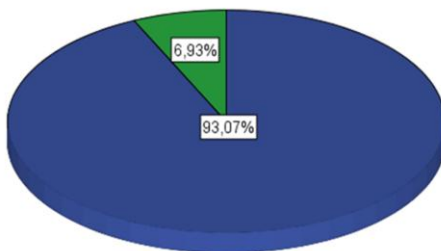
Табела 5.3.4.1. На питање да ли сматрате да би постојање центра за родитеље у којима би могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља испитаници су одговорили :

	Фреквенција	Процент
да	336	93,1
не	25	6,9
Укупно	361	100,0

Графички приказ: 5.3.4.1. Постојање центра за родитеље

Да ли сматрате да би постојање центара за родитеље у којима би родитељи могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља?

■ Да
■ Не

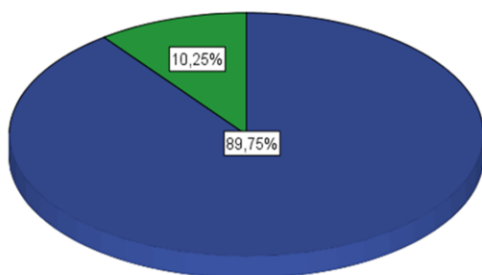
Табела 5.3.4.2. Да ли бисте Ви када би постојао такав центар, користили његове услуге?

		Фреквенција	Процент
	да	324	89,8
	не	37	10,2
	Укупно	361	100,0

Графички приказ 5.3.4.2. Коришћење услуга центра за родитеље

Да ли бисте Ви, када би постојао такав центар, користили његове услуге?

Да
Не

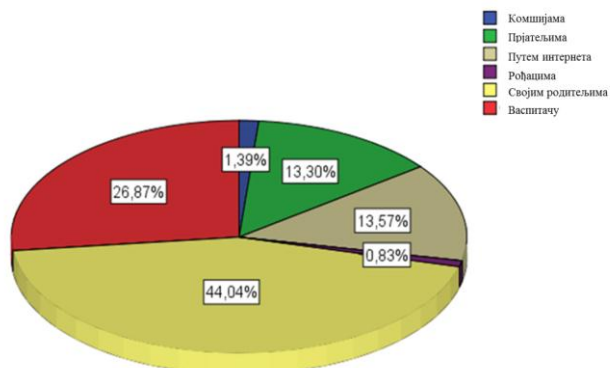
Табела 5.3.4.3. Ако имате неки проблем са васпитањем деце, коме се најчешће обраћате за помоћ?

		Фреквенција	Процент
	Комшијама	5	1,4
	Пријатељима	48	13,3
	Путем интернета	49	13,6
	Рођацима	3	,8
	Својим родитељима	159	44,0
	Васпитачу	97	26,9
	Укупно	361	100,0

Родитељи се у највећем проценту обраћају за помоћ својим родитељима 44%, потом васпитачу 26,9% и практично треће место деле савети пријатеља 13,6% и интернета 13,3%.

Графикон 5.3 4.3. Обраћање за помоћ уколико имате проблем са васпитањем деце

Ако имате неки проблем са васпитањем деце, коме са најчешће обраћате за помоћ?

5.3.4.4. Живите у подручју- Да ли сматрате да би постојање центара за родитеље у којима би родитељи могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља?

			Да ли сматрате да би постојање центара за родитеље у којима би родитељи могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља?		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	60	2	62
		%	96,8%	3,2%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	47	4	51
		%	92,2%	7,8%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	56	2	58
		%	96,6%	3,4%	100,0%
преко 100.000 становника	Укупно	173	17	190	
	%	91,1%	8,9%	100,0%	
Укупно		Укупно	336	25	361
		%	93,1%	6,9%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	3,676 ^a	3	,299
Likelihood Ratio	4,114	3	,249
Linear-by-Linear Association	2,008	1	,156
N of Valid Cases	361		

Хи квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли сматрате да би постојање центара за родитеље у којима би родитељи могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=3,67$, $p=0,299$). Односно у свим подручјима родитељи су усаглашени у ставу да би постојање овакве врсте државне установе знатно олакшало обављање родитељске улоге.

Табела 5.3.4.5. Живите у подручју- Да ли бисте Ви ,када би постојао такав, центар користили његове услуге ?

			Да ли бисте Ви, када би постојао такав, центар користили његове услуге?		Укупно
			Да	Не	
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	55	7	62
		%	88,7%	11,3%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	42	9	51
		%	82,4%	17,6%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	53	5	58
		%	91,4%	8,6%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	174	16	190
		%	91,6%	8,4%	100,0%
Укупно		Укупно	324	37	361
		%	89,8%	10,2%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	3,965 ^a	3	,265
Likelihood Ratio	3,532	3	,317
Linear-by-Linear Association	1,618	1	,203
N of Valid Cases	361		

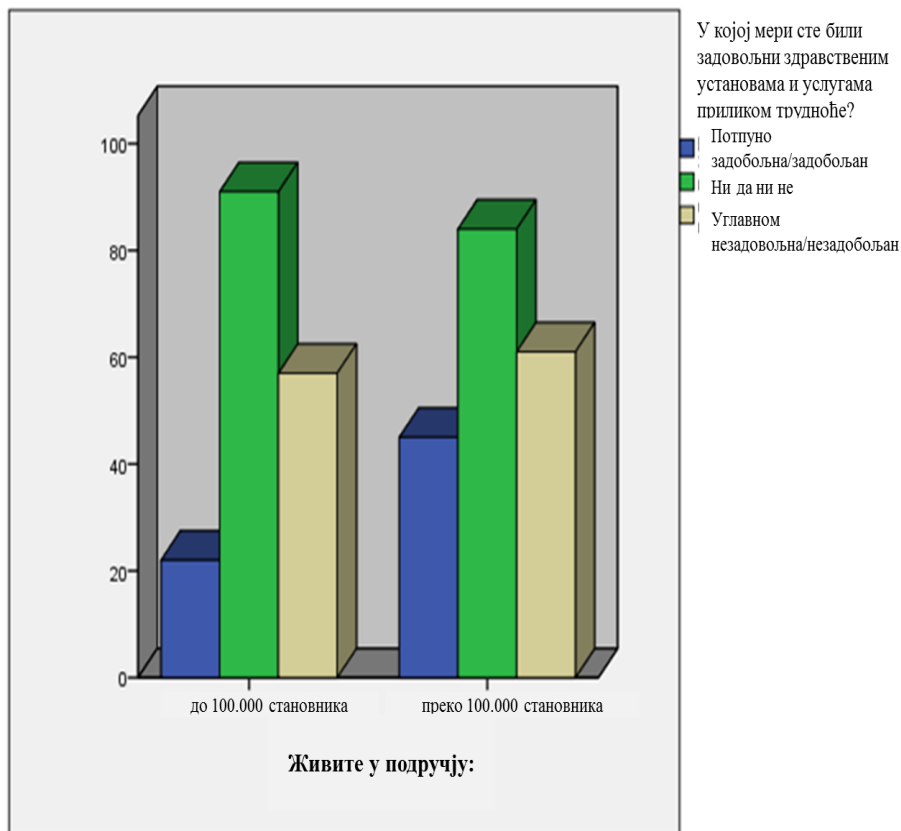
Chi квадрат тестом испитана је повезаност питања: да ли бисте Ви, када би постојао такав центар, користили његове услуге и величине места живљења испитаника. Утврђено је да не постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=3,96$, $p=0,265$). Испитаници би користили услуге центра за родитељска питања у великом проценту без обзира на подручје живљења.

Табела 5.3.4.6. Живите у подручју - У којој мери сте били задовољни здравственим установама и услугама током трудноће

		У којој мери сте били задовољни здравственим установама и услугама током трудноће				Укупно
		потпуно задовољна/задовољан	Ни да ни не	Углавном незадовољна/незадовољан		
Живите у подручју:	до 100.000 становника	Укупно	22	91	57	170
		%	12,9%	53,5%	33,5%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	45	84	61	190
		%	23,7%	44,2%	32,1%	100,0%
Укупно		Укупно	67	175	118	360
		%	18,6%	48,6%	32,8%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,222 ^a	2	,027
Likelihood Ratio	7,362	2	,025
Linear-by-Linear Association	1,294	1	,255
N of Valid Cases	360		

Графички приказ 5.3.4.4. Подручје –задовољство здравствених услуга током трудноће

Хи квадрат тестом испитана је повезаност величине места живљења и питања: У којој мери сте били задовољни здравственим установама и услугама приликом трудноће. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност две варијабле ($\chi^2=7,22$, $p=0,027$). Процент незадовољних и оних који и јесу и нису задовољни приближно је једнак код обе групе испитаника. Међутим, задовољнији су они који живе у местима преко 100.000 становника у односу на оне који живе у мањим местима. У мањим подручјима изражен је степен задовољства од само 12,9% што указује на потребу знатног побољшања стандарда рада здравствених установа .

ЗАКЉУЧЦИ :

- Чак 93,1% испитаника сматра да би оснивање центра за родитеље у ком би се спроводио саветодавно-едукативан рад допринело побољшању компетенције у обављању родитељске улоге, кроз помоћ стручних кадрова. Само 25, испитаника или 6,9% не дели ово мишљење.
- По питању коришћења услуга родитељског центра, резултати су нешто другачији, 89,8% испитаника би користило услуге оваквог типа институције, док 10,2% не би. Можемо приметити да мали проценат у односу на претходно питање од 4,3% иако се залаже за оснивање центра, али има лични степен несигурности за одлазак у исти. Из тих разлога неопходно је радити на охрабривању родитеља у коришћењу институција. Са тим у вези је и следећи закључак.
- Наиме, родитељи приликом проблема у васпитању деце за помоћ се у највећем броју обраћају својим родитељима, чак 44,04% испитаника, што указује на још увек традиционалне начине васпитања и породичну затвореност; 26,8% поверење поклања васпитачу, 13,57% за решавање проблема консултују интернет сајтове, 13,3% се обраћа пријатељима, а процентуално веома низак удео је оних који се за помоћ обраћају рођацима 0,83% или комшијама 1,39%.
- Повезивањем подручја испитаника и ставова о постојању центра резултати Хи квадрат теста су показали да нема статистички значајне повезаности, вредност $p=0,299$, што указује на чињеницу да у свим подручјима постоји потреба и жеља родитеља за оснивање оваквог типа саветодавне установе.
- Повезивањем резултат добијених на одговоре да ли би користили услуге, када би постојао такав центар, и величине места живљења испитаника, Хи квадрат тест је показао вредност $p=0,265$ што указује на закључак да би степен партиципације у коришћењу услуга по подручјима био равномеран, тј. нема статистички значајних одступања у односу на величину места живљења.

- У погледу задовољства здравственим услугама током и приликом трудноће задовољнији су испитаници из подручја преко 100.000 становника, од оних у мањим локалним заједницама, $p=0,027$ што несумњиво води ка закључку да је развијеност локалних здравствених установа које пружају саветодаван рад током трудноће (саветовалишта у оквиру домова здравља) и неразвијеност болница висок, те се треба обратити пажња на исте. Такође, треба скренути пажњу на генерално јако ниску задовољност услугама од само 23,7% у већим подручјима. Обезбеђивање пренаталне здравствене заштите и саветодавног рада на том пољу треба поставити као један од приоритетних циљева. Осим потпуног обухвата становништва (будућих родитеља и њихове деце) , знатно се умањује могућност пренаталне смрти одојчади и спонтаних (или насилних) побачаја.

- Различитим мерама у смислу едукативног и саветодавног рада у области планирања родитељства, родитељској улози, породичних односа, и здравственој едукацији и услугама пре, током и после трудноће треба обухватити све породице са децом. Осим услуга саветовања при центрима и примарној здравственој заштити (дом здравља), неопходно је оснивати нови вид установа овог типа на нивоу локалне заједнице како би обухват породица био већи с обзиром да постоји заинтересованост и потреба грађана за овим типом услуга. Омогућавајући здраво родитељство вишим стандардом квалитета услуга, хуманизацијом услова порођаја и промовисањем еманципаторских приступа перинаталном периоду и трудноћи, потпуним обухватом породица чиме се директно утиче и на раст природног прираштаја у локалној средини.

Појединачна хипотеза ПХ2 посебне хипотезе Х 1, која гласи: *што су друштвене мере шире у обухвату породица и деце , тиме се више подржава и подстиче биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу у потпуности је потврђена.*

4. Импликације системом управљања финансијске друштвене бриге о породици и деци

4.1. Финансијска друштвена подршка породици са децом

Вид државних давања као финансијска подршка породици са децом остварује се у виду мера које имају двојаки карактер:

- Популациони - новчана давања у виду родитељског додатка и накнаде зараде за време породилског одсуства и одсуства ради неге детета као универзално право које спадају у државне инструменте популационе политике.
- Социјални - новчана давања у виду дечијег додатка, накнада трошкова у предшколској установи за децу без родитељског старања, за децу са сметњама у развоју и регресирање трошкова боравка у предшколској установи за децу из материјално угрожених породица, право које припада оним породицама које се нађу у оваквој врсти потребе на основу имовинског стања и породичних прилика и спадају у државне инструменте социјалне политике.

4.2. Дечији додатак

Право на дечији додаток остварује један од родитеља односно старатеља или хранитеља за прво, друго, треће и четврто дете под условом да о њима непосредно брине од дана поднетог захтева у општинској, односно градској служби дечије заштите. Основни услов за стицање права је лош материјални положај породице који је законски дефинисан висином укупног месечног прихода (умањеног за порезе и доприносе) у кварталу који претходи месецу подношења захтева односно не прелази „износ од 7.900,00 РСД, односно износ од 9.480,92 РСД за самохране родитеље, хранитеље, старатеље и родитеље деце са сметњама у развоју (ово су износи предвиђен за јануар 2014. Године”²⁰⁶). Осим тога, „укупан месечни

²⁰⁶ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања РС
<http://www.minrzs.gov.rs/cir/component/k2/item/392-visine-socijalnih-davanja>

катастарски приход по члану породице не сме прећи 3% просечног катастарског прихода по 1ха плодног земљишта у претходној години или је остварен од земљишта до 0,5ха на ком је подигнута стамбена зграда²⁰⁷. „Уколико породица не остварује друге приходе, онда материјални цензус не може бити већи од 7% просечног катастарског прихода по 1ха плодног земљишта у претходној години²⁰⁸, као и да испуњавају услове држављанства, пребивалишта и здравственог осигурања Републике Србије.

Деца која остварују право на овај додатак не могу бити старија од 19 година и морају бити редовни ученици у систему школа Републике Србије. „У периоду непосредно после ступања на снагу Закона о финансијској подршци породици са децом долази до тенденције смањења породица које испуњавају тражене услове, услед прецизнијег дефинисања материјалног статуса домаћинства и укидања универзалног права за децу вишег реда рођења,²⁰⁹ велики број деце је управо из разлога не похађања наставе изгубио право на дечији додатак, а у већини општина ради ефикасне контроле наменских средстава захтева се праћење изостанака. Међутим, постоје правни разлози не спровођења идеје праћења одсуства деце у пракси (у смислу људских права), али се чине настојања да се евиденција врши на што адекватнији начин.

„Номинални износи родитељског и дечијег додатка усклађују се два пута годишње и то 1. априла и 1. октобра са шестомесечним индексом потрошачких цена у РС, а цензус за остваривање права на дечији додатак усклађује се месечно са индексом потрошачких цена у РС. Висина дечијег додатка је 2.568,07 РСД, док је увећан износ 3.338,46РСД.²¹⁰

Изузетно, право на дечији додатак остварује се за пето свако следеће дете, само ако мајка са троје деце у наредном порођају добије двоје или више деце.

²⁰⁷ Закон о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник РС, бр. 16/02, 115/05, 107/09, члан.19, став1

²⁰⁸ Закон о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник РС, бр. 16/02, 115/05, 107/09, члан.19, став2

²⁰⁹ Вуковић, Д. Социјална сигурност, Факултет политичких наука, Београд, 2009. (стр 289.)

²¹⁰ <http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/briga-o-porodici/socijalni-profil-opstina>

Поставља се питање да ли дечији додатак треба да буде универзално давање за сву децу као у појединим земљама или да се ограничи само на материјално угрожене породице. Са тим у вези проблем настаје да ли висина треба да расте са редом рођења (у функцији утицаја на популациону димензију) или да остане једнак износ и ограничи се улога дечијег додатка на искључиво материјалну подршку угроженим породицама.

Универзални дечији додатак као старија историјска категорија садржи начело једнакости, односно једнако право за сву децу. У већини земаља које садрже овај вид државних давања основни мотив је популационог карактера и поштовања једнакости деце (држава учествује у финансирању трошкове подизања детета у подједнакој мери), са евентуалним изузецима. Тако нпр. у Холандији висина износа варира од старости детета (0-5, 6-12 и преко 12 година).

Селективна давања која се примењују и у РС, произилазе из првенствено креације социјалне политике државе и њених финансијских могућности. Економска теорија о опадајућој маргиналној корисности новца, оправдава овакав став државних власти сматрајући да утврђени износи не доприносе квалитету живота боље стојећих породица, док сирмашнијим породицама обезбеђује бољи стандард.

У РС дечији додатак прима око 400.000 деце (384.448)²¹¹ С обзиром на износ он не може битније утицати на квалитет породичног живота, али таргетираност овакве врсте подршке усмерена је на породице којима је и најнеопходнија.

4.3. Родитељски додатак

Родитељски додатак је мера једнократне подршке породици популационог карактера за прво дете, односно у 24 месечне рате за друго, треће и четврто дете . Право на родитељски додатак остварује само мајка за прво, друго, треће и четврто дете под условом да је:

- „држављанин Републике Србије;

²¹¹ <http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/briga-o-porodici/socijalni-profil-opstina>

- има пребивалиште у Републици Србији;
- остварује право на здравствену заштиту преко Републичког завода за здравствено осигурање
- непосредно брине о детету за које је поднела захтев и није лишена родитељског права у односу на децу претходног реда рођења²¹².

Редослед рођења утврђује се према броју живорођене деце мајке у моменту подношења захтева за остваривање права на родитељски додатак.

„Изузетно, право остварује и отац детета уколико мајка детета није жива, уколико је напустила дете или је из објективних разлога спречена да брине о њему.“²¹³

Захтев за остваривање права на родитељски додатак са комплетном документацијом подноси се најкасније до навршених шест месеци живота детета општинској или градској служби дечије заштите у месту пребивалишта.

Родитељски додатак не може се остварити ако мајка и чланови породице у којој живи плаћају порез на имовину на пореску основицу већу од 12.000.000,00 динара. Родитељски додатак не може се остварити ако родитељи у моменту подношења захтева живе и раде у иностранству што изричито налаже и Закон.

Висина родитељског додатка (од 1.јануара 2014. године) је за прво дете 36.743,39РСД, за друго дете 143.680РСД, при чему је месечна рата 5.986,69 РСД, за треће 258.613,15 РСД, рата 10.775,55РСД и за четврто дете 344.813,89 РСД, са месечном ратом од 14.367,25РСД.²¹⁴

²¹² <http://www.samohrani.org.rs>, детаљна упутства родитељима на тематику самохраних родитеља пружа овај сајт са деловима Закона о финансијској подршци породици са децом

²¹³ Закон о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник РС бр. 16/02, 115/05, 107/09, члан 14 став 7

²¹⁴ <http://www.minrzs.gov.rs/cir/arhiva/visine-socijalnih-davanja>

4.4. Накнада зараде породиљама

Важећи Закон о раду садржи низ добрих решења релевантних за усклађивање рада и родитељства. Тако је дефинисано да «запослена жена има право на породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета у трајању од 365 дана».²¹⁵ Прецизирано је и да „породилско одсуство траје до навршена три месеца од дана порођаја, отпочињањем најраније 45 дана, а обавезно 28 дана од термина порођаја на основу налаза надлежног здравственог органа»²¹⁶. При чему, „запослена жена, по истеку породилског одсуства, има право на одсуство са рада ради неге детета до истека 365 дана од дана отпочињања породилског одсуства»²¹⁷. Насупрот већини земаља у транзицији, задржавање права које омогућава мајкама да проведу са дететом годину дана јесте решење које има свој пун демографски смисао посебно за треће и свако наредно дете за које мајка има право **на двогодишње одсуство**, чак иако у првом порођају роди троје или више деце, за разлику од претходних законских решења када је „мајка за четврто и свако наредно дете имала право на 9 месеци одсуства»²¹⁸.

„Такође, ово право може да користи и отац детета када мајка напусти дете, умре или је из других разлога спречена да користи то право (издржавање казне затвора, тежа болест). То право отац има и када мајка није у радном односу.»²¹⁹

Накнада зараде врши се у складу са законом при чему одлучујућу улогу има дужина радног стажа или просечна месечна основица за плаћање доприноса за обавезно социјално осигурање код запослених који самостално обављају делатност.

²¹⁵ Закон о раду, Службени гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/ 2014. Члан 94 Став 1

²¹⁶ Исто, став 2

²¹⁷ Исто, став 4

²¹⁸ Закон о радним односима, Службени гласник РС, бр. 45/91, 18/92.

²¹⁹ Закон о раду, Службени гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/ 2014. Члан 94

4.5. Остала давања

4.5.1. Повраћај пдв-а на опрему за бебе

Закон је почео да важи од 1. јануара 2013²²⁰. године и омогућио је повраћај новца на рачуне издате после тог датума (ступања на снагу Закона). “Услови за повраћај ПДВ-а на беби опрему су следећи:

- пунолетни родитељи који су држављани РС
- да дете није старије од две године;
- да укупна примања породице нису већа од 80.000 РСД месечно у години која претходи години у којој се подноси захтев;
- да породица не поседујете имовину вреднију од 23,9 милиона динара. „²²¹

Роба за коју се рефундира ПДВ је: млеко за одојчад, кашице, креветац, колица, аутоседиште, хранилица и пелене. На колица, седиште за ауто, креветац, хранилицу, пелене ПДВ је 20%, док је на кашице и храну 8%.

Поступак рефундирања ПДВ-а обухвата пријаву организационој јединици Пореске управе на чијем подручју подносилац захтева има пребивалиште у јулу и фебруару са потребном документацијом и фискалним рачунима и копијама рачуна.

У току дететове прве године живота може да се врати ПДВ у износу до 40. 880 РСД, а у току друге године тај износ се смањује и износи 30.660 РСД. То су максимални износи повраћаја без обзира на то колико је новца потрошено. Динарски износи усклађују се годишњим индексом потрошачких цена у календарској години која претходи години у којој се усклађивање врши, према подацима републичког органа надлежног за послове статистике.

²²⁰ Закон о порезу на додату вредност, Службени гласник РС бр.93/2012,108/13,6/2014, 68/2014 Члан53-56б

²²¹ <http://www.poreskauprava.gov.rs/sr/pdv/1249/refundacija-pdv-a-za-kupovinu-hrane-i-opreme-za-bebe.html>

4.5.2. Накнада боравка у предшколској установи

Државно финансирање боравка у предшколским установа обухвата децу без родитељског старања и децу са сметњама у развоју у висини учешћа корисника у цени.

Деца без родитељског старања уколико се налазе у старатељским или хранитељским породицама, остварују ово право под условом ако је за њих остварено право на дечији додатак, што значи да закон штити само материјално угрожене хранитељске породице, избегавајући додатан вид стигме за децу која су самим чином боравка у другој породици вунерабилна. Ово правило важи и за децу са сметњама у развоју.

Регресирање трошкова боравка за децу из материјално угрожених породица, као и за децу са сметњама у развоју и без родитељског старања која немају право на дечији додатак може се остварити из буџета општине, а о начину и условима стара се надлежни орган општине или града.

4.6. Импликације резултата истраживања

Како дечији додатак као мера државних давања намењена само финансијски најугроженијим породицама не омогућава знатан утицај на побољшање породичних финансија, а тиме и садржајности породичног живота у периоду кризе и финансијске дестабилизације, које за последицу имају сужена буџетска средства намеће се питање, како је могуће остварити задовољство породичног живота на најоптималнији начин уједначеним условима за све. Понуђеним одговорима који би учинили бар један сегмент породичног живота оптималнијим, испитаници су показали следеће одговоре.

5.4.6.1. Које су према Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?

	Фреквенција	Процент
Додатно време вртића у вечерњим часовима	98	27,1
Попуст на књиге и школски прибор	11	3,0
Увођење додатних мера безбедности од стране државе	137	38,0
Увођење попушта на куповину опреме и одеће за предшколску децу	92	25,5
Увођење попушта на улазнице за културне и спортске манифестације и активности (концерти, рекреације, биоскоп, позориште)	23	6,4
Укупно	361	100,0

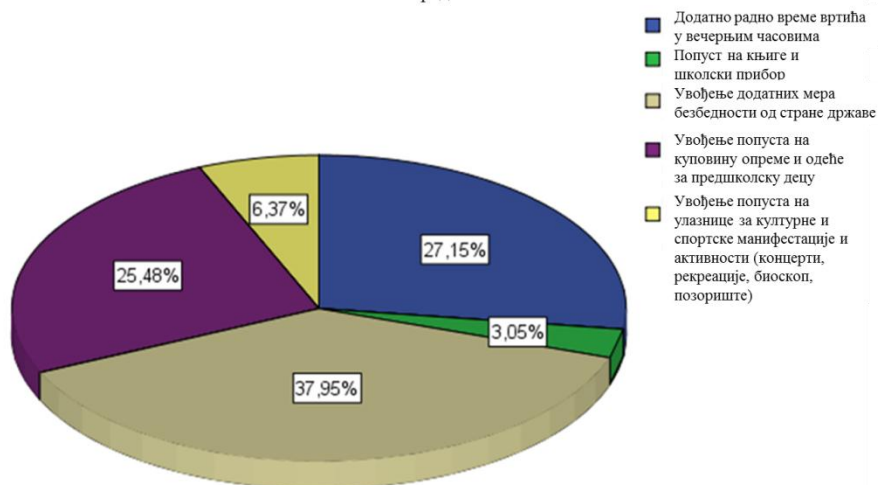
На постављено питање о државним мерама, највећи удео испитаника је забринут за безбедност своје деце те изискују мере појачаног надзора чак 38%. Европско радно време и борба за егзистенцију у смислу додатних послова и прековременог рада родитеље је навела на немогућност поштовања државног радног времена вртића, те се 27,1% изјаснио за допунско радно време предшколских установа, приметили смо у ранијем поглављу и захтев за ноћни рад вртића.

Повраћај пдв-а врши се до узраста детета до 2 године старости и то не на сву опрему. Могућност увођења попушта на опрему и одећу предшколске деце је неминовна мера. У том узрасном периоду деца су по питању одеће и неопходних материјала за рад са њима (играчке, бојице, сликовнице) најзахтевнија. 25,5 % родитеља као државну меру која би допринела квалитету њиховог породичног живота навела је управо увођење попушта на дечију опрему и одећу

Такође, културни и спортски садржаји су приоритет у 6,4% испитаника, што би се у сарадњи са НВО и локалним заједницама лако могло спровести и тиме утицало на садржајност породичног живота.

Графикон 5.4.6.1. Друштене мере у циљу побољшања квалитета породичног живота

Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?

Табела 5.4.6.2.Регресиона анализа

Утицај више фактора на жељени број деце под идеалним условима

- Живите у подручју;
- Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?
- Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?
- Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом;
- Да имам више новца;

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,236 ^a	,056	,042	,725

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
1	Regression	11,020	5	2,204	4,191	,001
	Residual	186,703	355	,526		
	Total	197,723	360			

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	3,338	,313		10,660	,000
	Живите у подручју:	,006	,037	,010	,167	,868
	Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?	,087	,064	,074	1,356	,176
	Које су по вашем мишљењу мере које друштво треба да преузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?	-,008	,032	-,014	-,255	,799
	Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом	-,144	,083	-,096	-1,726	,085
	Да имам више новца	-,266	,092	-,163	-2,903	,004

Сprovedена је вишеструка линеарна регресија, како би се оценио утицај више фактора на жељени број деце под идеалним условима. Моделом је обухваћено 5 независних варијабли (Живите у подручју, Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?, Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања

квалитета породичног живота?, Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом и да имам више новца). Модел је статистички значајан ($F=4,19$, $p=0,001$). Само варијабла: да имам више новца утиче на жељени број деце. Регресиони модел објашњава 4% варијансе зависне променљиве јер прилагођени коефицијенат детерминације износи (Adjusted R Square) $R^2=0,042$.

ЗАКЉУЧЦИ:

- Резултати истраживања су показали да нови видови континуираних давања у смислу услуга, а не само конкретних новчаних исплата које не обухватају све породице су нови корак у остваривању биолошко-репродуктивне функције. Услуге у виду повећане безбедности за сву децу, продужено радно време предшколских установа, попусти на опрему и одећу су само неки од могућих предлога који би допринели сигурности породице са децом и повећали жељу за остваривањем у родитељској улози.

- Из претходних импликација резултата истраживања за појединачну хипотезу 1. Посебне хипотезе 1. Утврђено је да за тренутни број деце на родитеље примарни услови који би утицали на њихову одлуку да се поново остваре у овој улози су: да имају више новца (70,9%), да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом (56,7%) и побољшање стамбеног питања (39,05%), док смо вишеструком линеарном регресијом, оценили утицај више фактора на жељени број деце у тренутним животним околностима. Моделом је обухваћено 5 независних варијабли (Живите у подручју, Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?, Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?, Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом и да имам више новца). Варијабле: Живите у подручју:, Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице и да имам више новца утичу на тренутни број деце. Жеља да се има више новца је тек на трећем месту тако да се новчана давања могу организовати не искључиво у месечна давања већ разноликим приступом са континуираним

давањима, потом улагањем у развој локалне заједнице њених служби и сервиса који ће утицати на задовољење потреба већим обухватом породица са децом што би могао бити први корак ка побољшању квалитета породичног живота и локалног развоја.

Појединачна хипотеза 3 (ПХ-3) посебне хипотезе Х1: „Што су мере друштвене бриге о породици и деци разноврсније по обиму, броју и висини редовних давања, тиме се више подржава и подстиче биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“ **је потврђена.**

Повратком на *појединачну хипотезу 1 (ПХ-1):* „Што су мере друштвене бриге о породици и деци разноврсније, тиме је подржана и подстакнута биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“ која је доказана у поглављу 1.4 ове целине и

Појединачне хипотезе 2 (ПХ-2): „Што су мере друштвене бриге шире у обухвату породица и деце, тиме се више подржава и подстиче биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“. Која је доказана у поглављу 3.4. ове целине рада у **потпуности је доказана посебна хипотеза Х-1 гласи:** „Што су мере друштвене бриге о породици и деци разноврсније, шире у обухвату породица и деце, обиму, броју и висини редовних давања, тиме је подржана и подстакнута биолошко-репродуктивна функција породице и природни прираштај на локалном нивоу“.

Доказом посебних хипотеза Х-1, Х-2 и Х-3 потврдили смо општу хипотезу: „**Систем друштвене бриге о породици и деци као део институционалног државног система социјалне сигурности и социјалних права грађана непосредно утиче на основне породичне функције: биолошко-репродуктивну, психолошку и васпитно-социјализаторску, а тиме и на хармонизацију породичних односа у целини и развој локалне заједнице као ентитета најближег грађанима**“.

VI ПРЕДЛОГ КОНЦЕПТУАЛНОГ МОДЕЛА УПРАВЉАЊА СИСТЕМОМ ДРУШТВЕНЕ БРИГЕ О ПОРОДИЦИ И ДЕЦИ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

1. Решења у појединим градовима и општинама

„Мере популационе политике, утврђене на републичком нивоу, по свом карактеру су опште и спроводе се јединствено на територији Републике Србије. Ма како била развијена ниједна популациона политика, не може одговорити на све потребе и очекивања становништва, нити узети у обзир све специфичности живљења у једној средини.“²²² Из тих разлога популациону политику треба допунити мерама локалне заједнице, које се финансирају локалним изворима јавних прихода, чиме се републичке мере проширују и унапређују мерама локалне заједнице, што обезбеђује доступност свих мера и бољу информисаност грађана о мерама и условима за коришћења, а тиме и побољшања улова живота породице.

Активно укључивање локалне заједнице подразумева сагледавање свих њених потенцијала (кадровских, институционалних, базе података), и идентификовање нових чијим активирањем се могу задовољити индивидуалне потребе локалног становништва и афирмација родитељства. Добри сарадници у том погледу могу бити здравствене, социјалне и верске организације, предшколске установе и остала цивилна удружења.

Локална самоуправа има одређени степен самосталности док у изворним пословима пуну самосталност, те из тих разлога је у могућности сходно финансијским средствима да прошири обим права. Примере проширених права можемо сагледати на активностима градова и општина:

Град **Београд** је донео Одлуку о додатним облицима заштите трудница и породиља на територији града²²³ ради подстицања рађања деце. Додатни облици заштите утврђени овом одлуком су:

²²² Петровић, П. Активација локалне самоуправе у примени мера популационе политике, Демографски преглед бр.38/10, Београд,2010.

²²³ Службени лист града Београд, бр.1/09, 6/10,28/10,45/10

- накнада запосленој трудници за време привремене спречености за рад услед болести или компликација у вези са трудноћом;
- једнократно новчано давање незапосленој (али и запосленој) породиљи уколико јој просечни месечни приход остварен 6 месеци пре поднетог захтева (не прелази утврђени материјални цензус).

У оквиру **Програма вантелесне оплодње** Град Београд је финансирао други покушај вантелесне оплодње за 215 парова са територије Града. Прва беба из Програма рођена је крајем 2010. године, а до сада је рођено укупно 96 беба. Од 196 урађених поступака вештачке оплодње кроз други покушај рођено је 68 малишана. Од 132 урађена поступка вантелесне оплодње у трећем покушају које је финансирао град рођено је 28 беба. Тренутно у буџету града средства намењена за ове програме се не могу искористити због пребукираних капацитета болница, те је из тих разлога нужно бавити се и овом проблематиком (ширења капацитета). Републички фонд здравственог осигурања финансира на територији читаве Србије, укључујући и Београд, први и други покушај вантелесне оплодње, док за трећи покушај у Србији, нажалост, нема капацитета у здравственим установама. Нажалост, тренутно, Град Београд нема где ни да финансира било који покушај вантелесне оплодње јер су капацитети на располагању Републичког фонда здравственог осигурања. Дакле,“ није проблем у вољи града, нити у средствима, већ у капацитетима које има Србија.”²²⁴

Како би што више парова било укључено у овај пројекат, Републички фонд здравственог осигурања је како 2013. године тако и ове године, укључио десет приватних клиника на територији читаве Републике, од којих је највише из Београда.

Сервис „**Беба долази**“ који је био конципиран на слању смс порука трудницама у виду стручних савета, функционисао је 2010/11 године, нажалост више не функционише због лимитираних средстава у буџету града које овај софтвер нису могле да одржавају, те су искоришћена за набавку опреме и хитне поправке здравствених објеката. Као мањкавост ове услуге наведен је истоветни садржај за све

²²⁴ <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1583657>

труднице, те осим финансијских средстава неопходно је осмислити телефонске сервисе са апликацијама који одговарају на индивидуална питања.

У општини **Инђија** у оквиру дома здравља који покрива ово подручје реализован је пилот пројекта "Интегрисани систем промоције здравља мајке и детета у Војводини", који је обхватио дистрибуцију ваучера "Дете расте" свим родитељима деце узраста до 7 година. Такође у сарадњи са Фондом за промоцију здравља МобиМед, и подршком и финансирањема од стране Министарства здравља РС, Покрајинског секретаријата за здравство АПВ, Српског лекарског друштва, Црвеног крста Србије и Црвеног крста Војводине, а од важности је нагласити да је WHO Канцеларија у Београду у оквиру стручне и техничке подршке одржала студију оправданости употребе мобилне комуникације у здравственој и васпитној улози код родитеља са децом са циљем развоја нових организационих и комуникационих мера који ће допринети нези и васпитању деце.

Основа пројекта "Дете расте" је персонализована информација о здрављу детета која се шаље на мобилни телефон родитеља детета. Од момента пријављивања родитељ добија у наредних година дана здравствене информације о календару вакцинације детета, обавезним педијатријским прегледима, препорукама у области исхране, из области психомоторичког раста и развоја, као и препоруке из области педагогије и васпитања. Целокупан садржај је прилагођен датуму рођења детета, али су индивидуалне карактеристике сваког детета изостављене. Ове информације родитељ добија у форми смс порука чија је основна функција да подсети, едукују и укажу родитељу шта треба да предузме ради очувања и унапређења здравља свога детета²²⁵. Осим тога постиже се сарадња између служби здравствене заштите, родитеља и локалне заједнице, које путем редовних извештаја могу прилагодити даљи развој услуга актуелним потребама и укључити нове актере локалног окружења.

На основу Одлуке о правима на финансијску подршку породици са децом града **Новог Сада**²²⁶ утврђена су права која се финансирају из буџета града, а обухватају“:

²²⁵ <http://www.mobimed.org.rs/>

²²⁶ Службени лист града Новог Сада бр.45/10

- родитељски додатак за прво дете;
- дечија колица за тројке;
- новогодишњу новчану помоћ (само за децу рођену 1. јануара);
- новогодишњи поклон (мајка за прво дете рођено у Новом Саду првог дана нове године), бесплатан боравак деце у предшколској установи (осим законски утврђених услова и за децу која остварују право на дечији додатак и породица које примају материјално обезбеђење, за треће и свако наредно дете);
- бесплатна исхрана деце у основним школама (за децу првог разреда, и за децу са сметњама у развоју од првог до четвртог разреда основне школе али је услов остваривање права на дечији додатак, и породице које примају материјално обезбеђење);
- помоћ у школовању даровитих ученика средњих школа и студената.²²⁷

Организација манифестације „Дечија недеља“ у првој недељи октобра ради подстицања и организовања разноврсних културно-образовних, рекреативних и других манифестација посвећених деци, и предузимање мера за унапређивање друштвене бриге о породици и деци²²⁸.

Општине под окриљем града **Ниша** под ширим обухватом права утврдиле су²²⁹ :

- једократну новчану помоћ за прво дете;
- право на месечну новчану помоћ за дупле близанце, тројке и четворке;
- пакет за новорођенче (опрема у вредности од 30% просечне месечне зараде без пореза и доприноса исплаћене у граду Нишу за претходни месец према последњем статистичком податку на дан поступка покретања јавне набавке);
- једнократну новчану помоћ за прворођено дете у Новој години;
- пакет за ђаке прваке (школски прибор у вредности од 5% просечне месечне зараде без пореза и доприноса исплаћене у Граду Нишу за претходни месец према последњем статистичком податку на дан поступка покретања јавне набавке);
- право на бесплатну ужину (за треће и четврто дете у породици, дупле близанце, тројке и четворке, деца палих бораца и ратних војних инвалида, децу са сметњама у

²²⁷ Службени лист града Новог Сада бр.45/10

²²⁸ Одлука о правима на финансијску подршку породици са децом, Службени лист града Новог Сада, бр. 30 /10, 45/10, члан 30.

²²⁹ Одлука о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша, Службени лист града Ниша, бр.66/10, 71/10

развоју, децу лишену родитељског старања, децу из породица које остварују приходе до износа минималног нивоа социјалне сигурности);

- „право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи (ово право остварују деца као и у претходној ставки);
- право на регресирање трошкова исхране у продуженом боравку за децу до 10 година (потпуно бесплатну исхрану имају деца из претходне ставке, док право на 50% износа економске цене имају корисници дечијег додатка);
- право на регресирање трошкова боравка у дечијем одмаралишту чији је оснивач Град Ниш²³⁰.

У општини **Житорађа** уређени су „критеријуми“²³¹ за остваривање права на једнократну новчану помоћ за новорођенчад за:

- прво рођено дете;
- прво рођно дете у новој години:

Скупштина града **Смедерева** донела је „Одлуку о посебном родитељском додатку“²³² који остварује мајка која роди двоје, троје или више деце одједном из буџета града.

2. Предлог могућег модела мера

Предлог нужних корака у конципирању концептуалног модела локалних мера је следећи:

- Ради успешног функционисања система неопходно је предузети све активности и организовати конципирање јединствене базе података о социо-економским карактеристикама локалног становништва и њихових потреба. Ефективно ажурирање допринело би повећању упућености у стварне потребе и проблеме породица са децом и конструисањем бољих механизмима за превенцију и решавање проблема на локалном нивоу.

²³⁰ Одлука о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша, Службени лист града Ниша, бр.66/10, 71/10

²³¹ Одлука о признавању права на једнократну новчану помоћ за новорођенчад општина Житорађа, Службени лист града Ниша бр 122/08, 30/09,63/10

²³² Службени лист града Смедерева бр.18/09

- Континуираним праћењем потреба породица, могли би се правити годишњи (или још боље краткорочнији квартални) пресеци стања са тачно утврђеним приоритетима.
- Утврђени приоритети за чије решавање би се припремали програми финансирани из општинских буџета, би на тај начин примарно били решени, а тиме и спречене даље последице које могу имплицирати. Програми не морају нужно бити материјалне природе. Они садржински могу обухватити разноврсне креативне мере у циљу повећања стопе прираштаја и квалитета породичног живота активирањем разноврсних субјеката локалне заједнице.
- Прецизно утврђивање висине средстава из општинског буџета и могуће оснивање додатних фондова изван буџетских средстава финансираних од стране добровољних прихода или додатних активности општине.
- Информисање становништва о њиховим правима, обавезама и могућностима је кључни елемент остваривања сарадње у локалној заједници, а тиме и њеног ширег друштвеног развоја. Наиме, грађани су неретко слабо обавештени о програмима и садржајима који су им доступни, те из тих разлога и недовољно искоришћени. Програмом свеобухватне информисаности становништва осим путем интернет сајта општине и осталих презентација, неопходно је деловање путем рекламних паноа, памфлета, лако доступних на јавним местима посебно оним која су често посећена, упечатљивим насловима и маркантним детаљима о родитељству, деци и услугама локалне заједнице.
- Функционисање саветовалишта за родитеље при свакој предшколској установи са поподневним радом како би на услузи родитељима био тим стручњака (васпитач, психолог, логопед, правник у неким случајевима и социјални радник), са каснијом надградњом система кроз породичне центре са диференцираном мрежом услуга. Постојање саветовалишта би такође утицало на побољшање праћења потреба породице, чиме би била остварена превенција проблема због којих се родитељи иначе у пракси сами јављају за помоћ.

- Опрема за полазак у вртић (обезбеђивање униформи увиду тренерки и пиџама, патика и папуча за децу док су у обданишту), чиме би се постигло смањивање разлика између деце и обезбедили једнаки услови за сву децу сходно принципима о предшколском васпитању и образовању.
- Унапређивање садржаја рада предшколских установа, посебно оних који су мање заступљени. На основу резултата истраживања то су првенствено учење страних језика, плесне и спортске активности. Смањивање трошкова у овој области може се постићи активацијом волонтера студената одговарајућих факултета (учитељског, педагошких школа, уметничких академија-музичких и ликовних, спортске културе), при чему би за њих то био вид стручне праксе и важна ставка у биографији за посао, а такође и представника родитеља и локалних предузећа.
- Уједињавање приватних и државних установа, чиме би се смањиле листе чекања на обданиште, ширила мрежа, квалитет и доступност, што свакако утиче на квалитет породичног живота.
- Оснивање предшколских установа при већим привредним субјектима, корпорацијама по угледу на US и поједине европске земље.
- Субвенционисано државно становање за породице са већим бројем деце. Решења овог финансијски захтевног подухвата су разнолика: од издавања станова у државном власништву по посебним критеријумима, директним субвенцијама породицама са ниским дохотком, државно преузимање једног дела каматне стопе, субвенције градитељима у виду пореских олакшица, програм ваучера по узору на US државе и сл.
- Једнократне исплате у ударним годишњим месецима (август-септембар) припреме за полазак у вртић и школу.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Систем друштвене бриге о породици и деци предстваља важан фактор складног функционисања породичног живота. Значајнији развојни пут систем бележи тек након II Светског рата када су уједно и постављени темељи структуре система који су се са одређеним одступањима и изменама које смо у раду детаљније сагледали одржали до данас.

Ратификовање Конвенције Ун о правима детета и доследно поштовање ових права био је један од примарних мотива схватања детета као посебне јединке поштовањем његових права, а такође и права на породични живот, те је њеним потписивањем преузета обавеза РС гарантовања и унапређивања права из ове Конвенције, те пружање одговарајуће помоћи родитељима или законским старатељима у остваривању одговорности за подизање детета и обезбеђивање развоја установа, капацитета и служби за развој деце, и одговарајућих мера на овом плану. Како се дечији развој одвија првенствено кроз игру кооперацијом родитеља и васпитача, у том смислу предшколске установе као важан елемент државног система бриге о деци играју важну улогу. Осим њих, неизоставан део система чини систем државних мера и давања које допуњују социјалну и популациону димензију породичног живота.

Доказивањем посебних хипотеза у V целини рада у поглављима 1.4, 2.6, 3.4, и 4.6 извели смо конкретне закључке базиране на резултатима истраживања и доступним подацима из ове области према величини локалне заједнице и осталим индикаторима за сваку конкретну хипотезу, чиме смо указали на различитост потреба сходно локалном развоју. Као резиме навешћемо само главна запажања.

Демографска слика Србије последњих неколико деценија бележи изразит негативан тренд, чиме је проста репродукција доведена у озбиљно питање, посебно подстакнута негативним аспектима транзиционих кретања и прилагођавања на нове моделе животног функционисања, а тиме је и хармонизација породичних односа

озбиљно нарушена повећањем броја развода, једнородитељских породица и одгођеног родитељства. Подаци спроведеног истраживања указују да је просечан број деце у породици на територији РС двоје. Родитељи би се определили за већи број деце под измењеним околностима које се односе на побољшање материјалних прихода, преузимање веће друштвене одговорности на овом плану и побољшању стамбених услова. Државне мере које би допринеле складнијем породичном животу односе се на повећан степен безбедности, продужени рад предшколских установа и увођење попушта на опрему и одећу предшколске деце. Новчани услови и сагласно њима изведене мере као што су попусти при куповини доминантнији су разлози у мањим подручјима, као и услов бољег запослења, док су услови државне бриге равномерно заступљени, што је уједно и показатељ значајности система друштвене бриге о породици и деци на породично функционисање. Услови запослења нису приоритет у већем подручју, али мере безбедности и продужен рад вртића условљени европским радним временом су неизоставна мера државне политике на овом плану посебно ради усклађивања породичног и професионалног живота.

Како се породични живот одвија примарно у локалном окружењу, улога локалне заједнице и њен достигнути степен економског, политичког и културног развоја рефлектује се на породичну сферу, али бележи и реципроцитет у међусобној кооперацији. Наиме, резултати истраживања су показали висок степен жеље грађана за партиципацијом на локалном нивоу и активно укључивање у креирање мера. Чак 95,29% испитаика сматра да би партиципација овог вида допринела развоју локалне заједнице, што указује на развијену друштвену свест о значајности учествовања. Томе у прилог говори и непостојање повезаности између степена образовања и става о учествовању, јер испитаници свих нивоа образовања сматрају да би развоју окружења допринела активност цивилног становништва у креирању потреба и мера друштвене бриге о породици.

Уочава се да са растом величине подручја расте и процентуалан број заступљених садржаја за испуњавање потреба породица са децом. У подручју преко 100.000 доступност свих типова установа (образовних, културних, спортско-рекреативних) је на високом нивоу, док у мањим подручјима опада број садржаја сводећи их само на основне (предшколске и основношколске) са неким од додатних елемената

(спортски центар или дом културе). Потреба за развојем мањих локалних заједница најбоље се сагледава приликом задовољења потреба у непосредној околини при чему у подручју до 10.000 и до 50.000 већина испитаника 72,5% само делимично успева да задовољи свакодневне потребе, док је проценат делимичног задовољења знатно нижи у највећем подручју 43,2 %, што указује на потребу развоја мањих подручја чији житељи у чак 98,4 % сматрају да би њихова активна партиципација допринела развоју локалне заједнице.

Осим репродуктивне функције која је на државном плану потпомогнута мером родитељског додатка, са спорадичним активностима зависно од развијености општина, остале функције породице: психолошка и васпитно-социјализаторска су у последњој деценији (посебно након увођења обавезног предшколског програма) доживеле преображај активним стратегијама државе и законском регулативом на овом плану и прихватања принципа доживотног образовања у ком предшколска основа игра пресудну улогу у адаптацији на обавезно школовање обезбеђујући једнаке стартне услове за сву децу (посебно инклузију деце из развојно депривираних средина). Поверење родитеља у рад предшколских установа је на високом нивоу чему у прилог говори да у јасленом периоду 45% родитеља уз комбинацијом са неким другим видом чувања, децу препушта обданишту, док у старијим узрастима проценат расте до 88%. Заступљеност поверења у предшколске установе и традиционалну помоћ родитеља је једнако присутно, док је плаћање услуга при чувању детета заступљено искључиво у већим подручјима. Утврђено је да постоји статистички значајна повезаност подручја живљења и разлога недоласка детета у обданиште. Неодговарајућа локација је доминантан разлог недоласка у подручју до 10.000 становника, док је немогућност обезбеђивања места карактеристичан за подручје до 50.000 становника као и постојање породичних услова за чувања деце, следећи разлог је страх од разбољевања. Посматрано према подручјима живљења, постоје изражене статистичке повезаности варијабли величине места и задовољства васпитањем. Васпитањем су најзадовољнији испитаници у месту до 10.000 становника. Међутим, аспирације и изазови у мањим срединама су свакако знатно ниже од становника већих места, те разлоге задовољства морамо следати и са аспекта патријархалних специфичности васпитања и затворености мањих средина. Свакако програми васпитног рада морају бити

прилагођени културолошким различитостима, али са тенденцијом отварања система за иновације.

Хи квадрат тест је потврдио и статистичку повезаност величине места живљења и задовољства образовањем, али са супротним тенденцијама од васпитања. Наиме, образовањем су најзадовољнији родитељи из подручја преко 100.000 становника, док су у подручју до 10.000 потпуно задовољни само 19% испитаника. Ако узмемо у обзир да је образовна структура родитеља са процентуалним учешћем високо образованих, мастер и доктора наука управо из подручја преко 100.000 становника, док су доминантнији средњи степен стручне спреме у мањем подручју, онда је степен задовољства образовањем и логичан след што указује на потребу поштовања принципа једнаке доступности образовања, едукацијом стручних кадрова и њиховом једнаком географском покретљивошћу.

Од степена отворености предшколске установе ка локалној заједници и родитељима зависиће како квалитет њеног васпитно образовног утицаја на децу (повезаност психосоцијалне социјализације која се одвија у породици, обданишту и локалном окружењу) тако и утицај на локално окружење генерисањем различитих социјалних активности и манифестација. Предшколска установа као део локалне заједнице требало би да иницира нове облике сарадње, рефлектујући потребе породице и деце понуди нове, адекватније моделе програма. Диверсификовани систем предшколских установа, као вид употпуњавања или проширења програма у смислу укључивања нових видова услуга и садржаја треба да буде инструмент за остваривање сложених функција којим систем непосредно утиче на хармонизацију породичног живота.

Постојање нових видова установа као што су породични центри са диференцираним системом услуга (саветодавним, информативним, едукативним) надоместило би мањкавости постојећег система базираног само на службама социјалне заштите оличеним у центрима за социјални рад, који су доступни претежно у случајевима већ насталих проблема.

Законске препреке за оснивање оваквих врста услуга не постоје, јер закон о социјалној заштити предвиђа услуге породичног саветовања као део услуга социјалног рада, стим што би било неопходно иновирати и проширити круг

корисника, чиме би делокруг рада обухватао све породице. Вођење адекватне евиденције која би садржала потребе породица отвара питања могућности и капацитете локалне средине да организује адекватан систем података који би пратио промене у породичним окружењима, обухват породица, евалуацију услуга, контролу над радом у циљу што ефикаснијег управљања системом услуга.

Чак 93,1% испитаника сматра да би оснивање центра за родитеље у ком би се спроводио саветодавно-едукативан рад допринело побољшању компетенције у обављању родитељске улоге, кроз помоћ стручних кадрова. У погледу задовољства здравственим услугама током и приликом трудноће задовољнији су испитаници из подручја преко 100.000 становника, од оних у мањим локалним заједницама, што не сумњиво води ка закључку да је развијеност локалних здравствених установа које пружају саветодаван рад током трудноће (саветовалишта у оквиру домова здравља) и неразвијеност болница висок, те се треба обратити пажња на исте. Такође, треба скренути пажњу на генерално јако ниску задовољност услугама од само 23,7% у већим подручјима. Обезбеђивање пренаталне здравствене заштите и саветодавног рада на том пољу треба поставити као један од приоритетних циљева. Осим потпуног обухвата становништва (будућих родитеља и њихове деце), знатно се умањује могућност пренаталне смрти одојчади и спонтаних (или насилних) побачаја.

Различитим мерама у смислу едукативног и саветодавног рада у области планирања родитељства, родитељској улози, породичних односа, и здравственој едукацији и услугама пре, током и после трудноће треба обухватити све породице са децом. Осим услуга саветовања при центрима и примарној здравственој заштити (дом здравља), неопходно је оснивати нови вид установа овог типа на нивоу локалне заједнице како би обухват породица био већи с обзиром да постоји заинтересованост и потреба грађана за овим типом услуга. Омогућавајући здраво родитељство вишим стандардом квалитета услуга, хуманизацијом услова порођаја и промовисањем еманципаторских приступа перинаталном периоду и трудноћи, потпуним обухватом породица чиме се директно утиче и на раст природног прираштаја у локалној заједници.

Управљање системом подразумева активну бригу о свим потребама породице, што се може постићи једино ажурним системима праћења услова живота на нивоу локалне заједнице. Проблеми различите методологије података нужно се морају превазићи увођењем јединственог система са социо-економским и демографским показатељима који би допринели изградњи новог модела мера (породичног становања, давања у централним месецима када су повећани породични издаци, попустима на улазнице за културне и спортске активности, опрему за децу предшколског узраста) анимирањем свих актера локалног окружења.

Постојећи програми мера би били даље надограђивани у смислу потреба породице и прилагођавања система конкретној деци на новоу заједнице, увођењем низа садржаја који олакшавају и обогаћују породично функционисање и одражавају се на целокупни развој локалне заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов, С. Цивилно друштво и невладине организације: алтернативни модели светске заједнице, Нова Европа, Београд, 2006.
- Ackerman, N. The psychodynamics of family life, New York, Basic Book, 1958.
- A. de Laubader, Manuel de Droit administratif, Paris 1955. Наведено према Јовичић, М. Структура и територијална основа локалне самоуправе у европским земљама, Београд, 1974.
- Бајец, Ј. Јоксимовић, Љ. Савремени привредни системи, Економски факултет у Београду, 2002.
- Беговић, Б. Вацић, З. Матковић, Г. Мијатовић, Б. Локални економски развој, Центар за либерално демократске студије, Београд, 2006.
- Berkley, G., Rouse, J. The Craft of Public Administration, Mc Graw-Hill, Boston, 2004.
- Богданов, Н. Томановић, С., Цвејић, С. Приступ жена и деце услугама у руралним областима РС и предлог мера за унапређење стања, Радунић, Београд, 2011.
- Бојковић, Д. Менаџмент у предшколској установи: стварање услова за учење, АМ График, Београд, 2008.
- Болчић, С. Милић, А. Србија крајем миленијума: разарање друштва, промене и свакодневни живот, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, 2002.
- Бранковић, С. Методи искуственог истраживања друштвених појава, Мегатренд универзитет, Београд, 2009.
- Васиљевић, Д. Европски програми за локалне заједнице, Европски покрет у Србији, Београд, 2004.
- Вацић, З. Политички и правни оквир локалне самоуправе, Локални економски развој, Центар за либерално демократске студије, Београд, 2006.
- Видовић, С. Дејановић, В. Вршњачка медијација, канцеларија немачке агенције за техничку сарадњу

- Вукићевић, Ђ. Прво васпитање и забавишта, Школски лист бр.1. Сомбор, 1884.
- Вуковић, Д. Системи социјалне сигурности, Сл. гласник, Београд, 2002.
- Вуковић, Д. Социјална сигурност, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2009.
- Гиденс, Е. Одбегли свет, Стубови културе, Београд, 2005
- Грбић, А., Тодић, Д. Јавне политике и учешће јавности у њиховом креирању, Мегатренд ревија Вол 8 (2), Београд, 2011.
- Голубовић, З. Породица као био-социјална јединица, Породица - контраверзе и изазови ур. Мучибабић. М, Драганић, Београд, 2006.
- Дал, Р. Демократија и њени критичари, ЦИД, Подгорица, 1999.
- Дамјановић, М. (ур) Упоредна искуства државних управа, Магна агенда, Београд, 2003.
- Драшкић, М. Збирка прописа за област породичног права и права детета, Службени гласник, Београд, 2006.
- Драшкић, М. Како Устав види породицу?, Службени гласник РС, Београд, 2007.
- Drucker, P., The Practise of Management, 12th. Printing Pan Books Ltd. London, 1980.
- Ђорђевић, С. Ренесанса локалне власти- упоредни модели, Чигоја штампа, Београд, 2002.
- Ђорђевић, С., Власти у акцији- свет јавних услуга, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, Београд, 2008.
- European Commission, The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review 2009.
- Јакич-Козарчанин, Ј. Старост између државе и породице, Службени гласник, Београд, 2003. Према Гавриловић, А. Популациона едукација, Друштво демографа Србије, Београд, 2006.
- Јовановић, М., Кулић Ж., Основи управљања људским ресурсима, Мегатренд универзитет, Београд, 2008., стр.5

- Комшић, Ј., Увод у демократију и локалну самоуправу: основне идеје, институције и процедуре, Центар за регионализам, Нови Сад, 2002.
- Кривокапић, Б. Међународно јавно право, Мегатренд универзитет, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014.
- Лазић, М. Мркић, Д. Вујовић, С. Разарање друштва: југословенско друштво у кризи 90-тих, Филип Вишњић, Београд, 1994.
- Милић, А., Рађање модерне породице, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- Милић, А., Свакодневни живот породица у вртлогу друштвеног расула, Зборник I, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
- Милић, А. Социологија породице- критике и изазови, Чигоја штампа, Београд, 2001.
- Милић, А. Социологија породице, Чигоја штампа, Београд, 2007.
- Милосављевић, Б. Систем локалне самоуправе у Србији, Стална конференција градова и општина, Београд, 2009.
- Милосављевић, М. Бркић, М. Социјални рад у заједници, Социјална мисао, Београд, 2005.
- Милосављевић, С. Радосављевић, И. Основи методологије политичких наука, Службени гласник, Београд, 2006.
- Младеновић, М. Основи социологије породице, Завет, Београд 1995.
- McGrow, Р. Породица на првом месту, корак по корак до идеалне породице, Стилос, Нови Сад, 2008.
- Nowotny, Н., Fux, В. , Pinnella, А. Fecondita e nuove forme di unione in Europa, Sapere, Milano, 2004.
- Обрадовић, Ж. Гополитика Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2011.
- Обрадовић, Ж. Локална самоуправа у Србији; Политичка ревија, Институт за политичке студије, Београд, бр.02/2008.
- Обрадовић, Ж. Устав РС из 2006 - неки елементи новог политичког система, Институт за политичке студије, Трећи миленијум, Београд, 2007.
- Parkison, Р. Family law and the indissolubility of parenthood, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

- Петровић, П. Активација локалне самоуправе у примени мера популационе политике, Демографски преглед бр. 38/10, Београд, 2010.
- Петровић М, Друштво и градови-између локалног и глобалног, Чигоја штампа, Београд, 2014.
- Пешикан, А. Ивић, И. Образовањем против сиромаштва: анализа утицаја увођења припремног предшколског програма у Србији, Министарство просвете РС, Београд, 2010.
- Половина, Н. Породица у системском окружењу, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2011.
- Поњавић, З. Приватизација породице и породичног права, Службени гласник, 2009.
- Права детета у међународним документима, Заштитник грађана, Повереник за заштиту равноправности, Радунић, Београд, 2011.
- Prakee, B. Van Peet, A. Van der Wolf, K. Challenging parents, teacher occupational stress and health in Dutch primary schools, International Journal about parents in education, Vol.1. No.0 p 36 према: Половина, Н, Породица у системском окружењу, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2011.
- Пуљиз, В. Бежован, Г., Шућур, З., Социјална политика, Правни факултет свеучилишта у Загребу, Загреб, 2005.
- Ракас, С., Социологија менаџмента, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд, 2004.
- Ракић, Б., Маркетинг, Мегатренд универзитет, Београд, 2008.
- Станисављевић, З., Сарадња породице и вртића, Напредак, Лесковац, 1998.
- Станков, Љ. Предшколско васпитање у Србији (1865-1957) , Педагошки музеј, Београд, 2010.
- Стојановић, Б. Основни елементи процеса рационалног управљања локалном заједницом, Принципи модерног управљања локалном заједницом, Центар за либерално демократске студије, Београд, 2002.
- Стонер. Ц, Фриман. Е, Гилберт. Д. Јр., Менаџмент, Желнид, Београд, 2000.
- Суботић, Д. Управљање у локалној заједници, Институт за политичке студије, Београд 2007.

- Томановић, С. Културни капитал у породици: образовање или/и школовање, Инститит за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020 године, Службени гласник РС бр. 107/2012, Београд, 2012.
- Суџум, Р. Закон о социјалној заштити, са уводним стручним објашњењима, Пословни биро, Београд, 2011.
- Трескавица, Н., Николић, В., Организација и обухват деце предшколским васпитањем и образовањем у РС, Завод за унапређивање васпитања и образовања, Алта нова, Београд, 2012.
- Флин.Н, Управљање у јавном сектору, Мегатренд универзитет, Београд, 2012.
- Freeman, M. The Rights, and Wrongs of Children, Frances Pinter, London, 1983.
- Friesen, A. Religion, Politics and The Social Capital of Children, Journal of Women, Politics and Policy, Jul- Sep.2013.
- Fullan, M. Change Theory a Force for School Improvement, Centre for Strategic Education Seminar, Series Paper No 1, p157, Belgium, 2006.
- Hatch, J.A Early Childhood Qualitative Research, Routledge, Taylor & Francis Group, New York, 2007.
- Henning L. , Frauke H. Peter, Tine Rostgaard and Katharina Spiess, *Towards a Framework for assessing family policies in the EU*, 2009, Available from: <http://thefamilywatch.org/doc/doc-0077-es.pdf> ,
- Cameron, C. and Moss, P. Care work in Europe: current understandings and future directions, Abingdon, Routledge, 2007
- Care Matters: Transforming the Lives of Children and Young People in Care, UK Government, London, 2006.
- Council conclusions on early childhood education and care: providing all our children with the best start for the world of tomorrow, Brussels: European Commission, 2011.
- Чичкаревић, Љ. Друштвене промене и генерацијска политика, Институт друштвених наука, Рад, Београд, 2006.
- Шешић. Б. Основи методологије друштвених наука, Научна књига, Београд, 1974.

- Warner, J. Social Work, Classpolitics and risk in the moral panic over baby, *Health, Risk and Society*, 2013.

Републички завод за статистику:

- Анкета о радној снази за 2013. Годину, Билтен бр.578, РЗС, Београд, 2014., стр.17
- РЗС, Витални догађаји 2013, Саопштење за јавност РЗС
- РЗС – општине и региони у РС 2013.
- РЗС, Саопштење бр.163, од 30.6.2014
- РЗС, Саопштење бр.100, год. LXXIV Статистика друштвених делатности (област образовање) Београд, 24.04.2014
- РЗС, Статистички годишњаци за дате године, област образовање, Београд, 2008,2009,2010,2011,2012,2013.година
- РЗС, Саопштење бр.105, год. LX Статистика друштвених делатности (област образовање), Београд 28.04.2010.
- Статистика друштвених делатности број 56, годинаXLIII Саопштење РЗС од 23.3.1993.

Међународни уговори:

- Европска конвенција о људским правима, Службени лист Србије и Црне горе- Међународни уговори, бр. 9/03 члан 8.став 1
- Конвенција о правима детета, Службени лист СФРЈ- Међународни уговори бр.15/90, члан 1.
- Универзална декларација о правима човека, усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине УН 217 (III) 10.12.1948. члан16. Став 3
- UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 17 (2013) on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts (art. 31)*

Устави, акони и подзаконски акти:

- Устав РС, Службени гласник бр. 83/ 06, Београд.
- Закон о локалној самоуправи, Службени гласник РС бр.129/2007
- Закон о основама система образовања и васпитања Службени гласник РС бр. 72/2009
- Закон о порезу на додату вредност, Службени гласник РС бр.93/2012,108/13,6/2014, 68/2014
- Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС бр.18/2010
- Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Службени лист СФРЈ бр,7/71 члан 24.став.1.
- Закон о радним односима, Службени гласник РС, бр.45/91, 18/92
- Закон о раду,Службени гласник РС, бр. 24/2005,61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014
- Закон о социјалној заштити ,Службени гласник РС бр.24/2011
- Закон о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник РС бр.16/02, 115/05., 107/09
- Породични закон, Службени гласник РС бр.18/2005, 72/2011, Београд
- Правилник о ближим условима и начину остваривања права на финансијску подршку породици са децом, Службени гласник РС бр.29/02,80/04, 123/04, 17/06, 107/06, 51/10, 27/11
- Правилник о ближим условима, врстама, начину остваривања и финасирања посебних специјализованих програма и других облика рада и услугакоје остварује предшколска установа, Службени гласник РС бр.26/2013
- Правилник о додатној образовној, здравственој исоцијалној подршци детету и ученику,Службени гласник РС бр.63/2010
- Правилник о начину и поступку преноса средстава за исплату накнаде зараде запосленима за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета, и одсуства са рада ради посебне неге детета Службени гласник РС бр. 30/02

- Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, Службени гласник РС бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011, 1/2012.
- Инструкције општинским- градским управама о спровођењу Закона о финансијској подршци породици са децом.. Министарство рада и социјалне политике, бр.011-00-413/2011-13
- Стандарди услова за остваривање посебних програма у области предшколског васпитања и образовања Службени гласник РС бр.61/2012
- Одлуку о додатним облицима заштите трудница и породиља на територији града Београда Службени лист града Београд, бр.1/09, 6/10,28/10,4
- Одлука о посебном родитељском додатку, Службени лист града Смедерева бр.18/09
- Одлука о признавању права на једнократну новчану помоћ за новорођенчад општина Житорађа, Службени лист града Ниша бр 122/08, 30/09,63/10
- Одлука о правима на финансијску подршку породици са децом, Службени лист града Новог Сада, бр. 30 /10, 45/10.
- Одлука о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша, Службени лист града Ниша, бр.66/10, 71/10

Необјављени извори:

- Архив Србије, фонд Министарства просвете, ФШ, 177, Београд, 1871.(Извештај Управе града од 19.1.1871. године.)
- Архив Србије, фонд Министарства просвете, ФХЛП, 26,Београд,1894. (Извештај Ср. С. Стојковића, професора I београдске гимназије о приватним школама на Дорћолу, од 10.7.1889. године)

Интернет странице:

- <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1583657>
- http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/122123.pd

- <http://www.gcsrbg.org/>
- <http://www.glasamerike.net/content/a-34-2008-07-31-voa6-86861857/746158.html>
- <http://www.gcsrbg.org/index.php/2014-02-27-14-05-07>
- http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf
- http://europa.eu/epic/docs/eu_report_cost_of_children_final
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Education_statistics
- <http://www.impres.rs>
- <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain?page=search&docid=51ef9bcc4&skip=0&query=play>
- <http://media.education.gov.uk/assets/files/pdf/e/eppe%20final%20report%202004.pdf>
- <http://www.minrzs.gov.rs/cir/arhiva/visine-socijalnih-davanja>
<http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/briga-o-porodici/socijalni-profil-opstina>
- <http://www.mobimed.org.rs/>
- <http://www.mpn.gov.rs/o-ministarstvu/102-o-ministarstvu/unutrasnje-uredenje-ministarstva/100-sektor-za-predskolsko-i-osnovno-obrazovanje>
- <http://www.mpn.gov.rs/prosveta/predskolsko-obrazovanje-i-vaspitanje>
- <http://www.samohrani.org.rs>
- <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2012/pdf/G20126011.pdf>
- http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga%206_Ferilitet_Fertility.pdf
- http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Evropska_socijalna_povelja.pdf
- <http://www.pedagog.rs/GTZ/prava%20deteta/prava%20deteta.pdf>
- <http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/ShowNARRFolder.aspx?mi=116>
- www.skgo.org
- <http://www.vtsnis.edu.rs/StrategijaObrazovanja.pdf>
- http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=240&Itemid=240
- <http://www.zavodsz.gov.rs/>

ПРИЛОГ

Вебографија

Списак слика

Слика 2.1. Масловљева пирамида потреба.....	35
Слика 5.1.3.1. Структура становништва радног узраста према старости, полу, региону, типу насеља и активности.....	104

Списак табела

5.1.2.1. Витални догађаји 2003-2013.....	97
5.1.2.2. Витални догађаји на 1000 становника.....	99
5.1.3.1. Стопе незапослености укупно и према полу 2003-2013.....	103
5.1.4.1. Старосна структура.....	106
5.1.4.2. Образовање, степен стручне спреме.....	107
5.1.4.3. Живите у подручју.....	107
5.1.4.4. Тренутан број деце.....	108
5.1.4.5. Жељени број деце у тренутним условима.....	109
5.1.4.6. Број деце у идеалним условима.....	109
5.1.4.7. Три најважнија услова под којима бисте били спремни да имате још једно дете.....	110
5.1.4.8. Које су према Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота?.....	111
5.1.4.9. Повезаност тренутног броја деце, броја деце које би родитељи желели под тренутним условима и броја деце које би родитељи желели под идеалним условима.....	111
5.1.4.10. Пол и тренутни број деце, број деце које би родитељи желели под тренутним условима и број деце које би родитељи желели под идеалним условима.....	112

5.1.4.11. Старост и тренутни број деце, број деце које би родитељи желели под тренутним условима и број деце које би родитељи желели под идеалним условима.....	113
5.1.4.12. Живите у подручју-старост.....	114
5.1.4.14. Живите у подручју- степен стручне спреме	116
5.1.4.16. Живите у подручју- број деце.....	118
5.1.4.17. Живите у подручју- Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима.....	120
5.1.4.19. Живите у подручју- Да имам више новца.....	122
5.1.4.20. Живите у подручју - да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом.....	124
5.1.4.22. Живите у подручју - Да имам бољи посао.....	126
5.1.4.23. Живите у подручју - Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота.....	128
5.1.4.24. Утицај више фактора на тренутан број деце.....	130
5.1.4.1.2. Да ли у близини Вашег домаћинства (приближно до 1км односно 15 минута хода) постоји.....	135
5.1.4.1.5. Живите у подручју - Да ли у близини Вашег домаћинства (приближно до 1 км односно 15 мин хода) постоји.....	137
5.1.4.1.6. Живите у подручју- да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице ?.....	139
5.1.4.1.7. Живите у подручју- да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини?.....	140
5.1.4.1.8. Живите у подручју - да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења.....	141
5.1.4.1.9. Да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини- да ли успевате да у својој непосредној околини(10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?.....	142
5.1.4.1.10. Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице ? Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења.....	143

5.2.3.1. Просечан број деце у групи и по васпитном раднику	154
5.2.3.2. Васпитно образовне установе и запослени у предшколским установама.	155
5.2.3.3. Број предшколских установа	156
5.2.3.4. Број ромске деце према узрасту и проценат ромске деце у односу на укупан број деце у предшколским установама.....	159
5.2.3.5. Број деце са сметњама у развоју у предшколским установама, по врсти сметње и узрасту.....	159
5.2.6.1. Чување детета до треће године.....	167
5.2.6.2. Самостално чување.....	167
5.2.6.3. Дете су чували Ваши родитељи.....	167
5.2.6.4. Дете је ишло у обданиште.....	167
5.2.6.5. Дете је чувала плаћена жена.....	168
5.2.6.6. Чување детета од 3 до 7 године.....	169
5.2.6.10. Дете је ишло у обданиште	170
5.2.6.11. Уколико Ваше дете није ишло у обданиште наведите разлог.....	170
5.2.6.12. Које радно време обданишта би Вам највише одговарало.....	172
5.2.6.13. Задовољство исхраном у обданишту.....	173
5.2.6.14. Задовољство негом у обданишту.....	174
5.2.6.15. Живите у подручју- На који начин сте решили питање чувања детета до његове треће године ? дете сам сама/ сам чувао.....	175
5.2.6.16. Живите у подручју- дете је ишло у обданиште.....	176
5.2.6.17. Живите у подручју- дете је чувала плаћена жена.....	177
5.2.6.19. Живите у подручју- на који начин сте решили или планирате да решите чување детета од 3 године/ дете сам сама/ сам чувао.....	178
5.2.6.20. Живите у подручју- дете је ишло у обданиште.....	179
5.2.6. 23. Живите у подручју - Уколико Ваше дете није ишло у обданиште наведите разлог.....	180
5.2.6. 24. Живите у подручју - уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни исхраном.....	182
5.2.6.25. Живите у подручју - уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни негом.....	183
5.2.6.26. Задовољство васпитањем у обданишту.....	187
5.2.6.27. Задовољство образовањем у обданишту.....	187

5.2.6.28.Без обзира да ли је дете ишло у обданиште који облик сарадње родитеља са обдаништем је најважнији.....	190
5.2.6.29.Уколико је Ваше дете ишло у обданиште да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце?.....	191
5.2.6.30.Живите у подручју- да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце?.....	192
5.2.6.31. Живите у подручју- који облик сарадње родитеља са обдаништем је најважнији.....	194
5.2.6.32. Живите у подручју-задовољство васпитањем.....	196
5.2.6.33. Живите у подручју-задовољство образовањем.....	197
5.2.6.34. Живите у подручју-додати садржај, плес.....	198
5.2.6.35. Живите у подручју-додати садржај,свирање инструмента.....	200
5.2.6.36. Живите у подручју- додати садржај ,спорт.....	202
5.2.6.37. Живите у подручју- додати садржај,сликање.....	204
5.3.2.2.1.Локалне заједнице у којима постоји саветовалиште за брак и породицу.	214
5.3.2.2.2.Разведени бракови у Србији.....	215
5.3.2.2.3. Породице с децом према типу породице и броју деце.....	216
5.3.4.1. Да ли сматрате да би постојање центра за родитеље у којима би могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља.....	223
5.3.4.2.Да ли бисте Ви када би постојао такав центар, користили његове услуге..	224
5.3.4.3.Ако имате неки проблем са васпитањем деце, коме се најчешће обраћате за помоћ.....	224
5.3.4.4.Живите у подручју- Да ли сматрате да би постојање центара за родитеље у којима би родитељи могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља.....	225
5.3.4.5.Живите у подручју- Да ли бисте Ви, када би постојао такав, центар користили његове услуге.....	227
5.3.4.6. Живите у подручју - У којој мери сте били задовољни здравственим установама и услугама током трудноће	228
5.4.6.1. Које су према Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота.....	239
5.4.6.2. Утицај више фактора на жељени број деце под идеалним условима.....	241

Списак графикана

5.1.4.1. Пол.....	105
5.1.4.2. Запосленост.....	106
5.1.4.3. Величина подручја живљења.....	108
5.1.4.4. Удео старосне структуре према величини подручја живљења.....	115
5.1.4.5. Стручна спрема према величини подручја живљења.....	117
5.1.4.6. Број деце према величини подручја живљења.....	119
5.1.4.7. Подручје-број деце у идеалним условима.....	121
5.1.4.8. Подручје-новчани услови.....	123
5.1.4.9. Подручје- да друштво преузме већу одговорност.....	125
5.1.4.10. Подручје- услов бољег посла.....	127
5.1.4.11. Подручје-које су мере које друштво треба да предузме за побољшање породичног живота.....	129
5.1.4.1.1. Задовољење свакодневних потреба породице у непосредној околини.....	134
5.1.4.1.2. Учествовање у креирању мера друштвене бриге о породици и деци	135
5.1.4.1.3. Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци допринело развоју Ваше општине и окружења.....	136
5.1.4.1.4. Подручје- постојање институција културног, образовног и спортског садржаја.....	138
5.1.4.1.5. Да ли успевате да у својој непосредној околини(10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице? Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења.....	144
5.2.6.1. Чување детета до 3 године	168
5.2.6.2. Чување детета од 3 до 7 године.....	169
5.2.6.3. Дете је ишло у обданиште.....	170
5.2.6.4. Разлог неодласка у обданиште.....	171
5.2.6.5. Задовољство исхраном.....	173
5.2.6.6. Задовољство негом	174
5.2.6.7. Подручје-разлог неодласка у обданиште.....	181
5.2.6.8. Задовољство васпитањем.....	187

5.2.6.9. Задовољство образовањем.....	188
5.2.6.10. Додатни садржај- плес.....	188
5.2.6.11. Додатни садржај- свирање.....	189
5.2.6.12. Додатни садржај-спортске активности.....	189
5.2.6.13. Додатни садржај- сликање.....	190
5.2.6.14. Додатни садржај-језик.....	190
5.2.6.15. Ангажовање у циљу побољшања услова боравка у обданишту.....	191
5.2.6.16. Подручје –ангажовање у циљу побољшања услова.....	193
5.2.6.17. Подручје-најбољи облик сарадње родитеља и обданишта.....	195
5.2.6.18. Подручје – плес.....	199
5.2.6.19. Подручје-свирање.....	201
5.2.6.20. Подручје-спортске активности	203
5.2.6.21. Подручје-сликање	205
5.3.4.1. Постојање центра за родитеље.....	223
5.3.4.2. Коришћење услуга центра за родитеље.....	224
5.3.4.3. Обраћање за помоћ уколико имате проблем са васпитањем деце.....	225
5.3.4.4. Подручје –задовољство здравствених услуга током трудноће.....	229
5.4.6.1. Које су према Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота.....	240

Упитник

Основни подаци

Пол

- женски
 мушки

Година рођења

Ваша стручна спрема је:

Да ли сте запослени?

- запослен/а
 незапослен/а

Живите у подручју:

- до 10.000 становника
 до 50.000 становника
 од 50.000 до 100.000 становника
 преко 100.000 становника

Колико деце имате?

Колико деце бисте желели да имате у тренутним условима?

Колико деце бисте имали под идеалним условима?

Наведите три најважнија услова под којима бисте били спремни да родите још једно дете

(изаберите три најважнија услова)

- побољшање стамбеног питања
 да имам више новца

- да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом
- да имам бољи посао
- да сам запослен/а
- не бих био/била спреман/спремна ни под каквим условима
- остали разлози (породични односи, итд...)

У којој мери сте били задовољни здравственим установама и услугама приликом трудноће?

(ако сте мушкарац, колико сте задовољни здравственим услугама које су пружене Вашој супрузи приликом трудноће)

- потпуно задовољна/задовољан
- ни да ни не
- углавном незадовољна/незадовољан

На који начин сте решили питање чувања детета до његове треће године?

(можете изабрати два одговора од понуђених)

- дете сам сама чувала/чувао
- дете је ишло у обданиште
- дете је чувала плаћена жена
- дете су чували Ваши родитељи
- дете је чувао неко од родбине

На који начин сте решили, или планирате да решите, питање чувања детета од треће до седме године?

(можете изабрати два одговора од понуђених)

- дете сам сама чувала/чувао
- дете је ишло у обданиште
- дете је чувала плаћена жена
- дете су чували Ваши родитељи
- дете је чувао неко од родбине

Уколико Ваше дете није ишло у обданиште наведите разлог:

- имала/имао сам у породици услове за чување деце
- бојала сам се разбољевања
- сматрам да је то за дете тешко и неповољно
- нисам могла да обезбедим место у обданишту
- није ми одговарала локација
- није ми одговарало радно време обданишта

Уколико је Ваше дете ишло у обданиште, да ли се ангажујете у циљу побољшања услова за боравак деце?

- не
- да, успешно
- да, неуспешно

Уколико је Ваше дете ишло или иде у обданиште, да ли сте били или јесте задовољни?

	не	и да и не	да
исхраном	☐	☐	☐
негом	☐	☐	☐
васпитањем	☐	☐	☐
образовањем	☐	☐	☐

Ако Ваше дете иде или је ишло у обданиште да ли је било и поред редовних активности још неких садржаја?

	не	да
балет	☐	☐
свирање	☐	☐
спорт	☐	☐
сликање	☐	☐
језик	☐	☐

Без обзира да ли је Ваше дете ишло у обданиште шта мислите који облик сарадње родитеља са обдаништем је најважнији?

- разговор са васпитачем
- родитељски састанци
- дани отворених врата
- заједничке акције на унапређивању стандарда обданишта

Које радно време обданишта би Вама највише одговарало?

Родитељи су суочени са великим бројем дилема о подизању деце. Да ли сматрате да би постојање центара за родитеље у којима би родитељи могли да добију стручну помоћ омогућило да се ова одговорна улога лакше обавља?

- да
- не

Да ли бисте Ви, када би постојао такав центар, користили његове услуге?

- да
- не

Ако имате неки проблем са васпитањем деце, коме се најчешће обраћате за помоћ?

- својим родитељима
- рођацима
- пријатељима
- комшијама
- васпитачу
- путем интернета

Да ли у близини Вашег домаћинства (приближно до 1 км односно 15 мин хода) постоји

- основна школа
- обданиште
- позориште
- дом културе
- спортски центар

Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?

- не
- делимично
- да

Да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини?

- да
- не

Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења?

- да
- не

Које су по Вашем мишљењу мере које друштво треба да предузме у циљу побољшања квалитета породичног живота? (заокружите најбитнију меру по Вашем мишљењу)

- увођење попушта на куповину опреме и одеће за предшколску децу
- попуст на књиге и школски прибор
- увођење додатних мера безбедности од стране државе
- додатно радно време вртића у вечерњим часовима
- увођење попушта на улазнице за културне и спортске манифестације (концерти, рекреације, биоскоп, позоришта..)

Табеле:

Наведите три најважнија услова под којима бисте били спремни да родите још једно дете

5.1.4.7.1. Да имају више новца

	Фреквенција	Процент
Да	256	70,9
Не	105	29,1
Укупно	361	100,0

5.1.4.7.2. Да друштво преузме већу одговорност за помоћ породицама са децом

	Фреквенција	Процент
Да	205	56,8
Не	156	43,2
Укупно	361	100,0

5.1.4.7.3. Побољшање стамбеног питања

	Фреквенција	Процент
Да	141	39,1
Не	220	60,9
Укупно	361	100,0

5.1.4.13. Живите у подручју-пол

		пол		Укупно	
		мушки	женски		
Живите у подручју:	до 10.000 становника	Укупно	18	44	62
		%	29,0%	71,0%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	20	31	51
		%	39,2%	60,8%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	19	39	58
		%	32,8%	67,2%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	52	138	190
		%	27,4%	72,6%	100,0%
Укупно		Укупно	109	252	361
		%	30,2%	69,8%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	p
Pearson Chi-Square	2,910 ^a	3	,406
Likelihood Ratio	2,829	3	,419
Linear-by-Linear Association	,705	1	,401
N of Valid Cases	361		

5.1.4.15. Живите у подручју-да ли сте запослени

			да ли сте запослени?		Укупно
			Незапослен/а	Запослен/а	
Живите у подручју	до 10.000 становника	Укупно	13	49	62
		%	21,0%	79,0%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	15	36	51
		%	29,4%	70,6%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	13	45	58
		%	22,4%	77,6%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	30	160	190
		%	15,8%	84,2%	100,0%
Укупно		Укупно	71	290	361
		%	19,7%	80,3%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	p
Pearson Chi-Square	5,217 ^a	3	,157
Likelihood Ratio	5,005	3	,171
Linear-by-Linear Association	2,515	1	,113
N of Valid Cases	361		

5.1.4.18. Живите у подручју Колико деце бисте имали под идеалним условима ?

			Колико деце бисте имали под идеалним условима ?					Укупно
			0	2	3	4	5	
Живите у подручју	до 10.000 становника	Укупно	3	10	36	12	1	62
		%	4,8%	16,1%	58,1%	19,4%	1,6%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	0	11	23	13	4	51
		%	0,0%	21,6%	45,1%	25,5%	7,8%	100,0%

	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	0	6	41	9	2	58
		%	0,0%	10,3 %	70,7%	15,5%	3,4%	100,0%
	преко 100. становника 000	Укупно	2	39	117	26	6	190
		%	1,1%	20,5 %	61,6%	13,7%	3,2%	100,0%
Укупно		Укупно	5	66	217	60	13	361
		%	1,4%	18,3 %	60,1%	16,6%	3,6%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	20,142 ^a	12	,064
Likelihood Ratio	19,262	12	,082
Linear-by-Linear Association	,486	1	,486
N of Valid Cases	361		

5.1.4.21. Живите у подручју- Наведите 3 најважнија услова под којима бисте били спремни да родите још једно дете(побољшање стамбеног питања)

			Побољшање стамбеног питања		Укупно
			Да	не	
Живите у подручју	до 10.000 становника	Укупно	19	43	62
		%	30,6%	69,4%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	18	33	51
		%	35,3%	64,7%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	21	37	58
		%	36,2%	63,8%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	83	107	190
		%	43,7%	56,3%	100,0%
Укупно		Укупно	141	220	361
		%	39,1%	60,9%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	4,053 ^a	3	,256
Likelihood Ratio	4,098	3	,251
Linear-by-Linear Association	3,834	1	,050
N of Valid Cases	361		

5.1.4.1.1. Да ли успевате да у својој непосредној околини (10 до 15 мин хода) задовољите свакодневне потребе Ваше породице?

	Фреквенција	Процент
Да	116	32,1
Делимично	203	56,2
Не	42	11,6
Укупно	361	100,0

5.1.4.1.3. Да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини?

	Фреквенција	Процент
Да	91	25,2
Не	270	74,8
Укупно	361	100,0

5.1.4.1.4. Да ли сматрате да би учешће у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашој околини допринело развоју Ваше општине и окружења?

	Фреквенција	Процент
Да	344	95,3
Не	17	4,7
Укупно	361	100,0

5.1.4.1.11. Учествовање у креирању мера-степен стручне спреме

			Ваша стручна спрема је:					Укупно
			Ссс	Вс	Всс	Мастер	Докторат	
Да ли учествујете у креирању мера друштвене бриге о породици и деци у Вашем окружењу	да	укупно	34	25	32	0	0	91
		%	37,4%	27,5%	35,2%	0,0%	0,0%	100,0%
	не	укупно	114	65	84	5	2	270
		%	42,2%	24,1%	31,1%	1,9%	0,7%	100,0%
укупно		укупно	148	90	116	5	2	361
		%	41,0%	24,9%	32,1%	1,4%	0,6%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	3,415 ^a	4	,491
Likelihood Ratio	5,116	4	,276
Linear-by-Linear Association	,073	1	,788
N of Valid Cases	361		

На који начин сте решили или планирате да решите чување детета од 3 до 7?

5.2.6.7. Самостално чување

		фреквенција	процент
	Да	66	18,3
	Не	295	81,7
	Укупно	361	100,0

5.2.6.8. Дете је чувала плаћена жена

		фреквенција	процент
	Да	22	6,1
	Не	339	93,9
	укупно	361	100,0

5.2.6.9. Дете су чували ваши родитељи

		фреквенција	процент
	Да	88	24,4

Не	273	75,6
Укупно	361	100,0

5.2.6.18. Живите у подручју- Дете су чували Ваши родитељи (до 3 године)

			Дете су чували Ваши родитељи		Укупно
			да	не	
Живите у подручју	до 10.000 становника	Укупно	17	45	62
		%	27,4%	72,6%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	14	37	51
		%	27,5%	72,5%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	21	37	58
		%	36,2%	63,8%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	71	119	190
		%	37,4%	62,6%	100,0%
Укупно		Укупно	123	238	361
		%	34,1%	65,9%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	3,254 ^a	3	,354
Likelihood Ratio	3,320	3	,345
Linear-by-Linear Association	2,909	1	,088
N of Valid Cases	361		

5.2.6.21. Живите у подручју- Дете су чували Ваши родитељи (од 3 године)

			Дете су чували Ваши родитељи		Укупно
			да	не	
Живите у подручју	до 10.000 становника	Укупно	12	50	62
		%	19,4%	80,6%	100,0%
	до 50.000 становника	Укупно	8	43	51
		%	15,7%	84,3%	100,0%
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	19	39	58
		%	32,8%	67,2%	100,0%
	преко 100.000 становника	Укупно	49	141	190
		%	25,8%	74,2%	100,0%

Укупно	Укупно	88	273	361
	%	24,4%	75,6%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	5,354 ^a	3	,148
Likelihood Ratio	5,465	3	,141
Linear-by-Linear Association	1,972	1	,160
N of Valid Cases	361		

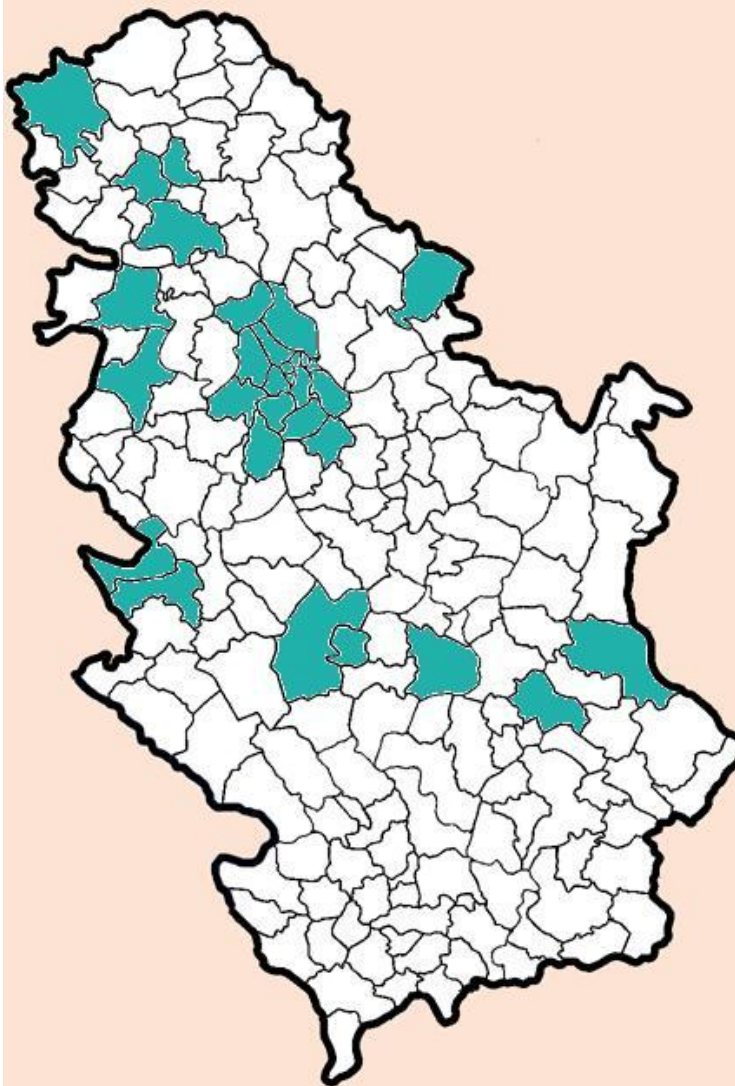
5.2.6.22. Живите у подручју –дете је чувала плаћена жена

			Дете је чувала плаћена жена		Укупно	
			да	не		
Живите у подручју	до 10.000 становника	Укупно	0	62	62	
		%	0,0%	100,0%	100,0%	
	до 50.000 становника	Укупно	1	50	51	
		%	2,0%	98,0%	100,0%	
	од 50.000 до 100.000 становника	Укупно	3	55	58	
		%	5,2%	94,8%	100,0%	
	преко 100.000 становника	Укупно	18	172	190	
		%	9,5%	90,5%	100,0%	
	Укупно		Укупно	22	339	361
			%	6,1%	93,9%	100,0%

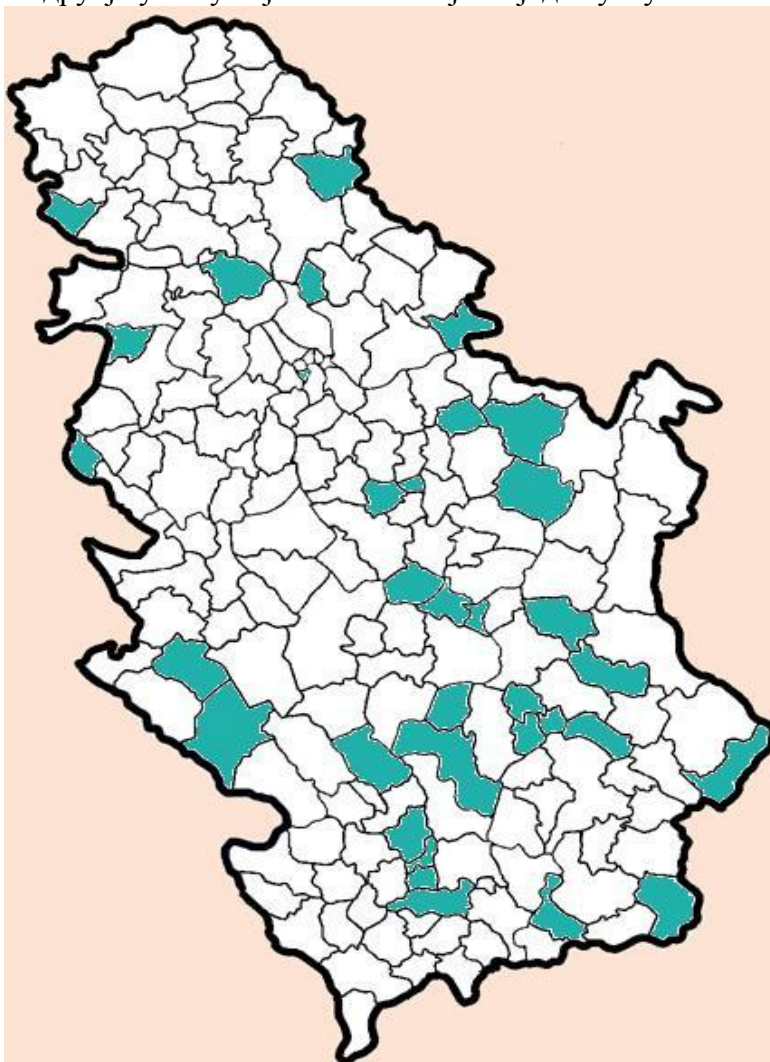
Chi-Square Tests			
	Value	df	P
Pearson Chi-Square	9,424 ^a	3	,024
Likelihood Ratio	13,201	3	,004
Linear-by-Linear Association	9,233	1	,002
N of Valid Cases	361		

Неме карте

Нема карта - општине и градови са саветовалиштем за брак и породицу

Подручја у РС у којима не постоји ниједна услуга

Извор:

http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=240&Itemid=240